

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАКСИМЕНКО ВАЛЕРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.951:61

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ
АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ В УКРАЇНІ ТА В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ
ЄС**

081 – «Право»

08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В.В. Максименко

Науковий керівник: **ГРЕВЦОВА** Радмила Юріївна, кандидат
юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Максименко В.В. **Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в державах-членах ЄС.** Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні з урахуванням досвіду держав-членів ЄС.

У межах дослідження здійснено всебічний аналіз теоретико-правових засад, організаційно-правових механізмів та напрямів удосконалення регулювання зазначеної сфери в умовах сучасних викликів.

Проведено аналіз понятійно-категоріального апарату та надано пропозиції щодо його уточнення.

Окрему увагу приділено аналізу впливу норм міжнародного права на розвиток вітчизняного законодавства. Зокрема, проаналізовано розвиток міжнародно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Проаналізовано положення конвенцій, що стали фундаментом для створення і функціонування системи міжнародного контролю та регулювання обігу наркотичних речовин, а саме: Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року (з поправками 1972 року), Конвенції про психотропні речовини 1971 року та Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. Встановлено, що ратифікація цих актів Україною створила підґрунтя для розвитку вітчизняного правового регулювання обігу наркотичних засобів.

Надано авторське визначення принципів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і

прекурсорів, що враховує специфіку правового регулювання в Україні та міжнародний досвід. Визначено необхідність закріплення на законодавчому рівні принципів державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів, які б забезпечували баланс між контролем та дотриманням прав і свобод людини.

Охарактеризовано систему та повноваження суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Окреслено ключові завдання, функції та обов'язки державних органів, що здійснюють контроль у цій сфері.

Визначено основні форми адміністративно-правового регулювання, які ґрунтуються на ключових елементах механізму державного контролю. На основі проведеного аналізу запропоновано власну класифікацію форм регулювання, що включає: форми, що засновані на об'єктах контролю; форми, орієнтовані на предмет контролю; форми, пов'язані із суб'єктами контролю; форми на основі нормативно-правової природи, характеру здійснюваних заходів, а також рівня впливу на суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у цій сфері.

Проаналізовано сучасний стан національної політики України у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, з акцентом на проблемах законодавчого регулювання та імплементації міжнародних стандартів. Виявлено низку суттєвих проблем, серед яких застарілість Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року та невиконання або часткова реалізація ключових заходів Плану заходів на 2019–2020 роки. Наголошено на доцільності розробки нової Стратегії наркополітики до 2030 року, яка би відповідала сучасним викликам, та необхідності вдосконалення системи регулювання через гармонізацію з європейськими стандартами, забезпечення доступності ліків і посилення заходів боротьби з наркоманією.

Авторкою вперше було проаналізовано всі етапи легалізації медичного канабісу в Україні, зокрема в контексті прийнятого у 2023 році Закону про медичний канабіс та комплексно визначено основні проблемні аспекти,

зокрема недостатність правової визначеності окремих положень, а також заформалізованість контролю за обігом медичного канабісу. Водночас, відзначено позитивні моменти, такі як створення законодавчого підґрунтя для застосування медичного канабісу в лікуванні тяжких захворювань, можливість впровадження сучасних методів терапії та підвищення якості життя пацієнтів. Дисертаційне дослідження також акцентує увагу на необхідності подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та адаптації міжнародного досвіду в умовах України.

У дисертації досліджено досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у державах-членах ЄС, а також нормативно-правове регулювання на рівні Європейського Союзу. Вперше зроблено порівняльний аналіз підходів до адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів у державах-членах ЄС (на прикладі Нідерландів, Швеції та ФРН), що дозволило виокремити ключові елементи ефективного регулювання та адаптації найкращих практик в Україні.

Проаналізовано директиви та регламенти ЄС, що забезпечують гармонізацію національних законодавств країн-членів, створюють ефективні механізми контролю за обігом наркотичних засобів та дозволяють оперативно реагувати на появу нових викликів, таких як поширення психоактивних речовин. Особливу увагу приділено адаптації європейських підходів до регулювання медичного канабісу, зокрема в контексті змін у міжнародній політиці після рішення ООН щодо зниження рівня контролю над канабісом.

Дослідження висвітлює тенденції легалізації медичного та рекреаційного використання канабісу в окремих державах ЄС і аналізує вплив цих процесів на гармонізацію законодавства. Визначено, що досвід ЄС є цінним прикладом для вдосконалення національної політики України у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема через гармонізацію з міжнародними стандартами, забезпечення контролю та доступності лікарських засобів, а також розвиток інноваційних терапевтичних підходів.

Проаналізовано актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні. Виявлені проблеми поділено на три основні блоки, що охоплюють різні аспекти досліджуваної тематики.

Перший блок дослідження зосереджено на аналізі ключових недоліків нормативно-правового регулювання, зокрема неузгодженості положень Закону про медичний канабіс із міжнародними стандартами, наявності правових колізій у використанні термінології, обмеженості форм лікарських засобів на основі канабісу та відсутності чітких принципів державного контролю у цій сфері.

Другий блок охоплює проблеми неефективності чинної державної політики. Зазначено застарілість Стратегії державної політики щодо наркотичних засобів, низький рівень результативності затверджених заходів, надмірну формалізованість процесу регулювання обігу наркотичних речовин, недостатній контроль за поширенням нових психоактивних речовин, зокрема через онлайн-платформи, а також обмежену доступність якісних медико-соціальних і реабілітаційних програм боротьби з наркоманією.

Третій блок спрямований на аналіз проблем доступності наркотичних лікарських засобів. Розглянуто існуючі обмеження на використання опіоїдних анальгетиків у паліативній та військовій медицині, а також потребу в удосконаленні регулювання обігу наркотичних лікарських засобів відповідно до міжнародного досвіду.

Такий поділ досліджуваних проблем на зазначені блоки дозволив автору системно оцінити основні аспекти адміністративно-правового регулювання, визначити його недоліки та запропонувати практичні шляхи їх подолання для підвищення ефективності державної політики у цій сфері.

Запропоновано конкретні заходи, спрямовані на усунення правових колізій, гармонізацію термінології з міжнародними стандартами, вдосконалення механізмів ліцензування, контролю та відповідальності. Окрему увагу приділено адаптації міжнародного досвіду, зокрема

європейських підходів до регулювання обігу наркотичних засобів, що забезпечує баланс між контролем та доступністю для медичних цілей.

Доведено, що сучасне законодавство України містить суттєві недоліки, які потребують невідкладного вдосконалення з урахуванням викликів воєнного часу, перспектив повоєнного відновлення країни та необхідності приведення нормативної бази у відповідність до європейських стандартів і зобов'язань.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробці конкретних рекомендацій для вдосконалення правового регулювання обігу наркотичних засобів, які можуть бути використані для підготовки змін до нормативно-правових актів, створення нових стратегічних документів, а також у діяльності органів державної влади. Дисертаційне дослідження також може використовуватись у навчальному процесі для формування у студентів правових знань про адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів, зокрема у курсах з охорони громадського здоров'я та медичного права.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, охорона здоров'я, громадське здоров'я, обіг наркотичних засобів, лікарські засоби, наркотичні лікарські засоби, медичний канабіс, стандарти і протоколи надання медичної допомоги, державний контроль, право ЄС, європейські стандарти, євроінтеграція, наркополітика, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність.

SUMMARY

Maksymenko V.V. Administrative and legal regulation of the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors in Ukraine and EU Member States. – Qualifying scientific work on manuscript

rights. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – «Law». – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2025.

This dissertation contains a comprehensive analysis of the administrative and legal regulation of the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors within the legal system of Ukraine, taking into account the experience of EU member states.

The study analyzes the theoretical and legal foundations, organizational and legal mechanisms, and directions for improving the regulation of this area in the context of modern challenges.

Relevant concepts and definitions are analyzed, and improvements are suggested.

Special attention is paid to the analysis of the influence of international law norms on the development of domestic legislation. In particular, the development of international norms regarding the circulation of narcotic drugs and psychotropic substances is analyzed. The rules of international conventions that form the basis for the creation and functioning of the international control system and regulation of narcotic substances are examined: the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs (with amendments in 1972), the 1971 Convention on Psychotropic Substances, and the 1988 UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. It is established that the ratification of these acts by Ukraine created the foundation for the development of domestic legal regulation in the field of narcotics.

The author provides a definition of the principles of administrative and legal regulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors, which considers the specifics of legal regulation in Ukraine and international experience. The need for the legislative establishment of state control principles in the field of narcotic drugs is emphasized to ensure a balance between control and the protection of human rights and freedoms.

The dissertation also identifies the main directions of administrative and legal regulation of narcotic drug circulation according to the provisions of the National Drug Policy Strategy for the period until 2020.

The system and powers of public administration entities in the field of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors are described. The main tasks, functions, and duties of government agencies responsible for control in this area are identified.

The main forms of administrative and legal regulation, based on key elements of the state control mechanism, are determined. Based on the analysis, the author proposes a classification of regulatory forms, which includes: forms based on the objects of control; forms focused on the subject of control; forms related to the subjects of control; forms based on the normative-legal nature, the nature of measures taken, as well as the level of impact on economic operators and other participants in these relations.

The author analyzes the current state of national policy in Ukraine regarding the regulation of narcotic drugs, psychotropic substances, and precursors, focusing on issues related to legislative regulation and the implementation of international standards. Several significant problems are identified, including the outdated National Drug Policy Strategy for the period until 2020 and partial or non-implementation of key actions from the 2019–2020 Action Plan. The necessity of developing a new National Drug Policy Strategy until 2030, which would address modern challenges, and improving the regulatory system through harmonization with European standards, ensuring the accessibility of medicines, and strengthening anti-drug measures, is emphasized.

The legalization process of medical cannabis in Ukraine is analyzed for the first time, specifically in the context of the Medical Cannabis Law adopted in 2023, and the main problematic aspects are comprehensively outlined, including the lack of legal clarity in certain provisions, as well as the formalized control over the circulation of medical cannabis. Positive aspects, such as the creation of a legislative framework for the use of medical cannabis in treating severe diseases, the potential for modern therapeutic methods, and improved quality of life for patients, are noted. The dissertation also emphasizes the need for further harmonization of national

legislation with European standards and the adaptation of international experience in the context of Ukraine.

The dissertation examines the experience of administrative and legal regulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors in EU member states, as well as the regulatory framework at the European Union level.

For the first time, a comparative analysis of the approaches to administrative and legal regulation of narcotic drug circulation in EU member states (using the Netherlands, Sweden, and Germany as examples) is outlined, allowing the identification of key elements of effective regulation and the adaptation of best practices in Ukraine.

EU directives and regulations that ensure the harmonization of national legislations of member states, create effective control mechanisms for narcotic drugs, and allow for prompt responses to new challenges, such as the spread of psychoactive substances, are analyzed. Special attention is given to the adaptation of European approaches to the regulation of medical cannabis, especially in the context of changes in international policy following the UN decision to reduce control over cannabis.

The study highlights the trends in the legalization of medical and recreational cannabis use in certain EU states and analyzes the impact of these processes on the harmonization of legislation. It is concluded that the EU experience is a valuable example for improving Ukraine's national policy in the field of narcotic drug circulation, particularly through harmonization with international standards, ensuring control and accessibility of medicinal products, and the development of innovative therapeutic approaches.

Current issues of administrative and legal regulation in the field of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors in Ukraine are analyzed. The identified problems are divided into three main blocks covering different aspects of the research topic.

The first block focuses on analyzing the key shortcomings of legal regulation, including the inconsistency of the Medical Cannabis Law with international standards, the presence of legal contradictions in the use of terminology, the limited forms of cannabis-based medicinal products, and the absence of clear state control principles in this area.

The second block addresses the problems of ineffective government policy. The outdated National Drug Policy Strategy, the low level of effectiveness of the adopted measures, the excessive formalization of the regulation process, insufficient control over the spread of new psychoactive substances, particularly via online platforms, and the limited availability of high-quality medical-social and rehabilitation programs for combating drug addiction are noted.

The third block is focused on the analysis of issues related to the accessibility of narcotic medicinal products. The existing restrictions on the use of opioid analgesics in palliative and military medicine, as well as the need to improve the regulation of narcotic medicinal products in line with international experience, are examined.

This division of the studied problems into the blocks above allowed the author to systematically assess the main aspects of administrative and legal regulation, identify its shortcomings, and propose practical solutions for overcoming them to improve the effectiveness of state policy in this area.

Specific measures are proposed to eliminate legal contradictions, harmonize terminology with international standards, improve licensing, control, and accountability mechanisms. Special attention is given to the adaptation of international experience, particularly European approaches to narcotic drug regulation, ensuring a balance between control and accessibility for medical purposes.

It is proven that Ukraine's current legislation contains significant shortcomings that require urgent improvement, taking into account the challenges of wartime, post-war reconstruction prospects, and the need to align the legal framework with European standards and commitments.

The practical significance of the dissertation lies in the development of specific recommendations for improving the legal regulation of narcotic drug circulation, which can be used for preparing amendments to normative-legal acts, creating new strategic documents, and in the activities of government authorities. The dissertation can also be used in educational processes to form students' legal knowledge about the administrative and legal regulation of narcotic drugs, particularly in courses related to public health and medical law.

Keywords: Administrative and legal regulation, health care, public health, circulation of narcotic drugs, medicinal products, narcotic medicinal products, medical cannabis, medical standards and clinical guidelines, state control, EU law, European standards, European integration, drug policy, administrative liability, criminal liability.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Максименко В. В. Легалізація медичного канабісу в США: досвід та перспективи для України. *Фахове юридичне видання «Публічне право»*. 2024. № 3 (55). С. 44-53.
2. Максименко В.В. Становлення державної політики України у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в контексті проблеми доступності наркотичних лікарських засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7/2023. С. 278–282.
3. Максименко В.В. Політика ЄС у сфері регулювання контролю за обігом наркотичних засобів: вплив та можливості для України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2024. Вип. 4 (57). С. 76–82.
4. Максименко В.В. Особливості формування державної політики щодо наркотиків в Україні: сучасні виклики та перспективи. *Наукові перспективи*. 2025. Вип. 1 (55). С. 1361-1371.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Максименко В.В. До проблеми легалізації медичного канабісу в Україні. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: ел. зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої Дню науки Інституту права, м. Київ, 21 травня 2021 р., Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2021. С. 274-275.
2. Максименко В.В. Аналіз законодавства держав-членів щодо контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і

прекурсорів. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 22. С. 101–103.

3. Максименко В.В. Правові шляхи легалізації канабісу. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень : ел. зб. матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, 17–18 листопада 2022 р., Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, С. 72-73.*

4. Максименко В.В. Становлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та їх вплив на законодавство України. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 2–3 грудня 2022 р.) Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 133–136.*

5. Максименко В.В. Аналіз законодавства щодо обігу наркотичних лікарських засобів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови : ел. зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5 травня 2023 р., Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2023. С. 706-707.*

6. Максименко В.В. Електронні рецепти на наркотичні лікарські засоби: перспективи в післявоєнний період. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти: матеріали І Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 15 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 68-69.*

7. Максименко В.В. Тлумачення понять «конопля» і «канабіс» у законодавстві України на фоні нормативно-правових новел у сфері обігу наркотичних засобів. *Світ наукових досліджень*. Вип. 27: ел. вид., матеріали міжнар. інтернет-конф., 22–23 лютого 2024 р.

8. Максименко В.В. Забезпечення доступності лікарських засобів на основі рослин роду коноплі в умовах воєнного стану. *Актуальні виклики*

розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 2 травня 2024 р.: ел. зб., Київ, Видавництво Людмила, 2024. С. 450–452.

9. Максименко В.В. Державна політика у сфері обігу наркотичних заходів: проблемні питання та сучасні виклики. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції: матеріали міжнар. наук.-практ. Конгресу, 10 травня 2024 р., Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Київ, 2024. С. 135–138.*

10. Максименко В.В. Правові аспекти впровадження Е-рецептів на лікарські засоби на основі канабісу в Україні. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: тези доповідей XI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, 21–22 листопада 2024 р., Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2024. С. 93–95.*

ЗМІСТ:

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ.....	35
1.1. Теоретико-правовий зміст основних понять та категорій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.....	35
1.2. Вплив норм міжнародного права на становлення та розвиток правового регулювання обігу наркотичних засобів в Україні.....	53
1.3. Сучасний стан законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.....	62
Висновки до розділу 1.....	86
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ.....	89
2.1. Основні принципи та напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	89
2.2. Система та повноваження суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	105
2.3. Форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.....	118
2.4. Національна (державна) політика у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	140
Висновки до розділу 2.....	157

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ.....161

3.1. Досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в державах-членах ЄС (на прикладі Королівства Нідерландів, Королівства Швеції та ФРН).....161

3.2. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні.....180

3.3. Напрями удосконалення законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні в умовах воєнного стану, повоєнної відбудови та євроінтеграції.....196

Висновки до розділу 3.....208

ВИСНОВКИ.....213

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....222

ДОДАТКИ.....247

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України
Держлікслужба	Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками
Держмитслужба	Державна митна служба
Єдина конвенція 1961 року	Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з поправками 1972 року)
ЄС	Європейський Союз
Закон № 60/95-ВР	Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»
Закон № 3528-ІХ	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (<i>Cannabis</i>) для використання в навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» № 3528-ІХ від 21 грудня 2023 року; Закон про медичний канабіс
КМУ	Кабінет Міністрів України

Конвенція 1988 року	Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року
Конвенція 1971 року	Конвенція про психотропні речовини 1971 року
МОЗ України	Міністерство охорони здоров'я України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Перелік	Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів
Постанова № 589	Постанова КМУ від 3 червня 2009 р. № 589 «Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом»
СБУ	Служба безпеки України
США	Сполучені Штати Америки
ТГК	Тетрагідроканабінол (психоактивний компотент рослин роду коноплі)
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Тема адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є надзвичайно актуальною в сучасних умовах, з огляду на суспільні виклики, що пов'язані із забезпеченням громадської безпеки, охороною здоров'я населення та виконанням міжнародних зобов'язань України у процесі євроінтеграції. Вибір цієї теми зумовлений необхідністю комплексного аналізу чинної нормативно-правової бази України, її відповідності міжнародним стандартам, а також потребою адаптації державної політики до сучасних викликів у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

Україна продовжує залишатися країною з високими показниками поширеності ВІЛ-інфекції, вірусних гепатитів В і С, а також туберкульозу, що особливо актуально серед осіб, які вживають наркотичні засоби ін'єкційним шляхом. Згідно зі звітом Державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ України», рівень поширеності ВІЛ серед осіб, які вживають наркотичні засоби за останній рік знизився з 22,6% до 20,3%, тоді як поширеність вірусного гепатиту С залишається стабільно високою – 68,4% [47, с. 39-40]. Варто зазначити, що станом на сьогодні складно сформулювати повне уявлення динаміки поширеності наркотичних засобів серед населення України, оскільки національні дослідження щодо загального рівня вживання наркотичних речовин серед громадян віком 15–64 років в Україні не проводяться на регулярній основі. Однак соціологічні дослідження, зокрема у межах міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин» (ESPAD), свідчать про зростання вживання наркотиків серед молоді. Так, якщо у 2011 році цей показник становив 14,1%, у 2015 році – 14,8%, то у 2019 році він досяг 17,6% [47, с. 37].

Криміногенна ситуація у сфері незаконного обігу наркотиків також демонструє тенденцію до погіршення. Кількість адміністративних

правопорушень, пов'язаних із наркотиками, зросла з 6 063 у 2021 році до 8 690 у 2023 році, причому у 75,8% випадків суди ухвалили рішення про накладення адміністративного стягнення [47, с. 7-8]. Подібна ситуація простежується і в динаміці кримінальних правопорушень: якщо у 2021 році було зафіксовано 28 963 таких випадків, то у 2022 році їхня кількість збільшилася до 34 099, а у 2023 році досягла 38 670. З цієї кількості судами першої інстанції було розглянуто 18 626 проваджень, з яких 88,8% (16 543) завершилися винесенням обвинувальних вироків [47, с. 16, 20]. Варто зазначити, що ці дані не враховують ситуацію в тимчасово окупованих регіонах України, що може свідчити про ще більш масштабний характер проблеми.

Зростає також потреба у медичному лікуванні наркозалежності. У 2023 році кількість пацієнтів із психічними та поведінковими розладами, зумовленими вживанням наркотичних речовин, зросла на 9,8% у порівнянні з 2022 роком (з 25 970 до 28 506 осіб) [47, с. 9]. Окремо варто відзначити замісну підтримувальну терапію, яка є одним із ключових напрямів боротьби з опіоїдною залежністю. Станом на кінець 2023 року лікування препаратами замісної підтримувальної терапії проходили 29 069 осіб, що на 1,9% (546 пацієнтів) більше, ніж у попередньому році [47, с. 70-71], що є позитивною динамікою, проте в той же час свідчить про необхідність розширення кількості і спектра доступних наркотичних лікарських засобів.

Окрім того, в умовах воєнного стану в Україні та подальшої повоєнної відбудови проблема регулювання обігу наркотичних лікарських засобів набуває особливої актуальності. Воєнні дії створюють підвищений попит на такі препарати для забезпечення знеболення та лікування поранених, а також для подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військовослужбовців і цивільного населення, яке переживає наслідки війни. Відсутність належного контролю за обігом цих речовин може призвести до їх нецільового використання, витоку в нелегальний обіг або дефіциту в медичних закладах, що суттєво ускладнить надання якісної медичної допомоги та реабілітації пацієнтів. Крім того, це створює ризики обмеження доступу до

необхідних наркотичних лікарських засобів для окремих категорій хворих, які гостро потребують таких препаратів для лікування. Впровадження дієвих механізмів регулювання є ключовим завданням для держави, аби забезпечити доступність необхідних лікарських засобів для постраждалих та мінімізувати ризику зловживання.

Варто зазначити, в цей час на міжнародному рівні відбуваються фундаментальні зміни у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, а саме послаблення в регулюванні контролю за обігом медичного канабісу, що вплинуло в тому числі і на Україну та втілилось в прийнятті нових нормативно-правових актів, що потребують подальшого аналізу та доопрацювання.

Відповідно, особливої ваги набуває гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС, що є важливою складовою інтеграційного процесу. Нормативно-правові акти, зокрема Закон № 3528-IX, та інші правові ініціативи демонструють прагнення України адаптувати правове середовище до міжнародних стандартів, однак існують такі проблеми як термінологічна неузгодженість, заформалізованість процесу контролю за обігом за наркотичними засобами, неефективна взаємодія між державними органами та відсутність оновлених механізмів моніторингу за появою нових наркотичних засобів, що обмежують ефективність національної наркополітики.

Досвід держав-членів ЄС, таких як Нідерланди, Швеція та ФРН, дає змогу побачити різноманітність підходів до регулювання обігу наркотичних засобів, де поєднуються суворий контроль і соціально-гуманітарні аспекти. Вивчення цих моделей дозволить визначити напрями вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази, в тому числі для забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для медичних і наукових потреб.

У цілому, актуальність теми дослідження обумовлена її вагомістю для забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, підвищення ефективності правозастосування та

зміцнення правопорядку. Це дослідження сприяє визначенню ключових напрямів удосконалення національного законодавства та адміністративно-правових механізмів контролю, що дозволить Україні ефективніше інтегруватися до європейського правового простору та вирішувати стратегічні завдання у цій сфері.

Стан розробки у вітчизняній та зарубіжній науці. У вітчизняній науці тема правового регулювання обігу наркотичних засобів здебільшого досліджується в контексті протидії їх незаконному обігу. Так, дослідження з цього напрямку, що охоплюють різні аспекти, здійснювалися такими українськими дослідниками, як: Волощук А.М., Горькавий С.С., Котвіцька, А. А., Миронова Г.А., Пристінська К. О., Предместніков О.Г., Сьомик Т.В., Суховолець У. А.

Окремі аспекти обігу наркотичних засобів, зокрема, наркотичних лікарських засобів (Волков В.А., Гревцова Р.Ю., Забуга Ю.Ю., Михайліченко Т.О., Пашков В.М.), а також принципи державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (Корчевний А.І, Ковальчук О.Л.), вивчалися менш детально, проте мають важливе значення для розуміння проблематики в теоретичному просторі досліджуваної теми.

У наукових колах значну увагу приділено досвіду інших країн, особливо держав-членів ЄС, у сфері правового регулювання контролю за обігом наркотичних засобів. Українські дослідники, зокрема Волощук А.М., Гурська Н.О., Давидова М.М., Калюжний О.М., Конопельський В.Я., Лужецька Н.А., Малімон В.І., Мельник А.Б., Оперук В.І., Орловська Н.А., Погорецький М.А., Степанова Ю.П., Черниш Р.Ф., Шевчук О.М., Ярмакі В.Х., вивчають міжнародні підходи до протидії незаконному обігу наркотиків.

На міжнародному рівні науковці, як-от Марйолейн Дж. М. Вранкен, Джон А. Лісман, Ауке К. Мантель-Теувіссе, Саскія Юнгер, Віллем Шолтен, Лука Радбрух, Шейла Пейн, Марі-Елен Д. Б. Шютженс, аналізують вплив заходів контролю на доступність наркотичних лікарських засобів у медичних

цілях. Інші дослідники, зокрема, Метода Ліпник-Штанджель та Барбара Разінгер, зосереджуються на використанні канабісу для терапевтичних цілей.

Важливим напрямком є аналіз нових психоактивних речовин і правового регулювання їх обігу. У цьому контексті Марія Розарія Варі, Джуліо Маннокчі, Роберта Тіттареллі та інші вивчають механізми обміну інформацією між державами-членами ЄС.

Інші аспекти, пов'язані з доступністю окремих наркотичних лікарських засобів, досліджували Губський Ю.І., Маєр О.А., Михайліченко Т. О., Міщенко В.І., Назаркіна В.М., Немченко А.С., Олефір А.О.

Окремої уваги потребують наукові роботи, що присвячені питанню легалізації канабісу, яке станом на сьогодні є малодослідженим. Серед робіт вітчизняних науковців, що займаються цією проблематикою, можна виокремити праці так учених, як: Абакіна-Пілявська Л.М., Безнос К.О., Берлач А.І., Кравчук Т.І., Мацелюх І. А., Мирошниченко Н.А., Мурач Д.В., Проневич О. С., Туровець А.О., Шаталова Л.М., Янішевська К.Д. та інших.

У сфері наркозалежності та реабілітації осіб, хворих на наркоманію, важливими є роботи Глущенко Н.В., Гончар І.Г., Даніч С.А., Рєпін Д.А., Фітькало О.С., Шлапко Т.В., які досліджують сучасний стан правового регулювання зазначеної тематики, в тому числі в контексті забезпечення замісної підтримувальної терапії.

Щодо дисертаційних досліджень, на сьогодні їх кількість залишається обмеженою, що підтверджує малодослідженість теми. Зокрема, можна виокремити дисертацію Шевчук О.М. «Адміністративно-правове регулювання державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні» (2016) та дисертацію Коцур М.М. «Правове регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (історико-правове дослідження)» (2020).

Водночас, вітчизняній юридичній науці, на відміну від міжнародного наукового співтовариства, бракує комплексних досліджень, присвячених

правовому регулюванню обігу наркотичних речовин у медичній практиці, що відкриває перспективи для подальшої наукової роботи у цьому напрямі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано з урахуванням пріоритетних напрямів наукових досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах наукової теми «Розробка системного вчення про основні права людини з метою втілення в Україні європейських цінностей у контексті розбудови громадянського суспільства» (№ 19 БФ 042-01; 2019–2021 рр.). Напрацювання, зроблені в результаті цього дослідження, покликані сприяти забезпеченню прав людини, особливо права людини на життя та права охорону здоров'я, зокрема, права на знеболення. Під час виконання цього дослідження також бралися до уваги Цілі сталого розвитку України, окреслені в Указі Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019, План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 рр., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 р. № 756-р, а також Концепція розвитку системи громадського здоров'я, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 1002-р.

Мета і завдання дослідження.

Метою дослідження є комплексний аналіз адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні з урахуванням сучасних викликів, тенденцій європейської інтеграції та кращих практик держав-членів ЄС, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

1. Визначити ключові поняття і категорії, що формують основу адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;
2. Проаналізувати еволюцію міжнародних норм у досліджуваній сфері та їх вплив на національне законодавство України;

3. Дослідити сучасний стан нормативно-правової бази України в контексті її гармонізації із законодавством ЄС, в тому числі в частині регулювання обігу медичного канабісу;

4. Визначити основні принципи та напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

5. Визначити систему та повноваження суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів і провести комплексний аналіз правового статусу, компетенції та взаємодії органів державної влади, залучених до регулювання цієї сфери;

6. Охарактеризувати форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та здійснити їх класифікацію;

7. Проаналізувати національну (державну) політику у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, дослідити стратегічні засади, напрями розвитку державної політики, її ефективність та відповідність міжнародним зобов'язанням України;

8. Узагальнити досвід держав-членів ЄС у сфері адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів та визначити можливості його адаптації до українських реалій;

9. Виявити основні проблеми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів в Україні;

10. Розробити практичні рекомендації для усунення проблем адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів в Україні та запропонувати напрями вдосконалення державної політики в цій сфері.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та державах-членах ЄС, зокрема, Нідерландах, Швеції та ФРН.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в державах-членах ЄС.

Методи дослідження. Дослідження здійснено з використанням системного підходу, який дозволив розглядати адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів як багаторівневу систему, що включає нормативно-правові акти, діяльність державних органів та міжнародні зобов'язання України. В основу методологічної конструкції цієї роботи покладено загальнонаукові та спеціально-юридичні методи.

Серед загальнонаукових методів були застосовані методи порівняння, при порівнянні міжнародного досвіду регулювання обігу наркотичних засобів у країнах-державах ЄС, що забезпечив можливість вивчення правових моделей регулювання обігу наркотичних засобів у Нідерландах, Швеції та ФРН, завдяки чому було ідентифіковано ефективні практики, які можуть бути адаптовані до української правової системи (підрозділ 3.1.); історико-правовий метод, що застосовано для аналізу еволюції законодавства України у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, що дозволило окреслити сучасний стан законодавства у досліджуваній темі (підрозділ 1.3.); методи аналізу та синтезу, що дозволив провести систематизацію принципів, напрямів та форм адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів (підрозділ 2.1. та 2.3.); метод спостереження, що допоміг у виявленні практичних проблем функціонування механізмів державного регулювання у сфері обігу наркотичних речовин (підрозділ 3.2.); метод опису використано для деталізації адміністративно-правових механізмів регулювання та контролю за обігом наркотичних засобів, а також для характеристик їх ключових елементів (підрозділи 2.1., 2.2, 2.3.); метод системного аналізу, відповідно до якого було досліджено державну політику у сфері регулювання обігу наркотичних засобів (підрозділ 2.4.).

Щодо спеціально-юридичних методів, то були застосовані системно-функціоналі методи, що розкривається в контексті дослідження теоретико-правового змісту основних понять та категорій та системи функціонування суб'єктів публічної адміністрації у досліджуваній темі (підрозділи 1.1, 2.2.); метод структурно-функціонального аналізу, що використаний для оцінки діяльності суб'єктів публічної адміністрації, таких як центральні органи виконавчої влади (підрозділ 2.2.); структурно-логічний метод, що був застосований для здійснення аналізу міжнародного досвіду в сфері обігу наркотичних засобів (підрозділи 1.2, 3.1.); формально-юридичний метод, відповідно до якого визначено напрямки удосконалення законодавства України та запропоновано зміни до діючого законодавства в контексті розв'язання сучасних проблем, що виникли в досліджуваній сфері та (підрозділ 3.3.).

Сукупність використаних методів дозволила досягти поставленої мети дослідження та виконати його основні завдання, забезпечивши ґрунтовний та системний підхід до аналізу проблематики.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження. Дисертаційне дослідження є інноваційним та системним аналізом адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні з урахуванням міжнародного досвіду, що дозволило досягти ряду унікальних наукових результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження проявляється у наступному:

вперше:

розроблено авторське визначення принципів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, яке запропоновано з урахуванням фундаментальних засад охорони здоров'я, стратегічних напрямів державної наркополітики та основоположних принципів державного контролю. Визначено, що «принципи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та

прекурсорів» — це фундаментальні положення, що визначають ключові напрямки та методи контролю в цій сфері, сприяючи реалізації державної політики, забезпеченню прав і захисту інтересів громадян та громадського здоров'я, а також виступають критеріями для обґрунтованості, правомірності дій контролюючих органів та законності їх рішень у процесі регулювання обігу цих засобів та речовин.

розроблено систему принципів державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яка спрямована на створення збалансованої моделі державного контролю, що поєднує превентивні, наглядові та регуляторні механізми. Запропоновано доповнити Закон України № 60/95-ВР переліком принципів державного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Також надано рекомендацію щодо внесення змін до Закону України № 60/95-ВР, яка передбачає чітке визначення понять «канабіс», «конопля» та «наркотики» для усунення неоднозначності термінології

здійснено комплексний аналіз процесів легалізації медичного канабісу, включаючи дослідження Закону № 3528-ІХ, визначено основні проблеми нормативної бази та запропоновано шляхи їх вирішення для досягнення балансу між контролем та доступністю наркотичних лікарських засобів.

проведено критичний аналіз виконання Стратегії державної політики щодо наркотиків до 2020 року та виявлено недоліки у її реалізації, зокрема, відсутність оновленого стратегічного бачення до 2030 року, що враховувало б сучасні виклики, включаючи виклики, пов'язані з повномасштабною війною РФ проти України та відбудову України від наслідків війни, та євроінтеграційні зобов'язання.

проведено порівняння адміністративно-правових підходів до регулювання обігу наркотичних засобів у Нідерландах, Швеції та ФРН і виокремлено ключові елементи ефективного регулювання, релевантні для адаптації в Україні. З огляду на європейський досвід у сфері регулювання

обігу наркотичних засобів, встановлено, що найперспективнішою моделлю для України є підхід ФРН, що поєднує жорсткий державний контроль із соціально орієнтованими заходами.

розроблено авторську класифікацію форм адміністративно-правового регулювання обігу за наркотичними засобами, яка враховує об'єкти, предмет, суб'єкти контролю, а також нормативно-правову природу заходів, що дозволило деталізувати специфіку впливу на учасників відносин у сфері обігу наркотичних засобів.

на основі аналізу нормативно-правових актів встановлено розбіжності у тлумаченні понять «канабіс» і «конопля» у вітчизняному законодавстві, що ускладнюють правозастосування та гальмують імплементацію міжнародних стандартів у цій сфері. Запропоновано шляхи усунення цих невідповідностей, зокрема, через внесення відповідних змін до нормативно-правових актів.

удосконалено:

пропозиції щодо уточнення понятійно-категоріального апарату в сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Зокрема, запропоновано використовувати саме терміни «лікарський засіб», «наркотичний лікарський засіб», обмеживши використання синоніму «лікарський препарат» у низці нормативно-правових актів.

обґрунтування необхідності розробки нових механізмів впливу, які б відповідали сучасним міжнародним стандартам і викликам, пов'язаним із обігом наркотичних засобів, зокрема, щодо внесення нових речовин до Переліку наркотичних засобів, моніторингу незаконного обігу наркотичних речовин, взаємодії суб'єктів публічної адміністрації. Запропоновано чітко визначити перелік стандартів та клінічних протоколів, які потребують внесення змін та доповнень для уможливлення належного призначення медичного канабісу.

практичні рекомендації щодо удосконалення системи державного контролю, спрямовані на баланс між забезпеченням належного контролю, доступності наркотичних лікарських засобів, а також розвитком якісних

медико-соціальних і реабілітаційних програм боротьби з наркоманією, а саме внесення змін до законодавства з метою спрощення доступу до наркотичних лікарських засобів, з одночасним посиленням заходів проти їх незаконного обігу.

дістали подальшого розвитку:

дослідження сучасного стану нормативно-правового регулювання обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, в тому числі в контексті його гармонізації із відповідним законодавством ЄС. Встановлено, що введення в дію Закону № 3528-IX та забезпечення МОЗ України розробки і зміни 12 підзаконних актів, разом із запуском електронної системи обліку обігу медичного канабісу, стало ключовим етапом у цій сфері. Така система в перспективі дозволяє підвищити рівень контролю за обігом канабісу, мінімізувати ризики зловживань та забезпечити прозорість ринку. Водночас, акцентовано увагу на необхідності подальшого дослідження ефективності цих нововведень, включаючи моніторинг якості препаратів, доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів та проблеми імплементації нормативних змін. Окрім того, зроблено висновок про необхідність розроблення та впровадження законодавчих змін, що забезпечать створення списків рецептурних лікарських засобів із зазначенням їхньої категорії та щорічним оновленням цих списків, що відповідатиме положенням Директиви 2001/83/ЄС.

положення щодо механізмів координації діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, їх нормативно-правового забезпечення та ефективності управлінських рішень в рамках реалізації державної стратегії щодо обігу наркотичних засобів, що дозволило поглибити наукові уявлення про адміністративно-правові аспекти державного регулювання обігу зазначених речовин.

проблематика адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Встановлено, що в умовах воєнного стану важливою проблемою залишається забезпечення доступу до опіоїдних анальгетиків у паліативній медицині та для надання невідкладної допомоги пораненим військовослужбовцям. З'ясовано, що надмірна бюрократизація процедур призначення опіоїдів лікарями ускладнює оперативне надання допомоги. Визначено, що низький рівень медико-соціальних та реабілітаційних програм для осіб із залежністю в Україні залишається критичною проблемою. Фрагментованість системи, недостатня інтеграція з загальною системою охорони здоров'я, а також обмежений доступ до реабілітаційних послуг сприяють соціальній ізоляції та високій рецидивності серед залежних осіб. Вказано на необхідність комплексних заходів для реформування та розширення реабілітаційних програм, їхньої інтеграції з первинною медичною допомогою та соціальними службами.

дослідження зарубіжного досвіду в сфері регулювання наркотичних засобів, за результатом якого встановлено, що для України найбільш перспективним є застосування досвіду ФРН, яка успішно поєднує жорсткий контроль із соціально орієнтованими заходами, такими як профілактика наркозалежності, лікування та реабілітація осіб із залежністю. Такий підхід дозволить Україні забезпечити ефективний контроль за обігом наркотичних засобів, зберігаючи баланс між боротьбою з наркозлочинністю, захистом громадського здоров'я та дотриманням соціально-гуманітарних принципів.

визначення ключових напрямів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що не тотожні напрямам відповідної державної політики (Стратегії). Враховуючи завершення терміну дії Стратегії державної політики щодо наркотиків і її невідповідність сучасним викликам, обґрунтовано необхідність прийняття Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року, яка була би орієнтована на європейські стандарти.

Практичне значення одержаних результатів

науково-дослідницькій діяльності – результати дослідження формують важливу теоретичну базу для подальших наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, сформульовані дефініції, узагальнення та класифікації створюють системне підґрунтя для розробки нових підходів до аналізу правових механізмів адміністративно-правового регулювання у досліджуваній сфері.

правотворчій діяльності – розроблені в дослідженні висновки та рекомендації мають значний потенціал для вдосконалення законодавства України в сфері обігу наркотичних засобів, зокрема через пропозиції щодо змін до Закону України № 3528-IX, які спрямовані на вдосконалення, усунення неузгодженостей у термінології та правових колізій.

правозастосовній діяльності – запропоновані рекомендації, що орієнтовані на досягнення оптимального балансу між належним контролем, забезпеченням доступності наркотичних лікарських засобів та розвитком ефективних медико-соціальних і реабілітаційних програм боротьби з наркоманією, можуть стати основою для подальшої гармонізації національного законодавства з правом ЄС, сприяючи його адаптації до європейських стандартів і практик.

навчальному процесі – матеріали дослідження можуть бути інтегровані в навчальний процес для формування у студентів правових знань про адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зокрема в межах навчальних дисциплінах, таких як «Фармацевтичне право», «Актуальні проблеми фармацевтичного права», «Право охорони громадського здоров'я». Окрім того, результати дослідження можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених та інших правничих дисциплін (Акт впровадження від 31.03.2025).

5. Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно. Усі сформульовані наукові положення,

аргументація, висновки та запропоновані рекомендації ґрунтуються виключно на проведених автором дослідженнях і аналітичній обробці отриманих результатів. Наукові статті, опубліковані в рамках даного дослідження, а саме Становлення державної політики України у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в контексті проблеми доступності наркотичних лікарських засобів (Юридичний науковий електронний журнал, 2023. № 7/2023. С. 278–282), Політика ЄС у сфері регулювання контролю за обігом наркотичних засобів: вплив та можливості для України (Прикарпатський юридичний вісник, 2024, Вип. 4 (57). С. 76–82), Легалізація медичного канабісу в США: досвід та перспективи для України (Фахове юридичне видання «Публічне право», 2024. № 3 (55). С. 44–53), Особливості формування державної політики щодо наркотиків в Україні: сучасні виклики та перспективи (Фахове видання «Наукові перспективи», 2025. Вип. 1 (55). С. 1361-1371) виконані авторкою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, сформульовані в результаті дисертаційного дослідження, були представлені для обговорення в 10 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, міжнародному науково-практичному конгресі, а також опубліковано в міжнародному журналі, зокрема на Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченій Дню науки Інституту права «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики», 21 травня 2021 року, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ; на X Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень», 17–18 листопада 2022 року, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ; на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови», 5 травня 2023 року, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ; на I на Міжнародній науковій конференції «Цифрове

наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти», 15 вересня 2023 року, Міжнародний центр наукових досліджень м. Львів; в Міжнародному науковому журналі «Грааль науки», 2022, № 22, м. Відень; на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права», 2–3 грудня 2022 року, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук; на Міжнародній інтернет-конференції «Світ наукових досліджень», 22–23 лютого 2024 року, м. Київ; на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови», 2 травня 2024 р., м. Київ; на Міжнародному науково-практичному конгресі «Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції», 10 травня 2024 р., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ; на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень», 21–22 листопада 2024 р., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені у 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, а також представлені у 10 доповідях на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження побудоване відповідно до визначеної мети, завдань та предмета роботи. Структура праці включає анотації, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що поділяються на десять підрозділів, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації складає 256 сторінок, з яких 187 сторінок займає основний текст. Список використаних джерел налічує 154 найменувань і охоплює 25 сторінок. Додатки викладені на 10 сторінках.

Розділ 1. Теоретико-правові засади обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

1.1. Теоретико-правовий зміст основних понять та категорій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

Протягом останніх десятиліть питання обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів опинилися у фокусі уваги і нормотворців, і вчених-юристів. І це не випадково, адже охорона правопорядку в сфері охорони здоров'я населення неможлива без належного регулювання обігу таких речовин і засобів. Особливо важливою є кримінально-правова охорона здоров'я населення від злочинів, пов'язаних з наркотизмом, яка була здійснена шляхом криміналізації цілої низки протиправних посягань. Зазначене, у свою чергу, знайшло відображення у численних працях вчених-кримінологів та криміналістів, спрямованих на удосконалення кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних і психотропних засобів, їх аналогів та прекурсорів. Не залишилися поза увагою і питання адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [113]. Водночас, розвиток правовідносин у сфері обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зокрема, дозвіл обігу деяких з цих речовин у медичних цілях (звісно, за певних визначених законодавством умов) вимагає подальшого удосконалення чинного законодавства України у цій сфері. Це, в свою чергу, потребує створення належного теоретико-правового підґрунтя.

Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів ґрунтується на численних міжнародних документах та нормативно-правових актах України. Для з'ясування поточного стану такого регулювання та розроблення пропозицій щодо його удосконалення конче необхідним є з'ясування змісту основних категорій та понять у відповідності до вимог міжнародних та національних

нормативних актів, а також з урахуванням напрацювань, наявних у науковій літературі. Особливий акцент має бути зроблений на медико-правовій складовій такої термінології, адже в Україні законний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів здійснюється насамперед у цілях охорони здоров'я, зокрема, у медичних (терапевтичних) цілях.

Дефініції цих понять містяться у Законі України «Про лікарські засоби» [96] та Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [99]. Ключове, рамкове поняття – це поняття «лікарський засіб». Відповідно до ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» лікарський засіб визначається як будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу. Одним з видів лікарських засобів є, зокрема, наркотичні лікарські засоби, про що піде мова нижче.

Розглянемо, чи відповідає зміст поняття «лікарський засіб», визначеного в Законі України «Про лікарські засоби», змісту, який вкладається в це поняття в законодавстві ЄС.

Відповідно до Директиви Європейського парламенту і ради про Кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів призначених для застосування людиною від 06.11.2006 року № 2001/83/ЄС , поняття «лікарській засіб» використовується в двох значеннях: як будь-яка речовина або комбінація речовин, представлена як така, що має властивості для лікування або профілактики захворювання у людей; або як будь-яка речовина або комбінація речовин, що може використовуватися людьми або вводиться їм з метою відновлення, корекції або зміни фізіологічних функцій шляхом здійснення

фармакологічної, імунологічної чи метаболічної дії, або для встановлення медичного діагнозу [13]. Тобто, дефініції, що містяться у законодавстві ЄС та України щодо визначення лікарського засобу загалом подібні: це речовина чи її комбінація, призначена для лікування, профілактики хвороби, відновлення фізіологічних функцій, або встановлення медичного діагнозу. Однак українське визначення також включає речовини для запобігання вагітності та акцентує на можливості зміни фізіологічних функцій, що видається цілком виправданим. Загальні аспекти визначень вказують на схожість підходів обох юрисдикцій до регулювання лікарських засобів.

Для повноти наукової картини звернемося і до законодавства Сполучених Штатів Америки. Визначення лікарських засобів у Сполучених Штатах Америки (далі - США) міститься у федеральному законі.

У Федеральному законі 1938 року «Про продовольчі товари, медикаменти та косметичні засоби» [140] (англ. «Federal Food, Drug, and Cosmetic Act») - ключовому законодавчому акті, який визначав поняття та регулював обіг лікарських засобів у США, - зміст цього терміну визначався так::

- 1) препарати (англ. articles), визнані в офіційній Фармакопеї США, офіційній Гомеопатичній Фармакопеї США або офіційному Національному формулярі, або будь-якому доповненні до будь-якого з цих документів;
- 2) препарати, призначені для використання в діагностиці, лікуванні, пом'якшенні наслідків хвороби, профілактиці захворювань у людей або тварин;
- 3) препарати (крім харчових продуктів), що призначені впливати на структуру або будь-яку функцію організму людини або тварин;
- 4) та препарати, призначені для використання як компонент будь-яких препаратів, зазначених у пунктах 1), 2) або 3).

Зауважимо, що зазначений федеральний закон оперував терміном «articles», який виходячи з його змісту, зокрема, поширення не тільки на людей, а й на тварин, доцільно перекладати українською як «препарат».

Федеральний закон «Про продовольчі товари, медикаменти та косметичні засоби» визначав загальні вимоги та стандарти безпеки та ефективності для всіх лікарських засобів, включаючи й наркотичні лікарські засоби. Однак, специфічні аспекти, пов'язані з контролем, регулюванням та обігом наркотичних речовин, більш детально розглядалися та визначалися в Законі «Про підконтрольні речовини» [134] (англ. Controlled Substances Act).

26 вересня 2024 р. було прийнято поправки до федерального закону «Про продовольчі товари, медикаменти та косметичні засоби» [140], який у плані визначення поняття препаратів загалом залишився на зазначених вище підходах. Варто відзначити, що у законодавстві й особливо у науковій літературі на позначення лікарських засобів використовуються й інші терміни, які вживаються як синоніми, насамперед «лікарський препарат».

Так, наприклад, 23 червня 2024 р. була видана постанова КМУ № 690 «Про внесення зміни до пункту 10 Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду» [66].

Показовим прикладом використання терміну «лікарський препарат» у науковій літературі є стаття з такою назвою у «Фармацевтичній енциклопедії», яка визначає лікарський препарат як продукт фармацевтичної діяльності, що має певний склад, певну лікарську форму, упаковку, термін придатності та призначається з метою діагностики, лікування чи полегшення симптомів захворювання або зміни стану фізіологічних функцій організму, а також профілактики. Тобто, визначаючи характерні ознаки лікарських засобів, потрібно виділити законодавчу регламентованість процесу виробництва,

продажу та вживання і соціально значиме функціональне призначення - лікування, діагностика та профілактика [56].

Серед інших термінів, які вживаються на позначення лікарських засобів, слід зазначити терміни «ліки» та «медикаменти». Нормативною підставою для цього до певної міри є визначення поняття готових лікарських засобів, передбачене статтею 2 Закону України «Про лікарські засоби». Так, зокрема, визначаючи термін «готовий лікарський засіб», законодавець наводить його відповідники: «готовий лікарський засіб (лікарські препарати, ліки, медикаменти)». На нашу думку, використання цих термінів як термінів з єдиним значенням не є достатньо виправданим. Тож коли йдеться про лікарські засоби варто послуговуватися саме сим терміном.

Як зазначалося вище, одним з видів лікарських засобів є **наркотичні лікарські засоби**. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» визначає наркотичні засоби як речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі - Перелік), який затверджений постановою КМУ від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами) [100].

Як відзначають дослідники, дане поняття поєднує три критерія – медичний, оскільки відбувається вплив на центральну нервову систему; соціальний, через наявність соціально-значимого аспекту; та юридичний, через законодавче регулювання та закріплення на нормативному рівні [113, с. 135]. Включення наркотичного засобу до Переліку означає, що будь-яка речовина є наркотичною лише за умову якщо відповідним органом цю речовину було занесено до Переліку. В законодавстві ЄС, визначення «наркотичні засоби» використовується в розумінні Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року (з поправками 1972 року) (далі – Єдина конвенція 1961 року), Конвенції про психотропні речовини від 1971 року (далі – Конвенція 1971 року) та Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року (далі – Конвенція 1988 року), а саме означає будь-яку з речовин, природних або синтетичних,

внесених до Списків I і II цих Конвенцій. Списки I і II містять перелік наркотичних речовин, які підлягають міжнародному контролю через обмеження їхнього виробництва, розподілу та використання в медичних та наукових цілях. Списки III і IV Конвенції включають речовини, які також підлягають контролю, але в обмеженому обсязі та з урахуванням інших факторів, таких як медична необхідність. Отже, обмеження терміну «наркотичний засіб» концентрується на речовинах, які перераховані в Списках I і II, оскільки ці списки включають речовини з високим потенціалом для зловживання та негативного впливу на здоров'я та суспільство.

Щодо наркотичних засобів, то вони можуть мати й інше, ніж медичне законне використання (порядок якого, безперечно, суворо контролюється). Так, наприклад, наркотичні засоби та психотропні речовини можуть використовуватися під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин на підставі відповідного порядку, затвердженого постановою КМУ від 29 липня 2009 року № 831 [87]. Тож наркотичні засоби, контрольований обіг яких дозволено чинним законодавством України, не обмежуються лікарськими засобами.

З визначення наркотичних засобів, наведених у Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», випливає, що одним з видів наркотичних лікарських засобів є *препарати*.

Препарат, у свою чергу, визначається як поєднання речовин у будь-якому фізичному стані, що містить одну чи кілька наркотичних та (або) психотропних речовин, та (або) прекурсорів, та (або) рослин, внесених до Переліку, або речовин, отриманих із них, обіг яких регулюється Законом № 60/95-ВР [99].

Таким чином, в Україні **поняття «препарат» стосується не тільки наркотичних засобів** (з нашої точки зору, правильніше було би «засобів або речовин»), **а й психотропних речовин**, тому наявність у законодавстві терміну «препарат» є обґрунтованою. Водночас, щодо лікарських засобів, зокрема, і наркотичних засобів, варто використовувати саме терміни

«лікарський засіб», «наркотичний лікарський засіб», обмеживши використання синоніму «лікарський препарат».

Синонімом до терміну «наркотичні засоби» є термін «наркотики», який використовується в Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затвердженій постановою КМУ від 28 серпня 2013 р. № 735-р [109] (далі - Стратегія). Стратегія визначає наркотики як хімічні речовини рослинного чи синтетичного походження, що викликають зміну психічного стану людини, систематичне вживання яких формує залежність від них. Відмінність від поняття «наркотичні засоби» полягає у тому, що наркотики визначені через речовини, а також у тому, що зосереджується увага на їх вплив на здоров'я людини.

Також Стратегією зазначено, що наркотиками у широкому значенні є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори, обіг яких регулюється законодавством України [109]. Інші дефініції поняття «наркотики» в нормативно-правових актах України наразі відсутні.

Таке широке визначення поняття «наркотики» є недостатньо обґрунтованим і не узгоджується з термінологією спеціального закону. Зазначений недолік усунутий в проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року, який, на жаль, наразі не затверджено [111]. Затвердження такої стратегії є важливим з позицій виконання Україною своїх зобов'язань згідно з Угодою про асоціацією між Україною та ЄС. Розглянемо види наркотичних лікарських засобів. Перша група включає наркотичні речовини, які містять алкалоїди опію та їх похідні або їх синтетичні замінники: морфін, кодеїн, тебайн, промедол, тощо. А друга група – психостимулятори, такі як фенамін, фенатин, метилфенидат та інші [34]. Наркотичні лікарські засоби передбачають поєднання лікарського засобу або препарату та наркотичного засобу. В медицині не заборонено використовувати наркотичні засоби або психотропні речовини і прекурсори, що відповідно до Переліку дозволених до використання в медичній практиці. Також, КМУ за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у

даній сфері встановлює граничну допустиму кількість наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в лікарських препаратах [113, с. 136]. Тобто, наркотичні лікарські засоби - це ліки, які містять наркотичні речовини (наприклад, опіюїди, кокаїн, амфетаміни та ін.) і використовуються в медицині з метою полегшення болю, зниження тривоги та інших медичних потреб.

Законодавство багатьох країн, включаючи Україну, містить переліки наркотичних речовин та наркотичних лікарських засобів, які можуть бути використані тільки за медичним призначенням та під наглядом медичного персоналу. Крім того, в усіх країнах існують обмеження на виробництво, зберігання, транспортування та реалізацію наркотичних лікарських засобів з метою запобігання їхнього незаконного використання і зловживання.

Законодавством США, наприклад, передбачений такий вид наркотичних засобів, як «наркотичні засоби, що містять ненаркотичні активні лікарські інгредієнти» (англ. narcotic drugs containing non-narcotic active medicinal ingredients). Вони визначаються як будь-яка сполука, суміш або препарат, що містить будь-яку з наведених в законодавстві обмежених кількостей наркотичних засобів, які повинні включати один або більше ненаркотичних активних лікарських інгредієнтів у достатній пропорції для надання сполуці, суміші або препарату цінних лікувальних властивостей, відмінних від тих, що притаманні лише наркотичному засобу [135]. У законодавстві ЄС поняття «наркотичні лікарські засоби» визначається через визначення наркотичних речовин і лікарських засобів окремо. Слід звернути увагу і на поняття «сильнодіючі лікарські засоби».

Закон України «Про лікарські засоби» визначає їх як лікарські засоби, віднесені до сильнодіючих центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Наказ МОЗ України № 490 від 17.08.2007 «Про затвердження Переліків отруйних та сильнодіючих лікарських засобів» визначає, які лікарські препарати саме відносяться до сильнодіючих. До сильнодіючих лікарських засобів відносяться такі групи лікарських засобів: опіюїдні анальгетики - ліки,

призначені для зменшення болю, до цієї групи входять такі препарати, як морфін, оксикодон, гідрокодон та фентаніл; стимулятори центральної нервової системи - ліки, що збільшують активність мозку та стимулюють фізичну діяльність, до цієї групи входять - амфетаміни, метамфетаміни та кокаїн; депресанти центральної нервової системи - ліки, що зменшують активність мозку та знижують рівень тривоги та стресу, до цієї групи входять бензодіазепіни, такі як діазепам та клоназепам; галюциногени - ліки, що спричиняють зміну сприйняття та свідомості, до цієї групи входять ЛСД, мескалін та псилоцибін [77].

Важливо відзначити, що класифікація сильнодіючих лікарських препаратів може відрізнятись в різних країнах, залежно від законодавства та медичних практик. У більшості країн світу сильнодіючі лікарські засоби контролюються та регулюються законодавством, оскільки їх вживання може призвести до зловживання та залежності. Такі ліки зазвичай видаються лише за рецептом лікаря, а їх виробництво та поширення обмежені законами.

Наступною важливою категорією є психотропні речовини. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» визначає психотропні речовини як природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, включені до Переліку [99]. Психотропні речовини здатні викликати стан залежності, впливають на центральну нервову систему заспокійливо або сповільнюють чи пригнічують психічні процеси, спричиняючи депресивний або стимулюючий стан, порушують сприйняття, емоції, мислення, чи поведінку людини. У разі зловживання становлять небезпеку для здоров'я населення [3]. Психотропні речовини можуть бути використані як лікарські засоби для лікування різних психічних захворювань, таких як депресія, тривожність, шизофренія та інші, або ж використовуватися в рекреаційних цілях. Також, психотропні речовини можна класифікувати за дією на психіку людини. Наприклад, є психостимулятори, що стимулюють центральну нервову систему, такі як амфетаміни та кокаїн; психоделіки, що змінюють сприйняття та свідомість, такі як ЛСД та псилоцибін;

транквілізатори, що знижують тривожність та напругу, такі як бензодіазепіни та барбітурати; та антидепресанти, які підвищують настрій та знижують симптоми депресії.

Психотропна речовина в розумінні законодавства ЄС означає будь-яку речовину, природну або синтетичну, або будь-який природний матеріал, внесені до Списків I, II, III і IV Конвенції 1971 року [27].

На відміну від України та країн ЄС, у Сполучених Штатах не надано чіткого законодавчого визначення поняття «психотропні речовини», проте вони визначаються через розподіл на п'ять класів або списків (Schedules I-V). При цьому Список I містить найбільш обмежені речовини, а Список V - менш обмежені. Так, наприклад, в Списку №1 (англ. Schedule I) - визначено психотропні речовини з високим потенціалом зловживання, без медичного застосування та незаконні за винятком досліджень, а в Списках №2-5 (англ. Schedule II-V) - речовини, які також можуть бути психотропними, але вони мають призначення для медичного лікування. Їхнє використання контролюється і регулюється відповідно до норм і вимог Закону «Про підконтрольні речовини» [136].

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин, відповідно до вітчизняного законодавчого визначення, це заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють [99]. Такі речовини можуть бути створені шляхом модифікації молекулярної структури наркотичного засобу або психотропної речовини або зовсім новими синтетичними сполуками. Наприклад, аналогами наркотичних засобів можуть бути речовини, які мають схожу молекулярну структуру з наркотиком, такі як опіоїди (наприклад, фентаніл), амфетаміни (наприклад, метамфетамін) або кокаїн (наприклад, кокаїн гідрохлорид). Аналогами психотропних речовин можуть бути речовини, які мають схожі ефекти на психічний стан людини, такі як канабіноїди (наприклад, синтетичний

канабіноїд «спайс»), бензодіазепіни (наприклад, діазепам) або барбітурати (наприклад, фенобарбітал).

Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» визначає прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин (далі - прекурсори) як речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку [99]. Конвенцією 1971 року, прекурсори були розділені на дві категорії:

- прекурсори, які можуть використовуватися для виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин і які контролюються тільки на етапі виробництва, та
- прекурсори, які можуть використовуватися для виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин, і які контролюються на всіх етапах, включаючи виробництво, транспортування, зберігання та використання.

Окремо Європейським Парламентом та Радою прийнято Регламент №273/2004 від 11.02.2004, який встановлює заходи з контролю та моніторингу прекурсорів, що часто використовуються для незаконного виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин, з метою запобігання їх витоку [152].

За законодавством Сполучених Штатів Америки, прекурсор означає речовину, яка, за висновком Генерального прокурора, є основною сполукою, що використовується або виробляється для використання у виробництві контрольованої речовини, і яка визначена нормативно-правовим актом як основна сполука речовини, що перебуває під контролем, а також яка є безпосереднім хімічним проміжним продуктом, що використовується або може бути використана у виробництві контрольованих речовин та контроль над якими необхідний для запобігання, припинення або обмеження виробництва контрольованих речовин [136].

Тобто, українське визначення прекурсорів відповідає положенням Конвенції 1971 року, яка є частиною міжнародних зобов'язань України. Конвенція 1971 року чітко розділяє прекурсори за категоріями контролю, що враховано у вітчизняному законодавстві. Регламент №273/2004 демонструє більш системний підхід до контролю, охоплюючи всі етапи обігу прекурсорів, що мінімізує ризики їх незаконного використання, що можна вважати зразком передової міжнародної практики, яку доцільно врахувати для вдосконалення українського законодавства. Українське регулювання поки що забезпечує лише базовий рівень контролю і потребує вдосконалення через впровадження комплексного моніторингу, прозорих механізмів звітності та гармонізації з європейським досвідом, що сприятиме підвищенню ефективності запобігання витоку прекурсорів у незаконний обіг.

Серед інструментарію, яке є визначальним для правового регулювання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід особливо відзначити Перелік. Це згруповані у списки наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до таблиць I-IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами України. Перелік та зміни до нього затверджуються КМУ за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу і публікуються в офіційних друкованих виданнях [78]. Даний Перелік затверджений постановою КМУ від 6 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», відповідно до якого всі наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори поділяються на чотири таблиці, які в свою чергу поділяються на окремі списки (Додаток А, Таблиця 1).

Держави-члени ЄС класифікують наркотичні засоби згідно з трьома конвенціями ООН - Єдиної конвенції 1961 року [16], Конвенції 1971 року [27],

Конвенції 1988 року [26], які створюють регуляторний каркас для міжнародного контролю за наркотиками (Додаток А, Таблиця 2).

Країни, що підписали та ратифікували вказані конвенції (в тому числі і Україна), здійснюють класифікацію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів за єдиними критеріями - потенціалу для зловживання та негативного впливу на здоров'я населення та з урахування їхнього медичного використання, проте згідно з Конвенцією від 1988 року, країни-учасниці мають право переглядати переліки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, додавати нові види або виключати існуючі. Цей процес ґрунтується на аналізі випадків зловживання або використання таких речовин для виробництва наркотиків чи психотропних речовин. Такі регулярні перегляди дозволяють країнам оптимізувати свою стратегію та контроль за підконтрольними речовинами, забезпечуючи більш ефективний підхід до управління обігом наркотичних засобів.

Відповідно до законодавства Сполучених Штатів, а саме Закону про комплексну профілактику зловживання наркотичними засобами та боротьбу з ними від 1970 року (англ. «The Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act of 1970») (відомий як Закон про контрольовані речовини (англ. «Controlled Substances Act»)) [136], Агентство США з контролю за наркотиками (анг. the United States Drug Enforcement Agency) веде список контрольованих наркотичних засобів і заборонених речовин, розподілених за категоріями [147], від Списку I до V (Додаток А, Таблиця 3).

У процесі дослідження, в рамках розгляду міжнародного законодавства щодо обігу наркотичних речовин та проблематики застосування окремих наркотичних лікарських засобів, будуть згадуватися такі терміни, як «опій» або «опійний мак», «морфій», «кодеїн» або «кодеїновмісні препарати» та «конопля», що зумовлює необхідність чіткого визначення кожного з цих понять, оскільки вони мають ключове значення для розуміння правового регулювання, особливостей обігу та застосування в медичній практиці.

Опій – згідно юридичного словника, це висушений молочний сік з недозрілих маківок, який є сильним наркотиком та використовується в медицині як болезаспокійливий і снотворний засіб [52]. Є наркотичним засобом, з якого виділили такі наркотичні речовини як морфін, кодеїн, тебаїн та інші [15]. Опій ацетильований відноситься до таблиці I, списку №1 Переліку як особливо небезпечний наркотичний засіб, обіг якого заборонено та відноситься до таблиці I, списку №3 – рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей як рослини виду мак снотворний. В наказі МОЗ України №188 від 01.08.2000 року «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» надаються наступні визначення: опій ацетильований - засіб, що містить у своєму складі ацетильовані похідні алкалоїдів опію (у тому числі за наявності інших речовин) та опій як сік снотворного маку, що згорнувся, у тому числі медичний, який містить хоча б один наркотичний алкалоїд або їх суміш (у тому числі за наявності інших речовин) [92]. Опій є, також, предметом злочину відповідно до статті 309 Кримінального кодексу України - незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту. У контексті Єдиної конвенції 1961 року передбачається термін «медичний опій», що описує опій, що пройшов відповідну обробку, необхідну для його застосування у медичних цілях. Однак ця конкретна речовина віднесена до Таблиці I, яка включає перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, характеризуючи їх як речовини з високим потенціалом зловживання без визнаного медичного застосування. За законодавством Сполучених Штатів опій відноситься до Списку II, тобто є речовиною, що має високий потенціал зловживання, але при цьому має визнане медичне застосування. Таким чином, в США опій медичне використання, але його виробництво та розподіл суворо контролюються через його потенційне зловживання.

Морфін – наркотичний засіб, що є основним алкалоїдом опію та впливає на центральну нервову систему. Фармацевтична дія морфіну – вибірково знеболювальний ефект при збереженні свідомості [21]. Відповідно до Переліку морфін у чистому вигляді відноситься до таблиці II, списку №1 щодо наркотичних засобів, обіг яких обмежений. Однак, якщо препарат містить не більш як 0,2 відсотка морфіну в перерахунку на безводну морфін-основу і поєднана з одним або кількома інгредієнтами таким чином, що наркотичний засіб не може бути вилучений з даного препарату легкодоступними способами або в кількості, яка може становити небезпеку для здоров'я людини, тоді такий препарат відноситься до Таблиці III, списку 1 як наркотичний засіб, обіг якого обмежено і стосовно якого допускаються виключення деяких заходів контролю [78]. У Сполучених Штатах морфін входить до Списку II, при чому лише невеликий відсоток морфіну, отриманого з опію, використовується безпосередньо для фармацевтичних продуктів, в той час як за законодавством ЄС морфін підлягає усім заходам контролю, що застосовуються до наркотичних засобів передбаченими Конвенціями (Список I).

Кодеїн – являється алкалоїдом опію, що застосовується у поєднанні з іншими речовинами в лікарських засобах від кашлю та головного болю [118]. Був вперше виділений з опію французьким хіміком у 1830 році. Даний наркотичний засіб мав меншу знеболюючу здатність, ніж виділений раніше морфін, а тому і приймався всередину. Згідно Переліку кодеїн відноситься до таблиці II, списку №1 як наркотичний засіб, обіг якого обмежено. Також, препарати кодеїну за умови, що вони поєднані з одним або кількома інгредієнтами і містять не більш як 100 мг наркотичного засобу на одиницю дози з концентрацією не більш як 2,5 відсотка у нерозділених препаратах відносяться до таблиці III, списку №1 Переліку як наркотичні засоби, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю [78]. У Сполучених Штатах, кодеїн включений до Списку II згідно із Законом про контрольовані речовини. Щодо ЄС, кодеїн також регулюється за відповідними правилами та контролем ЄС, але точна його класифікація може

відрізнятися залежно від конкретної країни, що входить до складу ЄС. Зазвичай, кодеїн розглядається як психотропна речовина та підлягає обмеженням (Списки II та III), але визначення і його точне місце в класифікаційних таблицях може різнитися в межах держав-членах ЄС.

Конопля – рослина, яку використовують в сфері харчування та промисловості. Латинську назву коноплі «Cannabis» використовують для позначення наркотичного засобу, що виготовлюється з даної рослини. Канабіс за законодавством це – цілі або різного ступеня подрібнення будь-які частини рослини роду коноплі або їх суміш (за винятком власне дозрілого насіння) [92]. Окремо, також, законодавцем виділяється смола канабісу та екстракти (настойки) канабісу. Інші назви, що можуть використовуватися до наркотичних засобів з канабісу є гашиш та марихуана. Марихуана - це суміш висушених або невисушених верхівок рослин з листям і залишками стебла будь-яких сортів конопель без центрального стебла, інколи з певною кількістю насіння [15]. Гашиш (анаша) - спеціально виготовлена суміш відокремленої смоли і пилку конопель або суміш, виготовлена шляхом обробки (подрібненням, пресуванням тощо) верхівок конопель з різними наповнювачами [15]. Відповідно до Переліку канабіс, смола канабісу, екстракти і настойки канабісу відносяться до таблиці I, списку №1 як особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено, а рослини роду коноплі до таблиці I, списку №3 як рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей. В примітках додатково зазначається, що культивування рослин роду коноплі для промислових цілей, за винятком виробництва та (або) виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, допускається за умови використання насіння, зібраного із сортів рослин, у висушеній соломі яких вміст тетрагідроканнабінолу не перевищував 0,08 відсотка [78]. Тетрагідроканнабінол – головна сполука канабісу, зміст якої спричиняє психоактивний вплив на центральну нервову систему. Саме тому, якщо вміст тетрагідроканнабінолу не перевищує граничну допустиму норму, тоді

продукція з коноплі (наприклад, насіння коноплі або борошно з коноплі) може використовуватися в повсякденному вжитку. Конопля як рослина або її частина, що містить наркотичну речовину, також, є предметом злочину відповідно до статті 310 Кримінального кодексу України - посів або вирощування снотворного маку чи конопель [33].

Відповідно до Закону № 3528-IX окремо визначається конопля для медичних та промислових цілей. Коноплі для медичних цілей та промислових цілей - це рослини роду коноплі (*Cannabis*), вирощені з кондиційного і сертифікованого насіння не нижче другої генерації. Коноплі для медичних цілей відносяться до групи культур лікарських рослин і включені до Переліку, які використовуються для виробництва (виготовлення) лікарських засобів, при чому вміст концентрації ТГК у висушеній соломі таких рослин перевищує 0,3 відсотка. Коноплі для промислових цілей відносяться до групи культур сільськогосподарських рослин і використовуються в технічних цілях, а вміст концентрації ТГК у висушеній соломі таких рослин не перевищує 0,3 відсотка [62].

Сполучені Штати мають складну систему регулювання обігу коноплі, яка визначається на рівні федерального та штатного законодавства. На федеральному рівні канабіс класифікується як заборонена речовина за Законом «Про підконтрольні речовини», що робить його незаконним для вирощування, виробництва, продажу та вживання за федеральним законом. Проте деякі штати в США визнали медичне або рекреаційне вживання канабісу на рівні штату і прийняли відповідне законодавство. Такі штати встановлюють свої власні правила та обмеження стосовно вживання та обігу канабісу в межах своїх юрисдикцій. У контексті Єдиної конвенція 1961 року, конопля та її похідні були включені до Списку IV, що відображає найбільш обмежений рівень контролю, проте 2 грудня 2020 року Комісія ООН з наркотичних речовин виключили канабіс та його похідні з IV списку Переліку наркотичних речовин завдяки чому конопля в міжнародному правовому

полі отримала статус наркотичної речовини, що не підлягає жорсткому контролю [151].

Значний інтерес та важливість становлять не тільки визначення видів відповідних засобів (препаратів, речовин), а й діяльності, пов'язаної з їх обігом.

Попри поширеність терміну «обіг», видається важливим уточнити зміст і цієї категорії. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» визначає обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів як види діяльності з: культивування рослин, включених до Переліку, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку, що дозволяються і контролюються згідно з законом [99].

Звичайно, дія Закону № 60/95-ВР поширюється також і на препарати (лікарські засоби), що містять наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори в кількості, що перевищує гранично допустиму, та на препарати (лікарські засоби), що містять малу кількість наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Законодавством визначено, що обіг наркотичних лікарських засобів на території України дозволяється лише в цілях і в порядку, що визначається КМУ на нормативному рівні. Так, наприклад, існує спеціалізований нормативно-правовий акт – постанова КМУ від 3 червня 2009 року № 589 «Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом» [89].

Правове (зокрема, і адміністративно-правове) регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів має на меті забезпечення здоров'я та безпеки населення, боротьбу зі злочинністю та

забезпечення контролю за використанням таких речовин. У більшості країн світу обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів регулюється спеціальним законодавством. Наприклад, в Україні таким законом є Закон № 60/95-ВР, в США - Закон «Про підконтрольні речовини», а в ЄС – відповідні директиви Європейського Парламенту та Ради про надання дозволів на виробництво, маркування та контроль наркотичних засобів та психотропних речовин, а також інші міжнародні документи.

Ретельний аналіз та теоретичне осмислення понятійно-категоріального апарату призвели до узгодження і уточнення основних термінів, які стануть ключовими у подальшому дослідженні цієї дисертації. Цей процес сприяв усвідомленню та уніфікації тлумачень понять, що є необхідним кроком для забезпечення їхньої відповідності міжнародним нормативно-правовим актам, медичній практиці та академічній літературі, і, таким чином, створило міцну базу для подальших досліджень у цій області.

1.2. Вплив норм міжнародного права на становлення та розвиток правового регулювання обігу наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів в Україні.

Становлення вітчизняного законодавства почалось в 1991 році, із прийняттям Верховною Радою УРСР «Акту проголошення державної незалежності України». На українське законодавство впливало і нормативно-правові акти СРСР, і міжнародні документи, основні які були ратифіковані українським парламентом.

Норми міжнародного права мають важливий вплив на становлення правового режиму наркотичних засобів в Україні. Україна є учасницею декількох міжнародних договорів та конвенцій, які регулюють виробництво, обіг та контроль за наркотичними засобами.

Становлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин відбулося на основі багатолітньої роботи міжнародних організацій та держав-учасниць.

Першими спробами встановлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів стало запровадження окремих законів, що забороняли виробництво, продаж та експорт та імпорт опіуму в таких країнах як Китай, США, Велика Британія та інші країни Європи та Азії. Незважаючи на широке поширення опіуму в цих країнах та його шкідливий вплив на суспільство та здоров'я людей, що стало серйозною проблемою у цей період, до початку ХХ століття в рамках міжнародного права наркотичні засоби в цілому не були визнані як особливо небезпечні для всесвітньої спільноти.

Першим етапом становлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин стало проведення міжнародної конференції, яка відбулася в Шанхаї, за результатом проведення якої було утворено Шанхайську опіумну комісію в 1909 році. Ця конференція стала важливою платформою для обговорення проблем, пов'язаних з використанням опіуму. Зокрема, було звернено увагу на проблему контролю над виробництвом, торгівлею і споживанням опіуму в Азії. На засіданні Шанхайської опіумної комісії брали участь представники 13 держав. Створення цієї комісії мало на меті координацію співпраці між країнами у справі боротьби з незаконним обігом наркотиків. Цей вид діяльності розглядався як міжнародний злочин, і комісія призначалася для спільного вирішення цього питання [8, с. 70].

Згодом було укладено перший міжнародний документ щодо регулювання наркотичних засобів, а саме Гаазька міжнародна опіумна конвенція 1912 року, яка встановила систему міжнародного контролю за обігом наркотиків. Участь у її засіданні взяли представники 12 країн, а пізніше ратифікувало 58 країн [23, с. 385]. Конвенція передбачала ряд дієвих заходів для стримування поширення наркотичних засобів: обмеження їх виробництва, торгівлі та використання в медичних цілях. Також передбачалося встановлення покарань за володіння та продаж наркотиків, а також співпраця між учасниками для ефективного обмеження їх використання. Проте, з

настанням Першої світової війни заходи, передбачені конвенцією, було призупинено.

У прагненні контролювати поширення та використання наркотичних речовин у світі, Ліга Націй підтримала ініціативу розробки нового міжнародного договору після економічної кризи 1925-1929 рр., коли споживання наркотиків стало серйозною проблемою в деяких країнах [59, с. 126].

Відповідно, у цей період (1919-1960 рр.) міжнародною спільнотою було укладено ряд угод та конвенцій, призначених переважно для обмеження споживання та виробництва окремих наркотиків: Женевська угода про заборону виробництва, внутрішньої торгівлі і використання очищеного опіуму від 11 лютого 1925 року та Міжнародна конвенція з опіуму від 19 лютого 1925 року, Міжнародна конвенція з обмеження виробництва і регулювання розподілу наркотичних засобів 1931 року, що набула чинності в 1933 році та метою якої став контроль виробництва наркотичних засобів, обмежуючи лише медичними потребами, Бангкокська угода 1931 року щодо заборони куріння опіуму та Конвенція про боротьбу з незаконним обігом небезпечних лікарських засобів 1936 року, що передбачала посилення кримінальних покарань і встановлювала можливість міжнародного кримінального переслідування за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Однак, вказані міжнародні документи мали ряд обмежень, основним серед яких став контроль лише готових наркотиків, не враховуючи вирощування та використання різноманітних рослин, що містять наркотичні речовини [116, с. 98], тобто створена міжнародна система контролю за наркотичними засобами не стала всеохоплюючою [42, с. 134]. Іншим проблемним аспектом стало те, що уряди одних країн-учасниць не змогли виконати визначені міжнародними договорами зобов'язання, а інші - категорично відмовилися підписувати ці угоди. Ще однією проблемою була значна кількість міжнародних конвенцій, угод і договорів, які потребували окремої ратифікації кожною країною-учасницею. Всі ці передумови створювали складнощі у реалізації міжнародної

системи контролю над незаконним обігом наркотичних засобів [116, с. 99]. В результаті цього на міжнародному рівні виникла гостра потреба у прийнятті єдиної всеохоплюючої, універсальної угоди щодо контролю над наркотичними засобами.

Наступним кроком стало утворення Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН), в межах якої була створена Комісія з наркотичних засобів, ключовим досягненням якої стало розроблення єдиного міжнародного багатостороннього договору про наркотичні засоби, що зайняв місце попередніх міжнародних угод у сфері регулювання обігу наркотиків. З метою систематизації діючих правових норм у відповідній сфері, в Нью-Йорку на початку 1961 року відбулася пленарна конференція, кінцевим результатом якої стало прийняття Єдиної конвенції 1961 року та створення незалежного контролюючого органу – Комітет боротьби з наркотичними засобами [8, с. 71]. Додатково, з метою розширення дії Єдиної конвенції 1961 року, 25 березня 1972 року було прийнято Протокол про поправки до цієї Конвенції, що стало додатковим поштовхом для міжнародної спільноти у зменшенні розмаху і масштабів незаконного обігу наркотичних засобів та його серйозних наслідків.

Підписання Конвенції 1971 року (також відома під назвою Віденська конвенція 1971 року) та Конвенції 1988 року стало завершальним етапом у формуванні сучасної системи міжнародного контролю над обігом наркотичних, психотропних речовин та їх прекурсорів. Конвенція 1971 року – визначила систему регулювання обігу психотропних речовин та, відповідно, розширила перелік наркотичних засобів, що підлягають контролю, в той час як Конвенції 1988 року встановила основні положення та принципи для боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, включаючи законодавчі і кримінальні заходи, основним з яких стало встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин [26].

Тобто, міжнародні нормативні акти були прийняті з метою створення правової основи для регулювання системи контролю за імпортом та експортом

наркотиків, обмеженням виробництва наркотичних речовин лише для медичних і наукових потреб та встановленням системи покарань для осіб, які порушують правила обігу наркотиків [30, с. 105].

Особливої уваги потребує дослідження міжнародних конвенцій, що стали фундаментом для створення та функціонування системи міжнародного контролю та, відповідно, регулювання обігу наркотичних речовин, а саме Єдина конвенція 1961 року, Конвенція 1971 року та Конвенція 1988 року, що встановили принципи обмеження виробництва, розподілу, використання та торгівлі наркотиками з метою попередження їх незаконного обігу та мінімізації шкідливих наслідків для суспільства

Єдина конвенція 1961 року представляє собою ключовий нормативний документ у сфері міжнародного контролю обігу наркотичних засобів. Цей документ визначив, що використання наркотичних засобів у медицині є обґрунтованим для зменшення болю та страждань, та закликав держави-учасниці вживати належні заходи для забезпечення наркотичних засобів у медичних цілях. Крім того, Конвенція визнала наркоманію як значущу соціальну та економічну загрозу для всього світу [16]. Крім цього, даною Конвенцією було впроваджено наступні важливі заходи:

- згідно статті 2 даної Конвенції, перелік наркотичних засобів поділений на Список I, Список II, Список III та Список IV (даний перелік подається в кінці тексту Конвенції), відповідно до якого, наркотичні засоби підлягають різним заходам контролю в залежності від того, до якого списку вони включені;

- відповідно до статті 5, в контексті міжнародного органу контролю, було визначено, що Сторони, визнаючи компетенцію ООН щодо міжнародного контролю над наркотичними засобами, погоджуються довірити Комісії з наркотичних засобів Економічної і Соціальної Ради ООН та Міжнародного комітету з контролю над наркотиками функції, відповідно присвоєні їм згідно з цією Конвенцією.

- статтею 21 Конвенції встановлено, що сума загальної кількості кожного наркотичного засобу, що виготовлений і ввезений будь-якою країною (територією) не повинна перевищувати суми кількостей: для медичних і наукових, цілей та кількості виготовлених інших наркотичних засобів та препаратів, що включені до Списку III і речовин, на яких не розповсюджується дія Конвенції, на вивезену кількість, кількість доданих до складських запасів з метою доведення до рівня, зазначеного у відповідному обчисленні та кількості, придбаного, в межах відповідного обчислення, для спеціальних цілей.

- стаття 27 визначила, що якщо будь-яка Сторона дозволяє культивування кокаїнового куща, вона застосовує до нього, а також до листя кока систему контролю, як вона передбачена в статті 23 щодо контролю над опійним маком. Схоже положення має стаття 28, яка визначила, що якщо будь-яка Сторона дозволяє культивування рослини канабісу для виробництва канабісу або смоли канабісу, то вона також застосовує при цьому систему контролю над опійного маком. Проте щодо культивування виключно для промислових цілей (волокно і насіння) або для садівництва, то Конвенція не застосовується. Тобто, Конвенцією вперше було впроваджено систему контролю не тільки над опієм, але й над кокаїновим кущем (листями коки) та канабісу.

- в статті 29 Конвенції зазначено, що Сторони вимагають, щоб виготовлення наркотичних засобів здійснювалося за ліцензіями, за винятком випадків, коли це виготовлення здійснюється державним підприємством або державними підприємствами [16].

У Конвенції 1971 року відображено відповідь на зростаючу поширеність використання та споживання психотропних речовин протягом другої половини двадцятого століття. Цей міжнародний документ встановив систему регулювання обігу психотропних речовин з метою контролю цих речовин та їх використання.

В тексті цієї Конвенції відзначено, що використання психотропних речовин для медичних і наукових цілей, як і наркотичних речовин загалом, є важливим і необхідним, а також зосереджено увагу країн держав-учасниць на необхідності збереження доступності цих речовин для використання у вказаних сферах, запобігаючи їх надмірному обмеженню. Крім цього, встановлення конкретних заходів для запобігання зловживанню психотропними речовинами та системи контролю за ними було визнано обов'язковим [27].

Важливими положеннями Конвенції 1971 р. щодо регулювання сфери обігу психотропних речовин є наступні:

- стаття 3 Конвенції визначила основний підхід щодо системи контролю над препаратами, що включають психотропні речовини, а саме визначено, що за винятком передбачених випадків, до препарату застосовуються ті ж заходи контролю, що і до вмісту в ньому психотропного речовини, а якщо препарат містить не одну, а кілька таких речовин, він підпадає під дію заходів, що застосовуються до тієї речовини, що підлягає найбільш суворим заходам контролю.

- стаття 8 визначає, що виготовлення, розподіл речовин, включених до списків II, III і IV Переліку, а також торгівля ними (включаючи експортну та імпорتنу торгівлю) здійснювалися лише за ліцензіями або із застосуванням іншого аналогічного заходу контролю.

- відповідно до 9 статті визначено, що речовини, які включені до списків II, III і IV Переліку, мають поставлятися або відпускатися для використання окремими особами тільки за рецептом лікаря, за винятком випадків, коли окремі особи можуть на законних підставах отримувати, використовувати, видавати або призначати такі речовини при виконанні ними належним чином дозволених лікарських або наукових функцій.

- стаття 10 зазначає, беручи до уваги відповідні рішення або рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я, що на етикетках, коли це можливо, і в будь-якому випадку на супровідному листку роздрібних

упаковок, що містять психотропні речовини, мають бути такі вказівки щодо використання, включаючи застереження і попередження, які необхідні для безпеки тих, хто використовує ці речовини. Щодо рекламування таких речовин серед населення, то воно має бути забороненим [27].

Конвенція 1988 році заклала фундамент процедури встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів. [26] Окрім цього, основною метою даного міжнародного документа стало сприяння співробітництва між країнами-учасницями у вирішенні різноманітних проблем, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, які мають міжнародний характер [30, с. 107]. Передбачене цією Конвенцією співробітництво передбачалось, насамперед, для забезпечення ефективного контролю та запобігання незаконному обігу контрольованих речовин.

В Україні забезпечення конституційних прав і свобод громадян, спираючись на європейські стандарти соціального захисту та підвищення якості соціальних послуг є однією з основних засад внутрішньої політики країни, що впроваджено законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». У сфері зовнішньої політики основною метою, за вказаним законом, є інтеграція України у європейський політичний, економічний та правовий простір з метою отримання членства у ЄС [70]. Тобто, основним завданням сучасного українського законодавства є його поступова адаптація до законодавства ЄС. У цьому контексті, міжнародні конвенції щодо обігу наркотичних засобів, які підписані та ратифіковані Україною, стають важливим елементом зовнішньої політики.

У березні 2014 року відбувся позачерговий саміт Україна – ЄС, який відбувся у зв'язку зі складною політичною ситуацією в Україні, зокрема, після Революції Гідності та в умовах розв'язаної росією агресії. На цьому саміті було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Пізніше, в червні 2014 року було підписано економічну частину цієї Угоди, а вже 16 вересня 2014 року Угоду про асоціацію між Україною та ЄС було

синхронно ратифіковано Верховною Радою України та Європейським парламентом. 01 вересня 2017 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності на підставі листа Міністерства закордонних справ № 72/14-612/1-1713 від 20.07.2017 «Щодо набрання чинності Угодою» [119].

Зазначений саміт позначив початок нового етапу у співпраці між Україною та ЄС, покладенням акценту на реформи в Україні, включаючи політичні, економічні, та соціальні трансформації. Це був стратегічний крок, який відображав бажання України підтримати та розвивати взаємини з ЄС, в той час коли країна зіткнулася з важливими внутрішніми та зовнішніми викликами. Тобто, цей крок відобразив важливий момент в українсько-європейських відносинах та демонстрував підтримку та партнерство з боку ЄС у підтримці України в її реформах та розвитку.

Важливо врахувати, що саміт Україна – ЄС у березні 2014 року не впливав прямо на сферу обігу наркотичних засобів в Україні, проте співробітництво з ЄС включає обмін найкращими практиками, технічною допомогою та дотриманням міжнародних стандартів у будь-якій сфері. Тобто, такі заходи сприяють зміцненню правової бази та покращенню механізмів контролю за обігом наркотичних речовин в Україні на загальному фоні співпраці з ЄС.

Необхідно відзначити, що міжнародні стандарти, що регулюють обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, суттєво визначають правову основу в Україні. Україна зобов'язалась дотримуватися міжнародних стандартів та виконувати вимоги міжнародних договорів у сфері обігу наркотичних засобів. Зокрема, Україна зобов'язалась здійснювати контроль за обігом наркотичних засобів, забезпечувати ефективний нагляд за прекурсорами та протидіяти незаконним каналам постачання наркотиків.

Тобто, на сьогоднішній день в Україні ратифіковані Єдина конвенція 1961 року, Конвенція 1971 року та Конвенція 1988 року. Підписання та ратифікація всіх трьох конвенцій, що складають сучасну основу системи міжнародного контролю над наркотичними засобами значною мірою

вплинуло на становлення сучасного вітчизняного законодавства. Так, наприклад, постановою КМУ від 06.05.2000 №770 затверджено Перелік [78], що відповідає змісту ратифікованим конвенціям, а розпорядженням КМУ №1808-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки» - стандарти щодо міжнародного співробітництва [110]. Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що через направленість незалежної України на міжнародне співробітництво, основою для становлення вітчизняної правової бази у сфері обігу наркотичних речовин стала ратифікація міжнародних документів.

1.3. Сучасний стан законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Законодавство України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів ґрунтується на міжнародних нормативно-правових актах та стандартах, визначених ООН. За часи незалежності Україна активно взялася за формування системи нормативно-правових актів, спрямованих на контроль за обігом зазначених засобів та речовин. У результаті цього за цей час було ухвалено понад п'ятдесят нормативно-правових документів, які регулюють обіг наркотичних засобів (зокрема, і наркотичних лікарських засобів), психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Особлива увага була приділена законодавчому регулюванню контролю за обігом наркотичних засобів.

Таким чином, сучасний стан українського законодавства у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин характеризується врахуванням міжнародних стандартів, постійним удосконаленням відповідних правових норм, високим ступенем їх деталізації та запровадження і вдосконаленням механізмів контролю за обігом наркотиків і психотропних речовин відповідно до поточних соціально-економічних умов та викликів у галузі охорони здоров'я.

Законодавче регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів ґрунтується на засадничих нормах статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [32]. Встановлення ефективних механізмів контролю за наркотиками є одним з важливих складників забезпечення недоторканності та безпеки людини.

Конституція України також гарантує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49 Конституції України) [32].

Одним з важливих напрямів забезпечення реалізації цього конституційного права стало створення законодавчих механізмів для доступу до кваліфікованої медичної допомоги, зокрема, доступу до знеболення, яке відбувалося протягом останніх років. Загальні засади доступу до необхідних лікарських засобів та медичних виробів були закладені Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який був прийнятий 19 листопада 1992 року. Зазначений закон визначив ключові правові, організаційні, економічні та соціальні принципи функціонування системи охорони здоров'я в Україні; права і обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я; правові засади надання медичної допомоги та забезпечення лікарськими засобами, медичними виробами та допоміжними засобами реабілітації [54]. У контексті розгляду теми дисертаційного дослідження вказаний закон виступає як основний законодавчий акт, що визначає пріоритет охорони здоров'я в суспільстві та державі. Визначаючи орієнтацію на сучасні стандарти здоров'я, медичної та реабілітаційної допомоги, цей закон спрямовує законодавців до розробки та ухвалення нових законів, в тому числі в сфері обігу наркотичних та наркотичних лікарських засобів.

Одним із перших спеціальних законів у досліджуваній сфері є Закон № 60/95-ВР, який був прийнятий 15 лютого 1995 року. Зазначений закон визначив правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в

Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та лікарських засобів, що їх містять, а також встановив порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у відповідній сфері [99]. Цей закон був введений в дію постановою ВРУ №61/95-ВР від 15 лютого 1995 року та з того часу зазнав численних змін і доповнень, метою яких стало забезпечення відповідності міжнародним стандартам та вимогам в сфері обігу наркотичних засобів. Одним з найважливіших аспектів даного закону є встановлення чітких правил та вимог для реєстрації, виробництва, зберігання, перевезення, знищення та контролю за обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, а також цим законом було передбачено створення спеціальних механізмів контролю за обігом наркотичних засобів. Окрім того, закон націлений на регулювання використання прекурсорів, які використовуються у виробництві наркотичних засобів та психотропних речовин. Тобто, вказаний закон спрямований передусім на запобігання незаконному виробництву, розповсюдженню та використанню наркотичних засобів і психотропних речовин, що в свою чергу спрямовано на зменшення рівня наркоманії та його негативних наслідків для суспільства.

Щодо обігу саме наркотичних лікарських засобів, то в цій сфері іншим керівним документом став Закон України «Про лікарські засоби» від 04 квітня 1996 року, що регулює правовідносини, пов'язані із створенням, реєстрацією, виробництвом, контролем якості та реалізацією лікарських засобів, що містять діючі речовини, що належать до Переліку [96]. Вказаний закон визначає, що наркотичні лікарські засоби відносяться до окремою підгрупи рецептурних лікарських засобів, тобто що відпускаються виключно за рецептом (спеціальним рецептом). Відпуск таким медичних препаратів за рецептом є механізмом державного контролю, що спрямований на попередження можливого зловживання або незаконного обігу наркотичних засобів.

Серед системоутворюючих законів, прийнятих протягом останніх років, слід особливо відзначити Закон України «Про систему громадського здоров'я»

№ 2573-IX від 6 вересня 2022 року, який нечасто згадується у контексті боротьби з наркотизмом та створення правових засад для легального обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в цілях застосування в медичній практиці та інших законних цілях [107]. Проте, зокрема, стаття 40 вказаного закону серед заходів щодо сприяння державою здорового способу життя передбачає розроблення та впровадження стратегії зменшення шкоди, тобто науково обґрунтованих програм дій, спрямованих на протидію шкідливим поведінковим моделям (зокрема і залежності від наркотичних та психотропних речовин,) осіб, соціальних груп або суспільства в цілому, шляхом запровадження механізмів та інструментів стимулювання виробництва та оптимального (раціонального) споживання продукції із зниженим ризиком для здоров'я.

Визначальною подією, яка змінила стале регулювання обігу наркотичних засобів, стало прийняття Верховною Радою України 21 грудня 2023 року Закону № 3528-IX, який було введено в дію 16.08.2024 [62].

Зазначеним законом внесені зміни до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [54], Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [99], Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [97] та Закону України «Про Національну поліцію» [100], які спрямовані на «створення умов для розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування, проведення наукових досліджень ефективності конопель, а також широкого використання у промислових цілях» [106].

Прийняття цього закону має тривалу й непросту історію, розгляд якої допомагає зрозуміти проблематику й виклики, пов'язані з легалізацією так званого «медичного канабісу».

10 червня 2022 року КМУ подав в порядку законодавчої ініціативи для розгляду Верховною Радою проект Закону України «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу

пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни», зареєстрований за № 7457 (далі – законопроект № 7457) [106].

Першоргово законопроект № 7457 передбачав впровадження передового міжнародного досвіду у сферу регулювання обігу наркотичних лікарських засобів, зокрема, легалізацію медичного та наукового використання канабісу, смоли канабісу, екстрактів і настоек канабісу, тетрагідроканабінолу, включаючи вирощування та використання фітоканабіноїдів, що, в свою чергу, мало стати основою для забезпечення пацієнтів доступом до необхідних лікарських засобів, що містять наркотичні речовини [41, с. 281].

За інформацією Центра громадського здоров'я МОЗ України, після прийняття законопроекту у першому читанні 13 липня 2023 року, Комітет Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування розглянув 840 поправок, що переважно стосувались питання доступу пацієнтів до лікування та посилення контролю за виробництвом, після чого направив вказаний законопроект до ВРУ на розгляд у другому читанні [25]. В результаті ВРУ, відповідно до постанови № 3224-ІХ від 13.07.2023, прийняла за основу законопроект № 7457, який був запропонований КМУ, враховуючи пропозиції народних депутатів України - членів Комітету ВРУ з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування.

22.12.2023 ВРУ було одержано та зареєстровано проект Постанови про скасування рішення ВРУ про прийняття у другому читанні та в цілому проекту, ініціаторами якої стали народні депутати України з фракції «Батьківщина», головною аргументацією якого стало порушеннями вимог Регламенту ВРУ, а саме процедури прийняття рішення, проте 16.01.2024 року проект Постанови було відхилено та знято з розгляду, тому відповідно 13 лютого 2024 року вказаний законопроект було підписано Президентом України, а 16 серпня 2024 року довгоочікуваний Закон № 3528-ІХ введено в дію.

Відповідно до змісту Закону № 3528-ІХ, рослини роду коноплі залишаються особливо небезпечним наркотичним засобом, обіг якого заборонений, проте з винятками для певних цілей, визначених у статтях 15, 17, 19 і 20 Закону № 60/95-ВР. Зокрема, стаття 15 передбачає культивування та (або) використання рослин, включених до Списку № 3 Таблиці I Переліку для промислових цілей, включаючи посів, вирощування та (або) використання конопель для промислових цілей, а також рослин, включених до списку № 4 таблиці I Переліку, для медичних цілей з дотриманням вимог законодавства [62].

Стаття 17 регулює діяльність з виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення та вивезення рослин роду коноплі та наркотичних засобів, включених до таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до таблиці IV Переліку. Стаття 19 регулює обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та рослин, що містять їх, у експертній і оперативно-розшуковій діяльності, а саме дозволяє державним спеціалізованим експертним установам проводити експертизу за наявності ліцензії та оперативно-розшуковим підрозділам здійснювати заходи без ліцензії для контрольованої поставки, оперативної закупки, слідчого експерименту та інших оперативно-розшукових заходів, передбачених законом. Стаття 20 регулює діяльність з використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також рослин, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини, у науковій, науково-технічній та освітній діяльності [62]. Тобто, вказаний закон залишає юридичну класифікацію рослини роду коноплі, нехтуючи рекомендаціями ВООЗ, які рекомендують виключити рослини роду коноплі зі списку найбільш небезпечних наркотичних речовин. Крім того, Комісія ООН з наркотичних речовин вже виключила коноплю та його похідні з IV списку Переліку, який був затверджений Єдиною конвенцією 1961 року [151]. Це свідчить про недолік узгодженості Закону № 3528-ІХ з міжнародними стандартами та рекомендаціями.

Окрім того в Законі № 3528-ІХ, в статті 2, не вказується, що рослини роду коноплі можуть використовуватися в медичній сфері, проте частина перша статті 21 визначає, що рослини Списку № 4 Таблиці I Переліку використовуються у медичній практиці лише у формі лікарських засобів, що створює неузгодженість та плутанину щодо визначення статусу медичної коноплі [62].

Більш того запроваджений законом жорсткий контроль за процесом культивування рослин роду коноплі, який включає цілодобове відеоспостереження, обов'язкові лабораторні випробування для визначення вмісту тетрагідроканнабінолу в рослині, а також заходи з збору та охорони місць вирощування, ускладнює вирощування рослин коноплі, роблячи його формалізованим та витратним. Ці ускладнення можуть відобразитися на вартості таких наркотичних лікарських засобів, що в свою чергу суттєво обмежить їх доступність для пацієнтів.

Однак позитивним моментом стало внесення змін в Переліку щодо наступних позицій: канабіс, смола канабісу, екстракти і настойки канабісу за змістом законопроекту буде відноситися до Списку № 1, Таблиці II, а Тетрагідроканнабінол (наступні ізомери та їх стереохімічні варіанти) - Списку № 2, Таблиці II. Так, відповідно до законодавства України, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, допускається для використання у медичній практиці за призначенням лікаря, а також у цілях, передбачених статтями 19, 20 та 23 цього Закону [62]. Тобто, тетрагідроканнабінол та канабіс і його похідні змінять правовий статус з речовин, обіг який заборонений на речовини, обіг яких обмежений.

Звертає на себе увагу також стаття 17 Закону № 3528-ІХ, яка регулює діяльність з виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації, ввезення та вивезення наркотичних засобів та психотропних речовин, включених до списку № 4 таблиці I Переліку [62]. Норми цієї статті надають можливість здійснювати вищезазначену діяльність юридичним особам всіх форм власності за наявності ліцензії. Перша версія законопроекту

не передбачала можливості ввезення сировини для виробництва препаратів, що містять дозволені наркотичні засоби та психотропні речовини, на територію України [106]. Важливо відзначити, що ці нововведення дозволяють здійснювати виробництво з ввезеної сировини в медичній сфері та освітніх цілях, що в подальшому також буде мати вплив на цінову політику наркотичних лікарських засобів. Такі зміни створюють фундамент для подальшого розвитку медичної, науково-дослідницької, економічної галузей в Україні.

Іншим позитивним моментом стало підвищення гранично допустимого вмісту тетрагідроканнабінола у коноплях для промислових цілей з 0,08% [78] до 0,3%, з уточненням, що протягом трьох років з дня набрання чинності цього законопроекту, вміст концентрації тетрагідроканнабінолу не має перевищувати 0,2% [62]. Збільшення гранично допустимого вмісту тетрагідроканнабінола сприятиме розвитку промисловості конопель, оскільки дозволені концентрації дозволять виробникам використовувати більше сортів конопель для різноманітних промислових цілей. Тому цей позитивний аспект може сприяти розвитку галузі та сприяти економічному зростанню в секторі промислового використання конопель.

Слід відзначити, що Закон № 3528-IX, незважаючи на свої недоліки та ризики, є важливим кроком вперед у контексті євроінтеграції України. Прийняття цього закону свідчить про відкритість країни до впровадження міжнародних стандартів у регулюванні обігу наркотичних речовин. Цей крок може сприяти гармонізації законодавства та створенню умов для подальшого розвитку медичної та промислової галузей, а також сприяти економічному зростанню в Україні. Також відзначимо, що у тримісячний строк з дня набрання чинності вказаним Законом № 3528-IX КМУ було доручено забезпечити розроблення нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього закону. Тож нормативно-правова база у сфері обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) поповнилася цілою низкою підзаконних актів, які будуть проаналізовані нижче у цьому дослідженні.

Визначаючи засади та порядок законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в медичних та інших легітимних цілях, законодавство України (зокрема, Кримінальний кодекс та Кодекс України про адміністративні правопорушення) встановили відповідальність за незаконний обіг таких засобів і речовин. У плані адміністративної відповідальності за правопорушення у розглядуваній сфері ключовою є стаття 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка встановила відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах [24]. Розмір наркотичних засобів та психотропних речовин, що вважаються невеликими, визначається МОЗ України, спільно з Держлікслужбою України. Так, розмір наркотичних (в тому числі психотропних) речовин визначається відповідно до наказу МОЗ України від 1 серпня 2000 року № 188, що зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 16 серпня 2000 р. за № 512/4733 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що перебувають у незаконному обігу» [24].

Якщо розмір наркотичних засобів або психотропних речовин перевищує невеликий, то за подібне діяння встановлюється вже не адміністративна, а кримінальна відповідальність (стаття 309 Кримінального кодексу України).

Важливо відзначити, що Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за цілу низку кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Діяння, що утворюють склади кримінальних правопорушень, передбачені, зокрема, статтями 305-320, вміщеними у Розділ XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші правопорушення проти здоров'я населення» [33].

Ці та інші статті Кримінального кодексу України, є важливим інструментом боротьби з незаконним обігом наркотиків, який є серйозною загрозою для громадського здоров'я та безпеки. Заборона виготовлення, зберігання з метою збуту, збуту та інших дій, пов'язаних з наркотиками, є одним з ключових заходів, що мають на меті зменшення поширення наркотичної залежності, а також зниження кількості злочинів, пов'язаних зі зловживанням наркотиками.

Окремої уваги потребує Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» №62/95-ВР від 15.02.1995, що був прийнятий з метою встановлення механізмів та заходів для протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також зловживання ними в Україні [94].

Разом з тим, встановлюються права і обов'язки для осіб до яких застосовується вказаний закон. Так, наприклад, для громадян встановлюється обов'язок співпраці з правоохоронними органами для запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, а з боку держави забезпечується доступ фізичних осіб до лікування та реабілітацію у випадках залежності від наркотичних засобів [94].

Паралельно були прийняті додаткові нормативні акти, такі як Закон України «Про ветеринарну медицину» [61] (прийнятий у червні 1992 року) чи Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [103] (прийнятий у квітні 1993 року), що мають обмежений вплив на регулювання діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів. Так, ці закони визначають лише конкретні аспекти в сфері обігу наркотичних засобів, такі як порядок отримання прав на сорт рослин чи використання наркотичних засобів у ветеринарній медицині [29, с. 55].

Серед інших нормативно-правових актів окремо потрібно відзначити постанови/розпорядження КМУ, що є ґрунтом для сучасного регулювання обігу наркотичних засобів та наркотичних лікарських засобів.

Ключовою у цьому плані є вже згадувана постанова КМУ від 6 травня 2000 року № 770, якою затверджено перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та яка прийнята відповідно до статті 1 Закону № 60/95-ВР. Згідно вказаної постанови наркотичні засоби поділені на Список I, Список II, Список III та Список IV (враховуючи положення Єдиної конвенції 1961 року) відповідно до яких здійснюється контроль в сфері їх обігу. Варто зазначити, що з моменту затвердження зазначеної вище постанови, зміни до неї, що затверджуються КМУ за поданням МОЗ України, було внесено 25 разів, останні з яких 15.11.2024. Це свідчить про регулярний перегляд та оновлення нормативно-правового акту [78].

Постановою КМУ від 03 червня 2009 р. № 589 затверджено порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та коноплі суб'єктами господарювання діяльності, пов'язаної з культивуванням рослин, розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією (відпуском), ввезенням та вивезенням, транзиту, використанням, а також їх знищенням. Вказана постанова була доповнена відповідно до змін, внесених постановою КМУ від 05.11.2024 № 1267, що стали наслідком прийняття змін у законодавстві України, спрямованих на регулювання обігу рослин роду коноплі [89].

Постанова КМУ від 13 травня 2013 р. № 333 визначає механізм здійснення закладами охорони здоров'я діяльності, пов'язаної з обігом лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори. Зокрема, встановлюються вимоги до процесів виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, відпуску, використання, а також знищенням таких засобів, враховуючи специфіку діяльності лікувально-профілактичних закладів у процесі здійснення такої діяльності [88].

Моніторинг наркотичної ситуації в Україні був запроваджений постановою КМУ «Питання проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні» від 10 липня 2019 року № 689. Цією

постановою затверджено порядок, цілі, об'єкти, відповідальних суб'єктів, а також показники моніторингу, що відповідають вимогам Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності, Комісії з наркотичних засобів при ООН та Міжнародного комітету з контролю за наркотиками [57]. Варто зазначити, що з 8 вересня 2023 року виконання функції моніторингу перебувають у процесі передачі від ДУ «Інститут психіатрії, судово-психіатричної експертизи та моніторингу наркотиків МОЗ України» до ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України». Процедура внесення відповідних змін до зазначеної постанови станом на 2025 рік триває. Оскільки аналіз наркоситуації за 2024 рік ще не завершено та не опубліковано, визначене питання потребує подальшого дослідження.

Постанова КМУ від 07 квітня 2021 р. № 324 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» внесла зміни до регулювання обігу наркотичних речовин та психотропних засобів в Україні [63]. Вказана постанова представляє собою значущий, хоч і невдалий, крок у напрямку легалізації медичного канабісу. Так, вказаною постановою внесено зміни до Переліку, а саме включавши синтетичний канабіноїд «набілон» та стандартизований екстракт канабісу «набіксімокс до речовин, обіг яких обмежений. Однак через недоступність сировини для виготовлення таких препаратів, їхня ціна стала надто високою, що зробило їх недоступними для пацієнтів.

Окремо слід звернути увагу на розпорядження КМУ від 28 серпня 2013 р. №735-р, яким схвалено Стратегію державної політики щодо наркотичних засобів на період до 2020 року та відповідно до якого було визначено комплексні напрямки державної політики в сфері наркотичних засобів в різних її проявах в Україні [109]. Серед основних завдань були попередження поширення ВІЛ/СНІДу серед осіб, які вживають наркотики, розвиток системи реабілітації для наркозалежних, ефективний контроль за обігом наркотиків, інформування молоді про наслідки вживання наркотиків та підтримка міжнародного співробітництва. Однією з ключових принципових точок

стратегії була доступність наркотиків для медичних і наукових цілей. Зазначене розпорядження нерозривно пов'язане з розпорядженням КМУ від 6 лютого 2019 р. № 56-р, яким було затверджено план заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії, що включав оцінку потреб у паліативній допомозі, розширення мережі аптек з ліцензією на обіг наркотиків, підвищення відсотку відпуску наркотичних лікарських засобів, а також впровадження нормативно-правових актів для поліпшення доступу до необхідних наркотичних препаратів [82]. З метою реалізації Стратегії також був затверджений план заходів на 2015 рік, прийнятий розпорядженням КМУ від 25 березня 2015 р. № 514-р [81].

Однак, незважаючи на наявність окремих планів на 2015 та 2019–2020 роки, слід зазначити, що період реалізації Стратегії залишився частково неохопленим, оскільки проміжок між цими планами не був забезпечений відповідними документами чи заходами. Відсутність систематичної та послідовної реалізації всієї Стратегії значно ускладнила досягнення її ключових цілей, що, в свою чергу, негативно вплинуло на ефективність державної політики у сфері наркотичних засобів.

Окрім постанов та розпоряджень КМУ, важливу роль у формуванні нормативно-правового поля у сфері обігу наркотичних засобів відіграють накази МОЗ України, які деталізують та регламентують виконання положень, визначених на рівні урядових документів, забезпечуючи формування державної політики у цій сфері.

Одним з ключових нормативно-правових актів, виданих МОЗ України, є наказ МОЗ України від 01 серпня 2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу», що базується на існуючій практиці боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та враховує міжнародні стандарти. Цей наказ є надзвичайно важливим, зокрема, для визначення виду юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків [92].

Накази МОЗ України регулюють і питання легального обігу наркотичних засобів, наприклад, виписування рецептів, зокрема, на наркотичні лікарські засоби. Так, наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 № 360 було затверджено Правила виписування рецептів на лікарські засоби і вироби медичного призначення, Порядок відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів та Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків, відповідно до яких урегульовано процес виписування рецептів, відпуску лікарських засобів (в тому числі наркотичних лікарських засобів) і медичних виробів, а також організацію обліку і контролю за використанням рецептурних бланків у закладах охорони здоров'я та аптечних установах [93]. З метою вдосконалення механізму контролю, наказом МОЗ України від 21 липня 2023 року № 1333 було внесено зміни до діючого наказу та впроваджено обов'язковий електронний рецепт на наркотичні лікарські засоби. Подальші зміни, внесені наказами МОЗ України від 17 жовтня 2023 року № 1806 та від 30 травня 2024 року № 927, уточнили та розширили регулювання процедури виписування електронних рецептів, що стало важливим кроком у цифровізації системи охорони здоров'я [93]. Водночас, враховуючи виклики, пов'язані з воєнним станом, на територіях бойових дій та тимчасово окупованих територіях було дозволено виписування таких рецептів у паперовій формі, що забезпечило безперервний доступ пацієнтів до необхідних лікарських засобів навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Наказом МОЗ України від 26 квітня 2011 року № 237 «Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів» встановлено порядок ввезення незареєстрованих лікарських засобів з метою проведення доклінічних досліджень, клінічних випробувань та державної реєстрації, проте його дія призупинена до припинення та скасування воєнного стану в Україні відповідно до наказу МОЗ України від 13.03.2022 № 481 [90].

Наказ МОЗ України від 07 серпня 2015 № 494 «Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я» відповідно до якого було затверджено форми первинної облікової документації та інструкції щодо їх заповнення [71]. Належна фіксація відповідних фактів є надзвичайно важливою для запобігання незаконного обігу лікарських засобів.

Збройна агресія російської федерації проти України, у зв'язку з чим було введено військовий стан з 24 лютого 2022 року та продовжується донині, не лише викликала загальну напруженість у суспільстві, але й виявила проблеми, пов'язані з регулюванням обігу наркотичних лікарських засобів в умовах воєнного стану. Ці проблемні аспекти, що виходять за рамки звичайних норм, стали предметом серйозного розгляду та вимагали прийняття негайних заходів. В результаті, для забезпечення необхідної правової бази, було прийнято ряд нормативно-правових актів, що спрямовані на ефективне та контрольоване використання наркотичних лікарських засобів в умовах воєнного конфлікту. До таких нормативно-правових актів, зокрема, належать:

- Наказ МОЗ України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів МОЗ України» №1841, що набув чинності з 01.11.2022, який визначив важливі новації у сфері рецептурного відпуску наркотичних лікарських засобів. Згідно з цим наказом, впроваджено електронну систему реєстрації та виписування рецептів для препаратів, що містять наркотичні та психотропні речовини. Тепер реєстрація відпуску наркотичних лікарських засобів здійснюється в електронній системі відповідно до Порядку ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я, який було затверджено наказом МОЗ України №587 від 28.02.2020 [72]. У зв'язку з чим, при виписуванні електронного рецепта пацієнту автоматично надсилається повідомлення з номером рецепта та кодом підтвердження на вказаний номер телефону. Ці нововведення призначені для підвищення контролю та

забезпечення належного використання наркотичних лікарських засобів у сучасній системі охорони здоров'я [37, с. 707].

- Наказ МОЗ України №409 від 04.03.2022 «Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану», спрямований на забезпечення препаратами, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини, пацієнтів, які отримують паліативну допомогу, а також препаратами замісної підтримувальної терапії для осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіюїдів, які лікуються в амбулаторних умовах, в тому числі в умовах введеного стаціонару вдома. Зазначено, що саме керівники структурних підрозділів охорони здоров'я повинні організувати процедуру видачі препаратів, а фармацевтичним (аптечними) закладам передбачено обов'язок забезпечення відпуску препаратів згідно з установленими правилами та документацією. Важливо врахувати, що цей наказ діє лише під час дії правового режиму воєнного стану, встановленого Указом Президента України від 24 лютого 2022 року, який було неодноразово продовжено [98].

- Наказ МОЗ України від 07.03.2022 року №425 «Про зберігання препаратів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в умовах воєнного стану», яким було врегульовано питання зберігання препаратів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у фармацевтичних (аптечних) закладах, що мають ліцензію на обіг наркотичних засобів. Вказаний наказ дозволяє забезпечити зберігання цих препаратів у всіх складських приміщеннях з урахуванням воєнного стану, забезпечуючи умови схоронності та обмежуючи обсяги зберігання в лікувально-профілактичних закладах [95].

Окрім того, в межах реалізації Закону України № 3528-IX КМУ ухвалив низку нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення регулювання обігу медичного канабісу.

25 травня 2024 року КМУ на виконання вимог Закону № 3528-IX було затверджено постанову «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів», якою з 16.08.2024 внесено зміни до постанови КМУ від 6 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» щодо наступних наркотичних засобів: канабіс, смола канабісу, екстракти й настойки канабісу зі Списку № 1, Таблиці I до Списку № 1, Таблиці II, а ТГК зі Списку № 2, Таблиці I до Списку № 2, Таблиці II [72].

Постановою КМУ від 21.06.2024 № 776 «Про порядок придбання насіння рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, з метою провадження діяльності з їх культивування, крім діяльності з посіву та вирощування конопель для промислових цілей», що набув чинності 16 серпня 2024 року, затверджено вимоги до придбання насіння для культивування маку снотворного та конопель лікарських. Встановлено, що суб'єкти господарювання мають закуповувати кондиційне та сертифіковане насіння відповідних сортів, внесених до Державного реєстру сортів рослин, виключно у зареєстрованих суб'єктів насінництва та розсадництва на договірних умовах [104].

Постановою КМУ від 25.07.2024 № 857 було затверджено Положення про електронну інформаційну систему обліку вирощених рослин конопель для медичних цілей, переміщення таких рослин, продуктів їх переробки, рослинної субстанції канабісу, вироблених (виготовлених) із них лікарських засобів на всіх етапах обігу та порядок її функціонування, яким передбачено, що всі дії з медичним канабісом, починаючи від закупівлі насіння до утилізації відходів, підлягають строгому контролю та реєстрації в електронній інформаційній системі, яку адмініструє Держлікслужба, а учасники цих операцій зобов'язані вносити дані про них у систему не пізніше наступного робочого дня після їх здійснення [84].

Низка нормативно-правових актів стосується ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України рослин роду коноплі (*Cannabis*).

Так, зокрема, постановою КМУ від 16.08.2024 № 927 «Про внесення змін до Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», що набула чинності 17 серпня 2024 року, змінено порядок ввезення на територію України, вивезення з неї й транзиту територією України наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Зміни запроваджуються в частині перевезень рослин роду коноплі (*Cannabis*) [67].

Постановою КМУ від 03.09.2024 № 1005 «Про внесення змін до постанов КМУ від 17 квітня 2008 р. № 366 і від 30 вересня 2024 р. № 1123», передбачено зміни до правил транспортування наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, а також конопель, використовуваних у медичних цілях, рослинної субстанції канабісу та лікарських засобів на їх основі. Основні зміни стосуються скасування вимоги щодо обов'язкового супроводу таких перевезень державною службою охорони в межах населених пунктів, міст та областей, що спрощує чинний порядок [68].

Нещодавно прийнятими підзаконними актами врегульовано і відносини щодо проведення лабораторних випробувань (досліджень) зразків рослин роду коноплі (*Cannabis*). Так, зокрема, постановою КМУ від 06.09.2024 № 1072 затверджено Порядок подання заяви про відбір зразків рослин роду коноплі (*Cannabis*), включених до списку № 3 та списку № 4 таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого КМУ, для проведення лабораторних випробувань (досліджень), їх відбору, визначення суб'єкта проведення лабораторного випробування (дослідження), направлення зразків для проведення лабораторних випробувань (досліджень), проведення таких лабораторних випробувань (досліджень) та оскарження результатів лабораторного випробування (дослідження) [91].

Ціла низка постанов КМУ присвячена визначенню правил легального обігу медичного канабісу. Так, постанова КМУ від 30.09.2024 № 1123 «Про внесення змін до постанови КМУ від 6 квітня 2016 р. № 282», що набула

чинності 1 грудня 2024 року, було встановлено правила для всіх етапів обігу медичного канабісу, включаючи вирощування, виробництво, зберігання, транспортування, продаж, імпорт, експорт та утилізацію, визначила перелік необхідних для отримання ліцензії документів та умови її видання, а також відповідну систему звітності [12].

Постановою КМУ від 05.11.2024 № 1267 «Про внесення змін до постанови КМУ від 3 червня 2009 р. № 589» було затверджено зміни до порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом, а саме визначено процедуру провадження суб'єктами господарювання, які мають ліцензію на провадження медичної або ветеринарної практики, діяльності, пов'язаної з культивуванням рослин, крім конопель для промислових цілей [89].

Постановою КМУ від 15.11.2024 № 1316 «Про внесення змін до постанов КМУ від 17 квітня 2008 р. № 366 і від 6 квітня 2016 р. № 282» передбачено внесення змін до порядку перевезення наркотичних засобів і Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування рослин (крім конопель для промислових цілей) включених до таблиці І Переліку, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зокрема, дозволено транспортування лікарських засобів, що містять наркотичні чи психотропні речовини, у кількості до 200 кг без залучення державної охорони, при чому рішення щодо забезпечення охорони вантажу приймає суб'єкт господарювання [69].

Як зазначалося вище, питання видачі рецептів регулюються наказами МОЗ України. Те ж саме стосується регулювання особливостей видачі рецептів на лікарські засоби, виготовлені з рослинної субстанції канабісу. Так, наказом МОЗ України від 30.05.2024 № 927 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів МОЗ України щодо запровадження електронних рецептів на лікарські засоби, виготовлені з рослинної субстанції канабісу» внесено низку змін до регулювання виписування, виготовлення та обігу

лікарських засобів із канабісу. Тепер рецепти на такі препарати, включно з екстемпоральними засобами, виписуються виключно в електронній формі із зазначенням форми випуску, дози та складу. В аптеках посилено облік операцій із відпуску цих препаратів, зокрема фармацевти зобов'язані вносити коментарі до медичних записів із зазначенням відповідальних осіб. Також було уточнено правила ведення електронного реєстру записів, доповнивши його інформацією про екстемпоральні засоби з канабісу. Виробництво таких препаратів регламентується стандартами європейських фармакопей до затвердження національних вимог та посилено контроль якості та зберігання документації [73].

Слід звернути особливу увагу на наказ МОЗ України від 13 вересня 2024 року № 1586, який було затверджено:

- Перелік форм лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса;
- Перелік захворювань та станів, за наявності яких призначаються лікарські засоби, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса; та
- Особливості призначення та медичного застосування лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса. [80].

До захворювань та станів, за наявності яких можуть призначатися лікарські засоби, що можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса, належать такі захворювання і стани:

1. Хронічний або нейропатичний біль, спастичність, спричинені такими захворюваннями:

- онкологічні патології;
- діабетична нейропатія;
- розсіяний склероз;
- ураження трійчастого та лицевого нервів;
- невралгічний біль, пов'язаний з оперізуючим лишаєм;

патології нервових корінців та сплетінь;
компресійні ураження нервових корінців, що виникають при різних захворюваннях;

мононевропатії верхніх і нижніх кінцівок;

поліневропатії та інші порушення периферичної нервової системи;

церебральний параліч та паралітичні синдроми;

травми спинного мозку;

черепно-мозкові травми.

2. Нудота та блювання, спричинені хіміотерапією в процесі лікування онкологічних захворювань.

3. Хвороба Паркінсона.

4. Синдром Туретта, що проявляється множинними руховими та голосовими тиками.

5. Фармакорезистентна епілепсія.

6. Судомні напади у дітей, зумовлені такими станами:

синдром Леннокса – Гасто;

синдром Драве;

туберозний склероз.

7. Зниження ваги через анорексію у пацієнтів з ВІЛ-інфекцією.

8. Інші патологічні стани [80].

Не маючи вищої медичної освіти і відповідної професійної підготовки, ми не можемо робити висновків щодо підставності віднесення тих чи інших захворювань і станів до переліку захворювань і станів, за наявності яких можуть призначатися лікарські засоби, що можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса. Водночас, варто відзначити позитивний характер наявності чіткого переліку таких захворювань і станів.

У вказаному переліку зазначені також «інші захворювання». Вони можуть бути підставою для призначення лікарських засобів, виготовлених в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса лише за наявності висновку лікарсько-консультативної комісії.

Введення в дію Закону № 3528-ІХ стало важливим етапом у розвитку правової та регуляторної бази для обігу медичного канабісу в Україні. МОЗ України забезпечило розробку та зміну понад десятка підзаконних актів, а також запуск електронної системи обліку обігу медичного канабісу, що значно спрощує процеси контролю та регулювання в цій сфері. Це дозволяє підприємствам легально здійснювати господарську діяльність, пов'язану з медичним канабісом, а також забезпечує високий рівень контролю на всіх етапах обігу цих речовин. Така система обліку, що вимагає реєстрації всіх дій у реальному часі, знижує ризики зловживань та сприяє прозорості ринку. Однак, питання ефективності та впливу цих змін на практиці потребують подальшого дослідження, зокрема в аспектах моніторингу якості препаратів, забезпечення доступу до ліків для пацієнтів, а також виявлення можливих проблем з імплементацією нових нормативно-правових актів на рівні бізнесу та медичних закладів.

Завершуючи аналіз законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід відзначити і важливість регулювання їх застосування у медичній практиці, яке здійснюється за допомогою нормативно-технологічних документів, зокрема, медичних стандартів та клінічних протоколів.

Нормативно-технологічні документи не належать до нормативно-правових актів. Водночас, вони є нормативними документами, що затверджуються наказами МОЗ України і підлягають додержанню під час надання медичної допомоги.

Як впливає з Методики розробки та впровадження медичних стандартів медичної допомоги на засадах доказової медицини, затвердженої наказом МОЗ України від 28.09.2012 № 751, стандарти медичної допомоги покликані визначити критерії для контролю за діяльністю системи охорони здоров'я, а клінічні протоколи медичної допомоги - вимоги до структури, процесу та результату медичної допомоги, а також індикатори для клінічного аудиту [108].

На жаль, в Україні наявні уніфіковані клінічні протоколи далеко не за всіма темами (нозологіями). І дійсно: стандартизація медичної допомоги є складним і довготривалим процесом, але він конче необхідний для забезпечення належної якості медичної допомоги, що можливе у разі застосування методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації та лікарських засобів і медичних виробів, ефективність яких доведена.

Слід відзначити, що стандартизація медичної допомоги передбачає не тільки прийняття стандартів та клінічних протоколів, яких раніше не існувало, а й перегляд наявних. Такий перегляд (із внесенням відповідних змін), має бути забезпечений, зокрема, у зв'язку з легалізацією медичного канабісу.

Так, наприклад, В.Г. Нестеренко вказує на необхідність внесення змін і доповнень до цілої низки медичних стандартів, клінічних настанов та клінічних протоколів, які визначають застосування канабісу для надання допомоги з приводу відповідних захворювань і станів [48]. Дослідник вказує на 27 стандартів і 27 клінічних настанов (протоколів), які потребуватимуть внесення змін.

Щоправда, дослідження В.Г. Нестеренко було зроблене ще до затвердження МОЗ України Переліку захворювань та станів, за наявності яких призначаються лікарські засоби, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса. Таким чином, видається необхідним перевірити та уточнити пропонований автором перелік стандартів та клінічних протоколів, які потребують внесення змін та доповнень для уможливлення належного призначення медичного канабісу. Доцільність його призначення слід враховувати і при розробці медичних стандартів та клінічних протоколів стосовно захворювань і станів, допомога з приводу яких наразі не стандартизована.

Аналіз чинного законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, особливо в умовах воєнного стану, свідчить про необхідність постійного внесення змін для забезпечення доступу до необхідних наркотичних лікарських засобів та ефективного контролю за обігом

наркотичних речовин. Удосконалення законодавства не лише передус створенню ефективного механізму контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, але й сприяє розвитку медичної та промислової сфер в Україні. Ключовим аспектом для цього є узгодження вітчизняного законодавства з рекомендаціями та стандартами міжнародного співтовариства. Тому, такі ініціативи, як прийняття Закон № 3528-IX, незважаючи на недоліки, є важливими для поступової гармонізації з міжнародними стандартами та підвищення ефективності системи охорони здоров'я України.

Висновки до Розділу 1

На підставі аналізу чинного законодавства України, включаючи міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та релевантної наукової літератури нам вдалося дійти наступних висновків:

1. Підвалини адміністративно-правового регулювання відносин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів закладені міжнародними договорами України, зокрема, Єдиною конвенцією 1961 року, Конвенцією 1971 року, Конвенцією ООН 1988 року, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, Конституцією України (Основним законом) та спеціальними законами України, зокрема, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законом України «Про лікарські засоби», Законом України та іншими актами чинного законодавства України. Імплементация положень міжнародних договорів в національне законодавство України сприяла побудові в Україні системи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та системи контролю за легальним обігом вказаних засобів та речовин у законних цілях, які загалом відповідають міжнародним вимогам.

2. Чинне законодавство України визначає усі основні поняття та категорій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Надані визначення гуртуються на міжнародних договорах України, директивах ЄС та найкращому досвіді зарубіжних країн. Водночас, на наше переконання понятійно-категоріальний апарат, яким послуговується чинне законодавство, потребує деяких уточнень. Так, наприклад, щодо лікарських засобів, зокрема, і наркотичних засобів, варто використовувати саме терміни «лікарський засіб», «наркотичний лікарський засіб», обмеживши використання синоніму «лікарський препарат» у низці нормативно-правових актів.

3. В Україні поступово відбувається адаптація законодавства щодо наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів до відповідного законодавства ЄС. Водночас, існує потреба у прийнятті відповідних стратегічних документів. Зокрема, з огляду на необхідність виконання Україною своїх зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацією між Україною та ЄС, видається доцільним прийняття Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року, проєкт якої було розроблено у 2023 році.

4. Протягом останнього десятиріччя стан законодавчого регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів значно покращився. Про це свідчить належна деталізація правових норм, розширення сфер застосування адміністративного контролю та впровадження механізмів, які забезпечують відповідальність за порушення у сфері обігу наркотичних речовин. Слід позитивно відзначити запровадження електронної системи реєстрації рецептів, актуалізацію переліків наркотичних речовин та удосконалення процедур їх зберігання і знищення.

5. Важливим кроком на шляху до удосконалення законодавчого регулювання легального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у цілях застосування в медичній практиці та інших легітимних цілях стала легалізація медичного канабісу, яка відбулася шляхом прийняття Закону № 3528-ІХ, та прийняття підзаконних нормативно-правових актів, розроблених на виконання вимог вказаного закону.

6. Для належного застосування медичного канабісу в медичній практиці велике значення мають медичні стандарти та клінічні протоколи надання медичної допомоги щодо захворювань і станів, перелік яких визначено чинним законодавством України. Видається необхідним чітко визначити перелік стандартів та клінічних протоколів, які потребують внесення змін та доповнень для уможливлення належного призначення медичного канабісу.

Таким чином, у результаті дослідження теоретико-правових засад обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів було

з'ясовано, що українська правова база формується в умовах глобалізації та інтеграції в європейський правовий простір. Це вимагає не лише уніфікації термінології, але й глибокого аналізу нормативно-правових актів, які повинні враховувати як національні особливості, так і міжнародні стандарти. Усі зазначені аспекти створюють міцну основу для подальших досліджень у цій сфері та вдосконалення нормативної бази України.

Розділ 2. Організаційно-правове та інституційне забезпечення адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

2.1. Основні принципи та напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Принципи адміністративно-правового регулювання є ключовими засадами, які слугують основою для побудови та розвитку різних галузей права в сучасній науці. Кожен принцип відіграє свою окрему роль, визначаючи як загальну структуру та специфіку адміністративного права, так і окремі його етапи або процесуальні інститути. Водночас вони перебувають у тісній взаємодії, яка сприяє єдності цілей і завдань правового регулювання у суспільних відносинах [14, с. 93].

Науковці мають різні погляди щодо суті принципів адміністративно-правового регулювання. Так, Гуржій Т.О. та Бодров Ю.В. зазначають, що це фундаментальні ідеї, на яких будується розвиток і функціонування адміністративного права і його інститутів, система адміністративно-правових відносин, а також забезпечується реалізація прав, свобод і законних інтересів учасників таких відносин. Також ці принципи є базою для правотворчої та правозастосовної діяльності органів влади [10, с. 46].

Загуменник В.І., Мусієнко В.В., Проценко В.В. розглядають адміністративно-правове регулювання як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини для забезпечення прав, свобод і публічних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також нормального функціонування громадянського суспільства та держави [18, с. 88-89].

Волков В.А. в своїй науковій праці трактує адміністративно-правове регулювання як специфічний тип правового впливу держави на суспільні відносини в сфері публічного управління, що реалізується через систему правових засобів, які визначають права та обов'язки учасників цих

правовідносин. [6, с. 38-39]. В той час Якущенко Ю.М. підкреслює, що основною характеристикою адміністративно-правового регулювання є «вплив» на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою спеціальних адміністративно-правових норм, спрямованих на підтримання порядку та регламентацію публічного управління [132, с. 419-420].

Відповідно, в загальному розумінні, принципи адміністративно-правового регулювання адаптуються до особливостей суспільних відносин, для яких вони є основними засадами. У цьому дослідженні ми розглядаємо суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Тож загальні принципи адміністративно-правового регулювання підлягають адаптації до цієї непростой сфери.

З огляду на їхню значимість у забезпеченні контролю за обігом наркотичних та психотропних речовин, можна дати таке визначення: **«Принципи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів — це фундаментальні положення, що визначають ключові напрямки та методи контролю в цій сфері, сприяючи реалізації державної політики, забезпеченню прав і захисту інтересів громадян та громадського здоров'я, а також виступають критеріями для обґрунтованості, правомірності дій контролюючих органів та законності їх рішень у процесі регулювання обігу цих засобів та речовин».**

Регулювання обігу наркотичних засобів становить важливу складову системи охорони здоров'я, оскільки включає превентивно-профілактичні заходи та забезпечує контрольований доступ до таких засобів для медичних цілей, що є критичним для ефективного лікування та реабілітації пацієнтів. У зв'язку з цим доцільно враховувати **загальні принципи охорони здоров'я**, що визначені в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [54] та принципи **системи громадського здоров'я**, передбачені Законом України «Про систему громадського здоров'я» [107]. Вони створюють фундамент для побудови спеціальних принципів адміністративно-

правового регулювання, в тому числі в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

До принципів охорони здоров'я відносяться пріоритетність охорони здоров'я як основного чинника виживання та розвитку нації, дотримання прав та свобод громадян із забезпеченням пов'язаних з ними державних гарантій, відповідність сучасним соціально-економічним стандартам, наукова обґрунтованість, орієнтація на сучасні стандарти охорони здоров'я, попереджувально-профілактичний підхід, що передбачає комплексний соціальний, екологічний, медичний та реабілітаційний підхід до охорони здоров'я, децентралізація державного управління, а також формування єдиного медичного інформаційного простору [54].

Закон України «Про систему громадського здоров'я» окреслює принципи, з дотриманням яких діє система громадського здоров'я в Україні, а саме: законності, справедливості, цілісності, орієнтованості на населення, мінімізації шкоди, участі та відповідальності, своєчасності, міжгалузевого співробітництва, впровадження передових світових практик, обґрунтованості рішень та протидії дискримінації щодо здоров'я [107].

У контексті адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів видається необхідним звернути особливу увагу на принцип мінімізації шкоди, який, згідно із вказаним законом, полягає в системному усуненні або зменшенні негативних наслідків для здоров'я людини від різних видів її поведінки та видів діяльності. Так, дотримання цього принципу уможливило нормативно-правове визначення та здійснення заходів щодо зменшення шкоди від наслідків вживання наркотиків. Варто особливо відзначити і принцип протидії дискримінації щодо здоров'я, з якою нерідко стикаються як особи, що вживали наркотики в немедичних цілях, так і особи, стан здоров'я яких вимагає доступу, зокрема, до наркотичних лікарських засобів.

Ці та інші принципи визначають основи державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, а також слугують фундаментом для формування

відповідного адміністративно-правового механізму, що спрямований на забезпечення доступності наркотичних засобів для медичних і наукових потреб, захист громадськості від зловживань, а також реалізацію принципів законності та обґрунтованості дій контролюючих органів. Врахування цих принципів у адміністративно-правовому регулюванні дозволяє створити збалансовану систему контролю, яка відповідає загальній меті збереження здоров'я населення та сприяє ефективному виконанню державної політики у сфері обігу наркотичних засобів.

У контексті визначення принципів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, також доцільно розглянути **принципи державної політики** у цій сфері, оскільки саме ці принципи забезпечують основу для формування системи контролю та регулювання в сфері обігу наркотичних засобів, визначаючи, яким чином і за якими стандартами держава здійснює контроль за обігом таких речовин.

Так, стаття 4 Закону № 60/95-ВР визначає, що державна політика в досліджуваній сфері спрямовується, зокрема, на встановлення основних принципів та напрямів державного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів [99]. Однак, цей закон не вказує цих принципів. Натомість, у розпорядженні КМУ від 28 серпня 2013 року № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» (далі – Стратегія) визначені ключові принципи, на яких ґрунтується наркополітика, а саме:

- законність, дотримання прав людини; відкритість і координованість наркополітики; доступність наркотиків для медичних і наукових цілей; дієвість і системність боротьби з наркобізнесом та контрабандою; науково обґрунтований підхід до профілактики та лікування наркоманії; участь громадськості у виробленні та реалізації наркополітики; виконання міжнародних зобов'язань [109].

Причому, наркополітика в аспекті визначення принципів є стратегічним і тактичним напрямом діяльності держави, спрямованим на контроль обігу наркотичних речовин, протидію їхньому незаконному обігу та боротьбу з наркоманією, що відповідає національним інтересам України та міжнародним стандартам, зокрема вимогам конвенцій ООН [109].

Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів також доцільно аналізувати крізь призму **принципів державного контролю за їх обігом**. Такий підхід є виправданим, оскільки саме контроль виступає ключовою функцією держави в цій галузі, забезпечуючи нагляд за дотриманням нормативних вимог, запобіганням незаконному обігу та зловживанню наркотичними засобами.

Проте, перш ніж переходити до детального визначення принципів державного контролю за обігом наркотичних засобів, важливо спершу окреслити сутність і значення державного контролю, надавши його чітке визначення.

Так, відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», державний нагляд (контроль) — це діяльність, яку здійснюють уповноважені центральні органи виконавчої влади, їх територіальні підрозділи, державні колегіальні органи, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, і спрямована на виявлення та запобігання порушенням законодавства суб'єктами господарювання, а також на захист інтересів суспільства [102].

Згідно з науковим підходом, Шевчук О.М. трактує державний контроль за обігом наркотичних речовин як діяльність, що здійснюється відповідними уповноваженими органами державної влади та має на меті моніторинг, аналіз, перевірку дотримання встановлених правил, норм, стандартів та управлінських рішень стосовно об'єкта контролю [123, с. 230-231].

Тобто, державний контроль у сфері обігу наркотичних засобів, що є одним із ключових напрямів державної політики у цій галузі, являється сукупністю заходів, здійснюваних уповноваженими органами державної влади з метою регулювання та нагляду за виробництвом, зберіганням, транспортуванням, використанням і знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, основним завданнями якого є запобігання нелегальному обігу та виявлення і усунення порушень у цій сфері, а також забезпечення прав і свобод людини шляхом дотримання законності та балансу між безпекою суспільства і правами громадян на медичне використання контрольованих речовин.

Відповідно, державний нагляд (контроль) за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері обігу наркотичних засобів є важливим елементом адміністративно-правового регулювання, що забезпечує дотримання встановлених норм і вимог.

Згідно із Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», ключовими принципами цього нагляду є:

- Пріоритет безпеки життя і здоров'я людини, довкілля та суспільства перед економічними інтересами;
- Підконтрольність і підзвітність органів нагляду відповідним органам влади;
- Рівність прав та гарантія законних інтересів суб'єктів господарювання;
- Об'єктивність, неупередженість і відкритість контролю, заборона безпідставних перевірок;
- Здійснення нагляду виключно на підставі закону;
- Відповідальність органів нагляду за шкоду, заподіяну суб'єктам господарювання;
- Дотримання міжнародних договорів України та незалежність органів нагляду від політичних та інших впливів;

- Презумпція правомірності діяльності суб'єктів господарювання у випадку неоднозначного трактування законодавства;
- Орієнтація контролю на запобігання порушенням та оцінку ризиків [102].

Варто зазначити, що Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначає загальні принципи, які застосовуються до державного контролю у всіх сферах господарської діяльності. Недоліком такого підходу є те, що універсальні принципи не враховують специфіку контролю за обігом наркотичних засобів, що є особливою сферою з високими ризиками для суспільства, що в перспективі обмежує ефективність регулювання та створює прогалини у забезпеченні належного контролю над обігом наркотичних речовин, що є критично важливим для гарантування безпеки громадян і дотримання міжнародних зобов'язань.

У наукових колах не існує єдності щодо визначення принципів державного контролю. До прикладу, Шевчук О.М. пропонує широкий спектр принципів, серед яких законність, коректність, централізм, плановість, професіоналізм, науковість, об'єктивність, повнота, дієвість, гласність, систематичність, регулярність, оперативність, результативність, ефективність, взаємодія, неупередженість, комбінування, а також відповідальність контролюючого органу перед державою за результати контролю [125, с. 128]. Водночас, Корчевний А.І. та Корольчук О.Л. акцентують увагу на інших основних принципах: незалежність, відкритість, прозорість, плановість, системність, об'єктивність, неупередженість, невтручання контролюючого органу в діяльність підконтрольних суб'єктів, підконтрольність і підзвітність органу контролю відповідним державним органам, пріоритет безпеки життєдіяльності людини, рівність прав і законних інтересів всіх підконтрольних суб'єктів, заборона дублювання повноважень контрольних органів, економічність, соціальна орієнтованість, гуманістична спрямованість, а також забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей і

відповідальність контролюючого органу [28, с. 74]. Видається, що сучасна наука адміністративного права має приділити додаткову увагу визначенню принципів державного контролю (нагляду) з урахуванням вимог євроінтеграції та викликів, пов'язаних з повномасштабною війною та відбудовою України від наслідків війни.

Також, варто зазначити, що в період з 2011 по 2014 рік було розроблено декілька редакцій Проекту Закону України «Організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» що окреслював основні принципи діяльності центрального органу виконавчої влади з контролю у сфері обігу наркотичних засобів:

- законність;
- повага та додержання прав і свобод людини та громадянина;
- єдиноначальність та централізація управління;
- поєднання гласних і негласних форм і методів діяльності;
- позапартійність;
- прозорість та гласність у діяльності;
- відкритість для демократичного цивільного контролю з додержанням вимог законодавства про охорону державної таємниці [101].

Можна стверджувати, що впровадження запропонованих принципів могло б суттєво поліпшити механізми контролю за обігом наркотичних засобів в Україні та в перспективі сприяли б не лише підвищенню ефективності боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, але й зміцненню довіри суспільства до державних органів. Дотримання цих принципів допомогло б забезпечити баланс між безпекою і правами громадян, що є надзвичайно важливим у контексті сучасних викликів у сфері наркотичної політики. Проте, вказаний законопроект не набрав чинності та залишився на етапі публічного обговорення.

Отже, принципи адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів формуються на основі кількох ключових засад, які забезпечують комплексний підхід до цієї сфери. По-перше, важливу роль

відіграють загальні принципи охорони здоров'я та принципи системи громадського здоров'я, що створюють фундамент для забезпечення здоров'я населення і встановлення профілактичних та соціально орієнтованих заходів. По-друге, принципи наркополітики визначають стратегічні напрямки державного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, орієнтуючи діяльність на законність, ефективність боротьби з незаконним обігом та доступність контрольованих речовин для медичних і наукових потреб. По-третє, принципи державного контролю, що встановлюють вимоги до діяльності уповноважених органів, спрямовуючи їх на забезпечення безпеки, захисту прав громадян та прозорості контрольних процесів. Проте відсутність у законодавстві чітко визначених принципів контролю у сфері обігу наркотичних засобів знижує ефективність адміністративно-правового регулювання, що створює прогалини в системі нагляду та обмежує можливості щодо попередження ризиків, що є критично важливим для забезпечення громадської безпеки та виконання міжнародних зобов'язань.

З огляду на це видається необхідним визначити перелік та зміст принципів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів з урахуванням доктринальних та нормативно-правових положень, що визначають загальні принципи адміністративно-правового регулювання, принципи охорони здоров'я, принципи системи громадського здоров'я та принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Визначення цих принципів може стати предметом окремого дисертаційного дослідження. Спираючись на результати таких наукових розробки, видається доцільним доповнити Закон України № 60/95-ВР переліком принципів державного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Принципи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів утворюють ґрунт для визначення напрямів адміністративно-правового регулювання обігу цих

засобів і речовин. Під такими напрямками слід розуміти конкретні, практичні сфери дій, що спрямовані на досягнення цілей державної політики в сфері контролю обігу наркотиків.

Спираючись на правову доктрину та виходячи з чинного законодавства, напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів можна визначити як комплекс правових, організаційних і управлінських заходів, спрямованих на контроль, моніторинг та регулювання обігу таких засобів і речовин з метою забезпечення законності, зменшення незаконної пропозиції, попиту та запобігання наркозалежності.

Слід відзначити, що напрями адміністративно-правового регулювання, зокрема, і у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, не тотожні напрямкам відповідної державної політики (стратегії). Водночас, **ключовим напрямом адміністративно-правового регулювання є формування і реалізації державної політики у певній сфері.**

Основні аспекти та напрями державної політики у сфері обігу наркотичних засобів було окреслено схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затвердженій згаданим вище розпорядженням КМУ від 28 серпня 2013 року № 735-р. » На жаль, після 2020 року нової стратегії затверджено не було. Тож коротко розглянемо найважливіші положення вказаного нормативного документа.

Метою Стратегії є зменшення пропозиції наркотичних засобів, які перебувають у незаконному обігу, зниження попиту на них та подолання наркоманії як небезпечного соціального явища [109].

Основними векторами Стратегії [109] є такі:

1. Зниження незаконного попиту на наркотики, що включає профілактику, подолання стигматизації, лікування та реабілітацію осіб, хворих на наркоманію.

Відповідно до Стратегії особлива увага має приділятися роботі з дітьми та молоддю через інформування та пропаганду здорового способу життя для

протидії ймовірним ризикам, а також охоплювати універсальну профілактику для всього населення, селективну для груп ризику та індикативну для попередження рецидивів. Держава в свою чергу має забезпечувати інтеграцію профілактичної роботи в усі аспекти наркополітики, взаємодію з громадськістю, освітніми закладами та медіа, впровадження сучасних програм і систематичний моніторинг ефективності цих заходів.

Важливим складником в межах розглядуваного напрямку є подолання стигматизації та дискримінації наркозалежних осіб, що передбачає зміну суспільного ставлення до наркозалежних та ВІЛ-інфікованих через підвищення обізнаності населення, запровадження відповідальності за дискримінацію та забезпечення рівного доступу до медичних послуг. Держава в свою чергу мала реалізувати заходи, спрямовані на формування толерантності, впровадження інноваційних підходів до профілактики наркоманії, створення стимулів для лікування та реабілітації, а також координацію й оцінку ефективності профілактичної роботи. Особлива увага має приділятися розробленню законодавчих механізмів, інформаційній підтримці навчальних закладів та активній участі громадськості у вирішенні проблем наркоманії.

Ще одним ключовим складником визначена організація ефективного лікування та реабілітації хворих на наркоманію. Вона базується на створенні комплексної системи, яка забезпечує доступність медичної допомоги, впровадження доказових методик лікування та реабілітації, інтеграцію послуг для пацієнтів із супутніми захворюваннями та врахування індивідуальних потреб пацієнтів. Особлива увага приділяється формуванню мотивації до лікування, соціальній реінтеграції наркозалежних осіб, підвищенню стандартів надання реабілітаційних послуг та забезпеченню їх контролю. У пенітенціарній системі заходи включають діагностику наркозалежності серед засуджених, проведення фармакологічних і психосоціальних програм, а також профілактику рецидивів після звільнення.

2. Створення ефективної системи контролю за обігом наркотичних засобів.

Цей напрям базується на принципах забезпечення балансу між недопущенням незаконного використання наркотичних речовин та гарантуванням їхньої доступності для медичних, наукових та інших потреб. До складників діяльності в межах цього напрямку належать:

- удосконалення ліцензійного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, що працюють у цій сфері, спрощення порядку використання наркотичних лікарських засобів для медичних цілей, а також забезпечення прозорого і безперервного відстеження наркотичних речовин на всіх етапах їхнього обігу;

- моніторинг нових психоактивних речовин, які можуть з'являтися на ринку, але ще не включені до офіційного списку контрольованих речовин;

- розробка нових лікарських форм із вмістом наркотичних речовин, які унеможливають їхнє використання в незаконних цілях (створення спеціальних дозаторів, нових форм введення препаратів, розробка технологій для ускладнення виокремлення активних речовин);

- розвиток замісної терапії для лікування наркозалежності, впровадження сучасних форм знеболення та стимулювання наукових досліджень у цій галузі; .

- вдосконалення регулювання квот на виробництво, зберігання, імпорт і експорт наркотичних засобів, що сприятиме побудові ефективної системи контролю за їх обігом;

забезпечення координації діяльності органів державної влади з метою запобігання впливу наркотичних засобів у незаконний обіг. У цьому зв'язку варто відзначити, що чимало з вищезазначених заходів знайшли вияв у чинному законодавстві України, що впливає з його аналізу, проведеного у попередньому розділі цього дослідження.

3. Забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для медичних і соціальних потреб населення. Відповідно до Стратегії, реалізація

цього напрямку передбачає створення умов для балансування між належним контролем за обігом наркотиків та їх легальним використанням у медичних цілях.

Для досягнення цієї передбачається реалізація наступних заходів:

- оцінка потреб у наркотичних лікарських засобах на основі міжнародних методик;
- розробка та впровадження стандартних схем лікування;
- запровадження механізму доступу до наркотичних препаратів через лікарів загальної практики – сімейних лікарів як процедури спрощення отримання пацієнтами необхідних ліків;
- розширення мережі аптек;
- розвитку паліативної допомоги.

У плані реалізації цього напрямку теж відчутний помітний прогрес. Водночас, деякі заходи (наприклад, розробка та впровадження стандартних схем лікування) знаходяться в процесі реалізації.

1. Забезпечення ефективної системи виготовлення, постачання, зберігання та реалізації наркотичних лікарських засобів.

Надмірна зарегульованість у цій сфері стримує виробництво та імпорту сучасних форм препаратів. Для усунення цих обмежень Стратегія пропонує:

- удосконалення законодавчої бази для спрощення процедур виготовлення, закупівель, постачання та реалізації наркотичних лікарських засобів, з метою їх доступності для медичних і наукових цілей;
- стимулювання виробництва через формування державного замовлення відповідно до реальних потреб системи охорони здоров'я;
- проведення прямих та централізованих закупівель наркотичних лікарських засобів на основі науково обґрунтованих розрахунків, що сприятиме зниженню їхньої вартості;
- регулювання цінової політики, включаючи декларування змін оптово-відпускних цін та розроблення методики ціноутворення з урахуванням витрат на безпеку.

- розширення асортименту та лікарських форм, таких як таблетки, краплі, пластирі чи свічки, завдяки підтримці вітчизняних фармацевтичних підприємств.

Однак, незважаючи на виконані заходи задля підвищення доступності наркотичних лікарських засобів, основні заходи, заплановані на період дії Стратегії, не були реалізовані навіть станом на 2022 рік [41, с. 278].

5. Зменшення шкоди від вживання наркотиків не за медичним призначенням. Цей напрям передбачає заходи для мінімізації негативних наслідків вживання наркотиків, у тому числі заходи для зниження ризику захворювань, пов'язаних із наркоманією, таких як ВІЛ-інфекція, туберкульоз, гепатити. Основні заходи включають: впровадження програм зниження шкоди та забезпечення доступу до медичної та соціальної підтримки для осіб, що вживають наркотики.

6. Впровадження ефективної наркополітики.

Стратегія наголошує на важливості координації зусиль держави у регулюванні обігу наркотиків через нормативно-правове регулювання, контрольно-інспекторські заходи та налагодження взаємодії між різними суб'єктами наркополітики. До ключових ініціатив належать:

- організація міжвідомчих робочих груп для спільного виконання заходів.
- запровадження механізмів обміну інформацією між органами влади та організація спільних проєктів.

7. Моніторинг наркоситуації.

Стратегія передбачає постійний моніторинг та аналіз ситуації у сфері обігу наркотиків. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни в ситуації та виявляти нові загрози. Моніторинг здійснюється шляхом:

- a. збирання даних щодо обсягів споживання та поширення наркотичних засобів.
- b. аналізу ефективності заходів, спрямованих на боротьбу з наркозлочинністю.

8. Варто відзначити, що в Україні здійснюється ґрунтовний аналіз наркотичної ситуації (і здійснюється навіть у цей час, попри труднощі воєнного стану). Зокрема, аналізуються наявні тенденції, врахування яких має стати основою для вжиття заходів, спрямованих на поліпшення наркотичної ситуації [47]. Залучення громадськості та взаємодія з неурядовими організаціями.

Важливим напрямом Стратегії є залучення громадських організацій до профілактичних заходів та заходів протидії незаконному обігу наркотиків, що передбачає підтримку громадських ініціатив, спрямованих на зниження попиту на наркотики. До яких відносяться проведення громадських слухань, круглих столів, конференцій.

- впровадження громадського контролю за дотриманням прав людини у сфері медичної допомоги та реабілітації.

Особливе значення в цьому плані має уможливлення належного громадського контролю. На жаль, пандемія COVID-19, а пізніше - повномасштабна війна російської федерації проти України значно утруднили забезпечення громадського контролю у цій сфері. Після перемоги України та під час повоєнної відбудови активна взаємодія з громадськістю та громадській контроль мають стати наріжним каменем протидії незаконному обігу наркотиків.

9. Адаптація наркополітики до потреб і особливостей регіонів. Вона вимагає формування та реалізації регіональних програм, орієнтованих на просвітницьку роботу, раннє виявлення наркозалежності, профілактику та лікування; забезпечення фінансування та створення реабілітаційних закладів на місцевому рівні; а також на модернізацію діяльності обласних та районних комісій з урахуванням ситуації в конкретних регіонах.

10. Міжнародне співробітництво.

Стратегія передбачає активну співпрацю України з міжнародними організаціями для вирішення проблем обігу наркотиків.

Основними напрямками міжнародного співробітництва визначені:

гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами;

обмін досвідом з іншими країнами щодо профілактики, лікування та реабілітації наркозалежних.

співпраця з міжнародними організаціями, зокрема ООН, ВООЗ, ЄС, у рамках боротьби з транснаціональною злочинністю.

Як вбачається з наведеного вище, напрями деталізують і конкретизують застосування принципів у певних управлінських і законодавчих процесах, зокрема: розробка нормативно-правової бази, моніторинг ситуації з обігом наркотичних речовин, боротьба з незаконним обігом, профілактика наркозалежності, взаємодія з міжнародними організаціями, зменшення шкідливих наслідків від вживання наркотиків. Напрями, на відміну від принципів, є змінними залежно від потреб суспільства, вимог часу та еволюції правового поля.

З нашої точки зору, до інших найважливіших напрямів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів належать:

1) забезпечення відповідності законодавства України у розглядуваній сфері зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС);

2) забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів, стан здоров'я яких вимагає застосування таких засобів; та

3) врахування вимог цифрової трансформації.

У попередньому розділі ми частково торкалися питань законодавчого регулювання відносин, що охоплюються цими напрямками. Так, наприклад, зверталася увага на легалізацію медичного канабісу, питання видачі електронних рецептів тощо.

Після завершення дії правового режиму воєнного стану може виникнути потреба у визначенні додаткових напрямів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та

прекурсорів. Такі напрями мають враховувати стан громадського здоров'я, потреби його відновлення та виклики відбудови охорони здоров'я України та інших сфер національної економіки від наслідків війни.

2.2. Система та повноваження суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Державне регулювання обігу наркотичних засобів є складним і багатогранним процесом, який охоплює взаємопов'язані аспекти економічного, соціального, правового та медичного характеру. Цей процес охоплює не лише боротьбу з незаконним обігом наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, але й спрямований на забезпечення безпечного та контрольованого використання наркотичних речовин у медичних і наукових цілях. Оскільки обіг наркотичних засобів становить потенційну загрозу для громадського здоров'я, його регулювання потребує комплексного підходу, заснованого на узгоджених діях різних суб'єктів державного управління.

Ефективне державне регулювання можливе лише за умови чіткого визначення ролей та функцій суб'єктів, відповідальних за формування і реалізацію політики у цій сфері. До таких суб'єктів належать органи законодавчої і виконавчої влади, правоохоронні структури, медичні заклади та наукові установи, а також митні служби, кожен з яких відіграє специфічну роль у системі контролю за обігом наркотичних засобів. Їхня діяльність має бути спрямована не лише на запобігання злочинним проявам, пов'язаним з обігом наркотичних речовин, але й на забезпечення ефективного контролю за легальним використанням цих речовин.

Система державних органів України, відповідальних за контроль за обігом наркотичних засобів, визначена законодавством, зокрема, але не виключно, Законом № 60/95-ВР. Так, відповідно до статті 5 цього Закону [99], визначається основні повноваження центральних органів виконавчої влади,

що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також протидії їх незаконному обігу.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також протидії їх незаконному обігу, забезпечує розробку політики у сфері обігу наркотиків, вносить пропозиції щодо її вдосконалення до КМУ, а також бере участь у створенні загальнодержавних програм, розробляє нормативно-правові акти, що регулюють порядок діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, і контролює їх виконання. В той час як центральний орган виконавчої влади, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також протидії їх незаконному обігу організовує та здійснює державний контроль за обігом наркотичних засобів, видає дозволи на їх ввезення, вивезення та транзит, проводить обстеження приміщень, що використовуються у сфері обігу наркотичних засобів, взаємодіє з міжнародними організаціями та забезпечує обмін інформацією відповідно до міжнародних договорів України у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, узагальнює практику застосування законодавства, інформує громадськість, проводить розрахунки потреб України у наркотичних засобах, готує пропозиції щодо квот та вживає заходів щодо усунення порушень у сфері обігу наркотичних засобів і виконує інші повноваження, передбачені законодавством [99].

Стаття 31 Закону № 60/95-ВР деталізує, що контроль за виконанням положень цього Закону здійснюється не лише центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, органами але й іншими державними структурами, такими як Національна поліція, митні органи та іншими органами виконавчої влади

[99]. Кожен з цих органів виконує свої функції в межах повноважень, встановлених чинним законодавством.

Перелік суб'єктів контролю також закріплений у Постанові № 589 та встановлює комплексні правила для регулювання і контролю у сфері обігу наркотичних засобів в Україні [89].

Відповідно до Постанови № 589, Державна служба з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба) відповідає за видачу ліцензій на провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, включаючи їх виробництво, оптову і роздрібну торгівлю, а також зберігання і транспортування. Крім того, Держлікслужба контролює правильність ведення обліку, здійснює інвентаризацію, перевіряє документи і методи знищення прекурсорів. МОЗ України встановлює медичні стандарти і норми щодо використання наркотичних засобів у лікувальних цілях. Воно контролює медичні установи, що використовують ці засоби, забезпечуючи їх відповідність лікувальним протоколам та нормам безпеки. Національна поліція відповідає за забезпечення правопорядку та розслідування випадків порушень законодавства в сфері обігу наркотичних засобів. Поліція проводить оперативно-розшукову діяльність, бореться з злочинністю у відповідній сфері та здійснює контроль за дотриманням законодавства на всіх етапах обігу наркотичних речовин. Служба безпеки України (далі - СБУ) здійснює контроль за боротьбою з організованою злочинністю у сфері обігу наркотичних засобів. Вона займається питаннями контрабанди, незаконного виробництва та інших форм організованих злочинів, що пов'язані з наркотиками. Державна митна служба (далі – Держмитслужба) контролює переміщення наркотичних засобів і психотропних речовин через митний кордон України. Вона відповідає за перевірку товарів, що імпортуються або експортуються, а також за забезпечення дотримання митних правил і норм. Крім того, до контролю також можуть залучатися інші органи влади, визначені законодавством. Вони здійснюють контроль за виконанням вимог у межах своїх повноважень та координують свою діяльність з основними державними

органами [89]. Тобто, ця постанова визначає роль державних органів у забезпеченні законності та ефективного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

МОЗ України відіграє ключову роль у формуванні державної політики в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ, МОЗ України відповідає за розробку і впровадження державної політики у цій сфері, забезпечуючи правове регулювання, контроль та запобігання незаконному обігу таких речовин [85].

Однією з головних функцій МОЗ України є нормативно-правове регулювання. Відомство розробляє та затверджує нормативні акти, які визначають порядок виявлення осіб, що незаконно вживають наркотичні речовини, а також процедури реєстрації та ведення обліку рецептів на наркотичні засоби. Крім того, МОЗ України затверджує переліки препаратів, що містять наркотичні засоби, та встановлює правила їх ввезення та вивезення з території України. Також затверджуються переліки медичних та фармацевтичних працівників і закладів охорони здоров'я, які мають право на реалізацію цих препаратів [85].

Контроль за обігом наркотичних засобів, що нерозривно пов'язаний з функцією нормативного регулювання досліджуваної сфери, є одним із завдань МОЗ України. Окрім вказаного, Міністерство визначає спеціалізовані лікувальні заклади, де надається допомога неповнолітнім особам, хворим на наркоманію. МОЗ України також контролює медичне обстеження осіб, що зловживають наркотиками, і координує діяльність інформаційної системи раннього оповіщення про нові психоактивні речовини. Важливим аспектом діяльності МОЗ України також є організація навчальних програм та підготовка фахівців, що працюють у сфері обігу наркотичних речовин. Міністерство розробляє методичні рекомендації та проводить навчальні курси для підвищення кваліфікації медичних працівників, які працюють із

психотропними речовинами та прекурсорами, що сприяє забезпеченню високого рівня професійної підготовки фахівців у даній галузі [85].

Окрім внутрішнього контролю, МОЗ України бере активну участь у міжнародному співробітництві у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України, що були взяті на себе в рамках міжнародних угод та конвенцій. МОЗ України також здійснює постійний моніторинг ситуації щодо злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, та проводить аналіз умов, які сприяють їх поширенню [85]. Ця робота дозволяє виявляти джерела постачання заборонених до обігу речовин та вживати заходів для їх усунення.

У доповненні до цього, МОЗ України регулярно готує пропозиції для КМУ щодо змін у Перелік, а також визначає допустимі кількості наркотичних речовин у препаратах, що забезпечує належний рівень контролю над їх використанням [85].

Таким чином, МОЗ України є ключовим суб'єктом державного регулювання, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів. Його діяльність охоплює як нормативне регулювання, так і контроль за використанням таких речовин, спрямований на захист здоров'я громадян України та запобігання поширенню наркотичної залежності.

Центральну роль у системі контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин в Україні відіграє Держлікслужба. Саме вона є центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері обігу наркотичних засобів та забезпечення дотримання нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з їх незаконним обігом [79].

Варто зазначити, що до Держлікслужби функціював Комітет з контролю за наркотиками при МОЗ України, що функціював з 1996 року відповідно постанови КМУ від 15.01.1996 «Про Положення про Комітет з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я», згодом відповідно до

постанови КМУ від 11.09.2003 «Про Комітет з контролю за наркотиками» було утворено у складі МОЗ України на базі Комітету з контролю за наркотиками при МОЗ України, що був ліквідований, Комітет з контролю за наркотиками як урядовий орган державного управління. У 2010 році, відповідно до постанови КМУ від 23.06.2010 «Про утворення Державного комітету України з питань контролю за наркотиками» відповідно до якої на базі Комітету з контролю за наркотиками було утворено Державний комітет України з питань контролю за наркотиками як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ. Відповідно, постановою КМУ від 10.09.2014 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», було утворено Держлікслужбу як єдиний центральний орган виконавчої влади, реорганізувавши шляхом злиття Державну службу з лікарських засобів та Державну службу з контролю за наркотиками [31, с. 28].

Відповідно до Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, що затверджено постановою КМУ № 647 від 12 серпня 2015 р., функціями Держлікслужби у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є наступні:

1) Узагальнення практики застосування законодавства. Держлікслужба аналізує та систематизує практику застосування чинного законодавства в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. На основі цього аналізу Держлікслужба розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, указів Президента України, постанов КМУ, а також нормативно-правових актів, що регулюють ці питання. Ці пропозиції подаються МОЗ України для подальшого обговорення та внесення змін.

2) Розробка проектів державних цільових програм. Держлікслужба розробляє проекти державних програм, спрямованих на здійснення контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також протидію їх незаконному обігу. Служба бере активну участь у реалізації цих

програм, контролюючи їх виконання та забезпечуючи ефективне функціонування системи регулювання в цій сфері.

3) Ліцензування діяльності у сфері наркотичних засобів. Важливою функцією Держлікслужби є видача ліцензій суб'єктам господарювання на провадження діяльності з культивування рослин, що включені до таблиці І Переліку. До яких також входить ліцензування виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, реалізації, ввезення та вивезення наркотичних речовин і прекурсорів, а також їх знищення, відповідно до законодавства.

4) Контроль за дотриманням ліцензійних умов. Держлікслужба здійснює перевірку того, як суб'єкти господарювання дотримуються ліцензійних умов у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Це включає перевірку виробництва, зберігання, реалізації та інших аспектів діяльності, пов'язаної з обігом зазначених речовин.

5) Анулювання ліцензій. У разі порушення ліцензійних умов Держлікслужба має право анулювати ліцензії суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність з культивування рослин, а також обіг наркотичних речовин, що стосується як виробництва, так і інших етапів обігу цих речовин.

6) Видача дозволів на ввезення і транзит наркотичних засобів. Держлікслужба надає суб'єктам господарювання дозволи на право ввезення, вивезення та транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що підлягають контролю.

7) Розрахунок потреби України в наркотичних засобах. Щорічно Держлікслужба проводить розрахунок та попередньо визначає потребу України в наркотичних засобах і психотропних речовинах, що використовується для планування державних закупівель та контролю обсягів обігу цих речовин.

8) Пропозиції щодо квот на обіг наркотичних засобів. Служба готує пропозиції стосовно квот, у межах яких здійснюється обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Це необхідно для обмеження кількості таких речовин, що можуть бути вироблені або ввезені в країну.

9) Обстеження приміщень суб'єктів господарювання. Держлікслужба здійснює перевірки складських, торговельних та інших приміщень, що використовуються для обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що дозволяє контролювати дотримання вимог законодавства на кожному етапі обігу цих речовин.

10) Вжиття заходів для усунення порушень. У разі виявлення порушень під час здійснення контролю Держлікслужба вживає необхідних заходів для їх усунення. Це може включати видачу приписів, тимчасове зупинення обігу наркотичних засобів, а також інші заходи, передбачені законодавством.

11) Взаємодія з правоохоронними органами та міжнародними організаціями. Держлікслужба тісно співпрацює з правоохоронними органами України для виявлення та припинення незаконного обігу наркотичних засобів, а також взаємодіє з громадськими та міжнародними організаціями, обмінюючись інформацією та досвідом у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

12) Міжнародна співпраця. Держлікслужба здійснює взаємодію з міжнародними організаціями, контролюючи обіг наркотичних засобів і психотропних речовин згідно з міжнародними договорами. Орган інформує компетентні органи інших держав та міжнародні організації, такі як Міжнародний комітет з контролю за наркотиками ООН, про операції з вивезення та транзиту наркотичних засобів через територію України.

13) Інформування громадськості. Держлікслужба забезпечує інформування населення та суб'єктів господарювання про питання, що стосуються контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, через засоби масової інформації та інші канали комунікації [79].

Тобто, як центральний орган виконавчої влади, Держлікслужба забезпечує комплексний контроль за дотриманням законодавства у цій сфері, включаючи ліцензування, контроль за ввезенням та обігом цих наркотичних засобів, а також боротьбу з їх незаконним обігом. Крім того, Держлікслужба

активно співпрацює з міжнародними організаціями, забезпечуючи виконання міжнародних зобов'язань України, та здійснює інформування громадськості з питань обігу наркотичних засобів. Діяльність Держлікслужби є важливим інструментом для захисту суспільства від незаконного поширення наркотичних засобів, забезпечення їх легального обігу в межах встановлених квот, а також підвищення рівня безпеки у сфері охорони громадського здоров'я.

Щодо органів поліції та СБУ, то відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», вказані державні органи та Офіс Генерального прокурора, Держмитслужба та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень взаємодіють з центральними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в межах організація протидії незаконному обігу таких заборонених та обмежених в обігу речовин. Так, відповідно, у разі виявлення порушень порядку обігу зазначених речовин, органи виконавчої влади, що формують та реалізують державну політику в досліджуваній сфері застосовують відповідні заходи щодо усунення таких порушень у межах своєї компетенції. Якщо в діях осіб є ознаки адміністративного або кримінального правопорушення, ці органи зобов'язані повідомити про це відповідні правоохоронні органи, які ведуть боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів [94]. Координація діяльності органів виконавчої влади у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів спрямована на забезпечення ефективного державного контролю за їхнім обігом.

Змінами та доповненнями, внесеними Законом № 3528-ІХ, значно розширено повноваження Національної поліції України у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема щодо контролю за діяльністю, пов'язаною з посівом, вирощуванням, переробкою та обігом конопель включеними до списків № 3, № 4 таблиці I Переліку. Важливим аспектом цих змін є

надання поліції доступу до новоствореного реєстру юридичних осіб, які здійснюють цю діяльність, доступ до якого забезпечується в режимі реального часу. Крім того, органи поліції беруть участь у процесі відбору зразків рослин коноплі (*Cannabis*) для проведення лабораторних випробувань з метою визначення їх відповідності вимогам законодавства. Важливим нововведенням є зобов'язання юридичних осіб, які володіють ліцензією на культивування та використання рослин, включених до таблиці I Переліку, забезпечувати режим охорони посівів і місць зберігання цих рослин, що передбачає в тому числі систему відеоспостереження з цілодобовим доступом для органів поліції [62].

Особлива увага приділяється заходам щодо запобігання розкраданню рослин, які містять наркотичні речовини, а також забезпеченню безпеки об'єктів, де провадиться діяльність з такими рослинами. Охорона таких об'єктів (окрім рослин конопель для промислових цілей) здійснюється спеціальними підрозділами Національної поліції України на договірних засадах. Транзит наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів через територію України також підлягає обов'язковій охороні та супроводженню поліцією [62].

Крім того, з 16 серпня 2024 року, на виконання Закону № 3528-IX, до повноважень поліції додано право здійснювати планові огляди об'єктів, де проводиться культивування медичних конопель. Такі огляди мають проводитись не частіше одного разу на рік за участю адміністрації відповідних підприємств або установ з метою перевірки дотримання правил зберігання, культивування, обліку та поводження з такими рослинами [100].

СБУ в сфері контролю за обігом наркотичних засобів, як зазначалось вище, відіграє ключову роль у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, адже цей процес становить загрозу національній безпеці, суспільному порядку, здоров'ю громадян та стабільності держави. Діяльність СБУ в цій сфері має правовий та організаційний характер. До правової складової належать видання адміністративних актів у вигляді наказів і розпоряджень, які

регулюють дії в боротьбі з наркозлочинністю, в той час як організаційна діяльність включає проведення нарад, засідань, координаційних заходів, а також інформаційно-аналітичну роботу та кадрове забезпечення [60, с. 291]. Проте варто звернути увагу, що окрім вказаного, лише за погодженням з СБУ Держлікслужба видає дозволи на ввезення, вивезення та транзит наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів суб'єктам господарювання [74].

Митні органи в свою чергу забезпечують контроль за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на етапі їх переміщення через державний кордон. Їх основним завданням є запобігання незаконному ввезенню та вивезенню цих речовин, а також контроль за їх переміщенням з метою виявлення порушень, що стосуються міжнародної торгівлі наркотичними засобами. Митні органи тісно співпрацюють з іншими правоохоронними структурами, здійснюючи оперативні заходи, спрямовані на виявлення контрабанди наркотичних засобів, і, таким чином, забезпечують першу лінію захисту в боротьбі з міжнародним наркотрафіком.

Згідно постанови КМУ від 03.02.1997 № 146 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, що ввозяться в Україну або вивозяться з України без дозволу, підлягають затриманню відповідними митницями України [86].

Відповідно, одним із ключових напрямків діяльності Держмитслужба є міжнародне співробітництво з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, що включає обмін інформацією з митними та правоохоронними органами інших 146 держав щодо незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Важливою складовою її діяльності є проведення спеціальних оперативних заходів, таких як контрольовані поставки, у взаємодії з іноземними та українськими правоохоронними органами для виявлення, попередження та припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин та їх

аналогів [83]. Також, Держмитслужба здійснює контроль за знищенням або руйнуванням товарів відповідно до митного режиму, який визначений у статтях 175 та 176 Митного кодексу України. Цей режим передбачає знищення або приведення товарів у стан, який виключає їх подальше використання, під митним контролем. Іноземні товари можуть бути знищені без оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Власник товарів або уповноважена ним особа повинні отримати письмовий дозвіл на знищення від митного органу, уклавши договір з підприємством, уповноваженим на знищення цих товарів, та отримати відповідні дозволи від державних органів. Відповідно, знищенню підлягають різні категорії товарів, зокрема лікарські та наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори [45]. Крім того, Держмитслужба займається зберіганням таких речовин, які були вилучені або знайдені під час митного контролю, зокрема в транспортних засобах, що перетинають державний кордон України.

Окрім зазначених органів, важливо також підкреслити роль інших державних органів що регулюють сферу контролю за обігом наркотичних засобів у сфері контролю за обігом наркотичних засобів. Так, Президент України, як глава держави, визначає стратегічні засади та напрями державної політики в цій галузі, в той час як ВРУ виконує роль законодавчого органу, забезпечуючи нормативно-правову основу для здійснення цієї політики через прийняття відповідних законів і регулюючих актів. Міністерство освіти та науки, Міністерство соціальної політики України та інші центральні органи виконавчої влади відповідають за організаційне та практичне забезпечення профілактичних заходів і реабілітації осіб, залежних від наркотичних засобів. Тобто, їх діяльність спрямована на зменшення наркозалежності через освітні та соціальні програми. При цьому, порядок виявлення і постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, визначається спільними нормативно-правовими актами, прийнятими МОЗ України, Міністерством внутрішніх справ та Офісом Генерального прокурора

[94]. Такі нормативні акти забезпечують координацію дій державних органів у сфері виявлення порушень, профілактики та лікування наркозалежності. Порядок проведення медичного огляду та обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами, також визначається спільними рішеннями цих органів, що дозволяє здійснювати контроль за станом здоров'я осіб і запобігати поширенню наркозалежності [94].

Відповідно, на основі аналізу законодавчих та нормативно-правових актів, можна побудувати таблицю, яка відображає ключових суб'єктів публічної адміністрації, що дозволить чітко систематизувати роль кожного суб'єкта і їх функції у регулюванні сфери обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (Таблиця Б).

Тобто, взаємодія всіх органів державної влади в сфері контролю за обігом наркотичних засобів є основою охорони громадського здоров'я та забезпеченням громадської безпеки. Координація між такими інституціями, як Президент України, ВРУ, Міністерство внутрішніх справ, Офіс Генерального прокурора, СБУ, Держмитслужба, Держлікслужба та іншими центральними органами виконавчої влади, створює цілісну систему контролю. Кожен із цих органів виконує чітко визначені функції – від формування державної політики до оперативного виявлення правопорушень і реабілітації осіб, які постраждали від наркотичної залежності. Ефективна взаємодія на всіх рівнях в перспективі має дозволяти Україні не тільки боротися з наркозлочинністю, але й забезпечувати своєчасний доступ громадян до необхідних наркотичних лікарських засобів, знижувати рівень наркозалежності та підтримувати громадське здоров'я населення. Таким чином, взаємодія органів державної влади є важливою складовою загальної системи контролю, але для її повноцінного функціонування необхідні також такі комплексні підходи як ресурсне забезпечення, належне законодавче забезпечення та міжнародна співпраця. Тільки за рахунок інтегрованих зусиль на всіх етапах регулювання досліджуваної сфери можна забезпечити належний рівень контрольованого обігу наркотичних засобів.

2.3. **Форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.**

Адміністративно-правове регулювання набуває свого практичного вираження через певні форми, які є ключовим інструментом реалізації завдань і функцій суб'єктів публічної адміністрації. Саме ці форми забезпечують організоване впровадження управлінської діяльності, охоплюючи як нормотворчі, так і контрольні процеси.

Для розкриття змісту поняття «форми адміністративно-правового регулювання» необхідно звернутися до наукових поглядів, сформованих у сфері державного управління. Дослідження цих підходів дає змогу уточнити не лише структуру і характеристики цієї категорії, але й її значення у забезпеченні належного функціонування механізмів адміністративного права.

Так, Валькова Є.В. визначає форми адміністративно-правового регулювання як зовнішнє відображення адміністративної діяльності органів публічної адміністрації, яке здійснюється в межах їх повноважень та спрямоване на досягнення визначених цілей і виконання завдань, відповідно до норм чинного законодавства [4, с. 63]. Подібні підходи до визначення цієї правової категорії можна знайти в працях таких авторів, як Колпаков В.К., Гришко Є.М. та Присяжнюк А.Й.

Згідно з Жуковим М.С., до форм адміністративно-правового регулювання не слід зараховувати організаційні дії, особливо ті, що мають внутрішній характер для суб'єкта публічної адміністрації. Таким чином, концепція форм адміністративно-правового регулювання повинна фактично співвідноситися з інструментами діяльності публічної адміністрації, зокрема їх види. Основною відмінністю між цими двома паралельними підходами є те, що в межах вивчення форм акцентується увага на дослідженні методів адміністративно-правового регулювання.

З іншого боку, різноманітність підходів до класифікації форм адміністративно-правового регулювання серед науковців відображає багатогранність цієї правової категорії.

Зокрема, Яковлєв П.О. пропонує класифікувати форми регулювання за їх правовими наслідками, поділяючи їх на правові (які спричиняють юридичні наслідки) та організаційні (що не мають такого ефекту) [130, с. 243]. Цей підхід акцентує увагу на розмежуванні форм за рівнем їхнього впливу на правовідносини.

Битяк Ю.П. виділяє такі форми адміністративно-правового регулювання, як: 1) видання нормативно-правових актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій [2, с. 134]. Такий підхід фокусується на різновидах практичних дій суб'єктів публічної адміністрації.

Р.С. Мельник та В.М. Бевзенко пропонують більш багатовимірну класифікацію форм регулювання з урахуванням чотирьох перспектив:

- Організаційна точка зору: акцентується увага на структурі суб'єктів, які виконують адміністративні функції, із виключенням правотворчості, політичної діяльності та правосуддя.
- Формальна точка зору: охоплює всі види діяльності суб'єктів публічної адміністрації незалежно від їх матеріального змісту.
- Матеріальна точка зору: підкреслює, що адміністративно-правове регулювання обмежується рамками діяльності поза правотворчістю, політичною сферою та правосуддям, відзначаючи багатосаровість адміністративного впливу, що реалізується через численні засоби, які можуть мати різноманітні правові наслідки.
- Втручальне публічне адміністрування — включає дії, пов'язані з обмеженням прав, свобод та законних інтересів приватних осіб шляхом покладання на них обов'язків або обтяжень. Це втручання часто виправдане забезпеченням балансу між суспільними інтересами та правами окремих осіб і відбувається відповідно до принципів законності та пропорційності [17, с. 43].

Патерило І.В. зазначає, що поряд із традиційною концепцією форм адміністративно-правового регулювання, у науці адміністративного права має існувати альтернативний підхід, зосереджений на інструментах діяльності публічного адміністрування. До таких інструментів науковець відносить: прийняття нормативно-правових актів, видання адміністративних актів, укладання адміністративних договорів, виконання адміністративних дій та планових заходів. Науковець акцентує, що дії суб'єктів адміністрації, які не спричиняють юридичних наслідків, є другорядними для доктрини адміністративного права. Натомість теорія зосереджується на діях, які мають юридичну значущість, зокрема, через потенційну загрозу для прав приватних осіб у разі їх неналежного або неконтрольованого застосування [55, с. 175].

Можна стверджувати, що форми адміністративно-правового регулювання виконують роль ключового інструменту реалізації завдань публічного адміністрування, забезпечуючи впорядкованість і цілеспрямованість управлінської діяльності. Це дає можливість вирішувати широке коло завдань, зокрема у специфічних сферах, таких як обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Зважаючи на особливості цієї сфери, необхідним є визначення форм адміністративно-правового регулювання саме в контексті забезпечення ефективного контролю та законності обігу наркотичних речовин.

Відповідно, форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є складними інструментами публічного адміністрування, що виражаються через конкретні дії, спрямовані на забезпечення належного контролю за обігом цих речовин в межах правового поля. Вони не існують як ізольовані елементи, а є частиною загального механізму, який складається з низки взаємопов'язаних процесів і складових. Кожен з цих елементів формує комплексну систему управління обігом наркотиків, що включає як превентивні, так і репресивні заходи, зокрема профілактику наркозалежності, контроль за виробництвом та обігом, а також правову відповідальність.

Класифікація форм адміністративно-правового регулювання в даній сфері можуть бути розглянуті як елементи більш широкої системи, що охоплює нормативно-правові акти, адміністративні дії, контроль за виконанням норм і нагляд за діяльністю, яка стосується обігу наркотичних засобів. Всі ці елементи є взаємопов'язаними складовими єдиного механізму контролю, який має на меті не лише запобігання незаконному обігу, але й забезпечення ефективної ліквідації наркозалежності та збереження правових норм в контексті міжнародних зобов'язань.

Відповідно, на нашу думку, форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів доцільно аналізувати через призму державного контролю, який виступає ключовим механізмом забезпечення належного функціонування цієї сфери. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити ефективність правових інструментів, спрямованих на врегулювання обігу зазначених речовин, забезпечення їх доступності для медичних і наукових потреб, а також запобігання незаконному використанню.

Визначення правового змісту державного контролю шляхом розкриття його складових елементів має ключове значення для формування науково обґрунтованої класифікації форм адміністративно-правового регулювання. Так, Пушко-Цибуляк Є.М. визначила, що ефективність державного контролю залежить від узгодженої взаємодії всіх його елементів, до яких відносить: правове забезпечення контролю, суб'єкти та об'єкти контролю, процес контролю, види контролю залежно від його сфери, а також оцінка ефективності контролю на основі його результатів [58, с. 266]. Шевчук О.М. в свою чергу зазначив, що адміністративно-правове регулювання державного контролю за обігом наркотичних засобів включає такі елементи: адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, правові акти, правосвідомість та правова культура, а також реалізація суб'єктами адміністративно-правових відносин своїх прав і обов'язків [127, с. 180]. Таким чином, аналіз і врахування елементів механізму контролю є важливими для

побудови класифікації форм адміністративно-правового регулювання, яка не лише відображає особливості державного контролю, але й забезпечує ефективність його застосування у сфері обігу наркотичних засобів.

Відповідно, класифікацію форм адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів доцільно здійснювати через визначення ключових елементів, які складають загальний механізм державного контролю. До таких форм належать:

1. Форми, засновані на об'єктах контролю – передбачають охоплення наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів на всіх етапах їх обігу, включаючи виробництво, транспортування, зберігання та використання.

2. Форми, орієнтовані на предмет контролю – зосереджуються на перевірці дотримання суб'єктами встановлених нормативно-правових вимог у процесах, пов'язаних із обігом зазначених засобів.

3. Форми, пов'язані із суб'єктами контролю – включають дії уповноважених державних органів, відповідальних за регуляцію, нагляд, інспекцію та моніторинг.

4. Форми на основі нормативно-правової природи, характеру здійснюваних заходів, а також рівня впливу на суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у цій сфері – забезпечують правову основу контролю через систему нормативно-правових актів, які встановлюють правила, обов'язки та відповідальність суб'єктів, а також механізми їх виконання.

Такий підхід до класифікації дозволяє охопити всі аспекти державного контролю, спрямовані на забезпечення законності та ефективності у сфері обігу наркотичних засобів і пов'язаних із ними речовин.

Необхідно розглянути ці форми адміністративно-правового регулювання детальніше, щоб чітко визначити їхні специфічні функції та механізми впливу на обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх

аналогів та прекурсорів, а також їхню роль у забезпеченні ефективного державного контролю в цій сфері.

По-перше, форми адміністративно-правового регулювання, засновані на об'єктах контролю. Чітке визначення коло об'єктів чи об'єкта державного контролю в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є важливою складовою правового механізму забезпечення контролю в цій сфері. Визначення об'єктів контролю дозволяє не лише правильно регламентувати правові відносини, а й точно окреслити межі повноважень державних органів, що здійснюють цей контроль. Це є основою для формування ефективних механізмів, які забезпечують як запобігання незаконному обігу таких речовин, так і їх контрольований доступ для медичних та наукових цілей.

Шевчук О.М. в своїх працях зазначає, що об'єктом державного контролю виступає діяльність фізичних та юридичних осіб в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [122, с. 151]. Це стосується таких видів діяльності, як культивування відповідних рослин, виробництво, розробка, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізація, ввезення та вивезення (включно з транзитом), а також використання і знищення наркотичних засобів, що регулюються відповідними положеннями постанови КМУ «Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [89] та Законом № 60/95-ВР [99]. Проте, з нашої точки зору, доцільніше відносити цю діяльність не до об'єкта контролю, а до його предмета, оскільки в рамках юридичної науки об'єкт — це те, що підлягає науковому дослідженню за допомогою відповідних засобів, тоді як предметом виступають конкретні сутності властивості об'єкта. [22, с. 249].

З огляду на те, що саме законодавством встановлюється коло об'єктів державного контролю, доцільно звернути увагу на підхід, який базується на визначення об'єктів через зміст міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Важливим джерелом у цьому контексті є міжнародні конвенції, які

визначають об'єкти контролю на глобальному рівні. Наприклад, Єдина конвенція 1961 року в статті 2 передбачає, що під міжнародний контроль потрапляють наркотичні засоби, включені до Списків I, II, III та IV. Застосування заходів контролю, згідно з цією конвенцією, повинно відповідати конкретному Списку, до якого належить речовина [65]. Конвенція про психотропні речовини в статті 2 чітко окреслює критерії для включення психотропних речовин під контроль. Серед таких критеріїв — здатність речовини викликати залежність або здійснювати вплив на центральну нервову систему, спричиняючи порушення поведінки, мислення, моторної функції, настрою, або викликати стан, схожий на вплив інших контрольованих речовин. Конвенція також передбачає контроль над речовинами, щодо яких існує достатньо доказів або ризиків зловживання, що може призвести до значних загроз для здоров'я населення чи сприяти соціальним проблемам [27]. Окрім цього, Конвенція 1988 року у статті 12 розширює коло об'єктів контролю, включаючи прекурсори — хімічні речовини, які використовуються для виробництва наркотичних засобів і психотропних речовин [26].

Відображення об'єктів, щодо яких здійснюється державний контроль, також закріплене у національному законодавстві України. Так, Закон № 60/95-ВР визначає, що до об'єктів контролю належать наркотичні засоби, психотропні речовини, а також прекурсори — речовини, що використовуються при виробництві та виготовленні наркотичних та психотропних речовин і також включені до Переліку [99]. Ці об'єкти включені до спеціального Переліку, що регламентує їх правовий статус, а також заходи контролю, які повинні бути застосовані до їхнього обігу. Також, об'єкти контролю класифікуються за критеріями доцільності використання у медичній практиці та потенційної небезпеки для здоров'я людини. Відповідно до цього, їх розподіляють на списки в межах таблиць Переліку, з урахуванням специфічних заходів контролю.

Зокрема, до першої таблиці віднесено наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких суворо заборонено, за винятком визначених цілей, що

передбачені законодавством. Друга таблиця містить перелік речовин, обіг яких обмежено, проте вони можуть бути використані під суворим державним контролем. Третя таблиця включає речовини, обіг яких також обмежено, однак для деяких із них закон допускає винятки щодо заходів контролю. Нарешті, до четвертої таблиці внесено прекурсори — речовини, необхідні для виробництва наркотичних і психотропних засобів, обіг яких також підлягає обмеженням і контролю відповідно до законодавства [99].

Ця класифікація дозволяє державі ефективніше здійснювати регуляцію обігу таких речовин, враховуючи як їхні потенційні ризики для громадського здоров'я, так і їхню користь для медичної чи наукової діяльності. Таким чином, законодавство України щодо визначення об'єктів контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів відповідає визначиним міжнародним стандартам.

Згідно з визначеними об'єктами контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, можна виокремити кілька форм адміністративно-правового регулювання, заснованих на цих об'єктах.

- Форма регулювання, заснована на обмеженні обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: Це форма регулювання, що передбачає встановлення чітких обмежень щодо обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, які включають повну заборону їхнього обігу з певними винятками, такими як використання для медичних, наукових чи правоохоронних цілей. Відповідні обмеження забезпечують суворий контроль за відповідними об'єктами, зокрема через обов'язкове отримання ліцензій або дозволів на їхній обіг, обмеження на виробництво та розповсюдження, а також контролювання транспортних операцій.

- Форма регулювання, заснована на обмеженнях щодо використання прекурсорів: обіг прекурсорів, хімічних речовин, що використовуються для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, також підлягає контролю. Ця форма регулювання передбачає ретельний контроль за їхнім переміщенням, зберіганням та використанням.

Вона включає заходи моніторингу, встановлення вимог до ліцензування для суб'єктів господарювання, що займаються їхнім обігом, а також заборону на ввезення, транспортування або використання без спеціальних дозволів.

- Форма регулювання, заснована на визначенні та класифікації об'єктів за рівнем ризику: об'єкти контролю класифікуються залежно від їхнього рівня потенційної небезпеки для здоров'я людини та суспільства в цілому. Відповідно до цієї класифікації, форми регулювання передбачають різні рівні контролю для кожної групи об'єктів. Наприклад, для об'єктів, що належать до категорії «високий рівень небезпеки», встановлюються суворіші правила обігу, включаючи обов'язкові перевірки, моніторинг та обмеження на транзакції, у той час як для об'єктів із низьким рівнем ризику контроль може бути менш інтенсивним.

Таким чином, форми адміністративно-правового регулювання, засновані на об'єктах контролю, включають комплекс заходів, що забезпечують контроль на різних рівнях — від запобігання незаконному обігу до забезпечення легітимного використання наркотичних засобів і прекурсорів для медичних та наукових потреб. Визначення конкретних об'єктів контролю дозволяє правильно спрямовувати державну політику на ефективне управління ризиками та досягнення балансу між безпекою суспільства і науково-медичними потребами.

По-друге, у контексті форм адміністративно-правового регулювання, орієнтованих на предмет контролю, важливо зосередитися на понятті «обіг наркотичних засобів», яке є ключовим для визначення сутності контрольних заходів. Відповідно до законодавчого визначення, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів охоплює такі види діяльності: культивування рослин, що включені до Переліку; розробка, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізація, ввезення, вивезення, транзит, використання та знищення цих речовин, що підлягають контролю та регулюванню відповідно до законодавства. У підході Шевчука О.М. предмет контролю також розглядаються через призму

законодавства, тобто через перелік конкретних видів діяльності в сфері обігу наркотичних засобів, а саме як дії суб'єктів контролю, їх поведінка, на яку спрямовуються заходи контролю з боку державних органів [122, с. 153-154]. Таким чином, предмет контролю це господарська діяльність, що здійснюються юридичними особами, що включає культивування рослин, включених до Переліку, а також розробку, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення та вивезення з території України (включаючи транзит), використання і знищення наркотичних і психотропних речовин та прекурсорів [89; 99], а також дотримання приписів нормативно-правових актів в досліджуваній сфері фізичними особами.

Щодо лікарських засобів, що містять наркотичні чи психотропні компоненти, то обіг таких препаратів визначався наказом МОЗ України №497 від 12.12.2001, який регулював виробництво, зберігання, транспортування, оптову та роздрібну торгівлю, використання і знищення лікарських засобів. Однак, цей документ втратив чинність, і на сьогодні немає іншого акту, що офіційно визначав би поняття обігу наркотичних лікарських засобів, що створює правовий вакуум, оскільки чітке визначення правової сутності обігу таких засобів на законодавчому рівні відсутнє.

У зв'язку з чим, враховуючи, що Закон № 60/95-ВР вже регулює обіг як наркотичних засобів, так і лікарських засобів, що їх містять, до законодавства необхідно включити чітке визначення обігу лікарських засобів, активні фармацевтичні інгредієнти яких є наркотичними засобами або психотропними речовинами, що дозволило б врахувати специфіку їхнього використання у медичній практиці.

Окрім цього, необхідно чітко розмежувати законний та незаконний обіг наркотичних засобів. Так, законний обіг передбачає відповідну господарську діяльність, що підлягає державному контролю та регулюванню відповідно до законодавства, у той час як незаконний обіг підпадає під дію Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних

речовин і прекурсорів», що регламентує протидію та боротьбу з незаконним обігом таких речовин.

На основі зазначеного аналізу поняття та сутності обігу наркотичних засобів, класифікація форм адміністративно-правового регулювання, орієнтованих на предмет контролю, може включати такі категорії:

- **Форми нормативного регулювання:** ця група охоплює дії, спрямовані на створення та впровадження нормативно-правових актів, які визначають правила обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зокрема затвердження переліків наркотичних засобів та психотропних речовин, що підлягають контролю, регламентація обігу лікарських засобів, що містять наркотичні чи психотропні компоненти, визначення ліцензійних умов та вимог до суб'єктів господарювання, що здійснюють відповідну діяльність.

- **Форми реалізації контрольних заходів регулювання з боку державних органів** щодо дотримання законодавства в сфері обігу наркотичних засобів, що включають в себе перевірки суб'єктів господарювання щодо ліцензійних умов, правил виробництва, зберігання та реалізації таких засобів, моніторинг руху наркотичних засобів і прекурсорів, у тому числі через електронні системи обліку, аудит використання наркотичних засобів у медичній сфері.

- **Форми заборонного характеру,** що спрямовані на протидію незаконному обігу наркотичних засобів, а саме взаємодії та координації органів державної влади щодо виявлення і припинення незаконної діяльності, адміністративні та кримінальні санкції за порушення норм у сфері обігу, вилучення та знищення незаконно виготовлених чи транспортованих наркотичних речовин.

- **Організаційно-регулятивні форми,** що пов'язані з плануванням, координацією та організацією діяльності суб'єктів державного контролю, що включають в себе видачу ліцензій та дозволів на діяльність, пов'язану з обігом наркотичних засобів, проведення освітньо-інформаційних кампаній для

медичних працівників і суб'єктів господарювання, розробка стандартів та протоколів для використання наркотичних засобів у медичній практиці.

- Форми превентивного характеру, що включають заходи, спрямовані на запобігання порушенням законодавства у цій сфері: навчання та сертифікація фахівців, що працюють з наркотичними засобами, впровадження електронних рецептів для контролю відпуску лікарських засобів із вмістом наркотичних речовин, посилення міжнародної співпраці щодо боротьби з незаконним обігом.

- Реєстраційні форми, а саме ведення реєстрів суб'єктів господарювання, які працюють у сфері обігу наркотичних засобів, облік наркотичних засобів та прекурсорів на кожному етапі їхнього обігу.

Відповідно, ця класифікація дозволяє всебічно охопити аспекти адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів і забезпечити ефективний контроль над усіма етапами, починаючи від виробництва та завершуючи використанням чи знищенням.

По-третє, форми, пов'язані із суб'єктами контролю. Відповідно до статті 31 Закону № 60/95-ВР, основними суб'єктами контролю виступають центральний орган виконавчої влади, що відповідає за обіг цих речовин і протидію їх незаконному використанню, тобто, Держлікслужба, а також органи Національної поліції, митні органи, центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я [99], тобто МОЗ України, та інші органи виконавчої влади, наділені відповідними повноваженнями згідно із законодавством. Детальний аналіз адміністративних повноважень органів державної влади, що здійснюють контроль за обігом наркотичних засобів представлено в наступному підрозділі.

Окрім цього, в межах досліджуваного питання варто зазначити, що до суб'єктів на яких спрямована контрольована діяльність суб'єктів контролю відносяться фізичні особи, які мають дотримуватись нормативно-правових актів у сфері обігу наркотичних засобів, та юридичні особи, що здійснюють

господарську діяльність, пов'язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Отже, суб'єктами державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є як державні органи виконавчої влади, уповноважені на здійснення контролю та протидії незаконному обігу, так і фізичні та юридичні особи, діяльність яких підпадає під регулювання законодавства в цій сфері.

Відповідно, на основі викладеного, можна виділити наступні форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, пов'язаних із суб'єктами контролю:

- Форми регулювання, здійснювані державними органами контролю, а саме центральними органами виконавчої влади, правоохоронними органами та іншими органами виконавчої влади.

- Форми регулювання, спрямовані на фізичних осіб, а саме контроль за дотриманням законодавства окремими громадянами. Наприклад, правила зберігання, транспортування або використання наркотичних речовин у медичних цілях. Ліцензування професійної діяльності фізичних осіб: медичні працівники, фармацевти, дослідники, які працюють з наркотичними речовинами, зобов'язані отримувати відповідні дозволи.

- Форми регулювання діяльності юридичних осіб, що включають ліцензування діяльності суб'єктів господарювання, регулярний моніторинг і перевірки та встановлення квот і лімітів на обіг наркотичних речовин.

- Форми, що базуються на взаємодії суб'єктів, а саме спільні заходи державних органів, взаємодія держави із суб'єктами господарювання та залучення громадських організацій.

Ця класифікація охоплює як державні органи, які здійснюють контроль, так і фізичних та юридичних осіб, діяльність яких регулюється законодавством. Вона дозволяє деталізувати функції суб'єктів та вибудувати систему ефективного адміністративно-правового регулювання у цій сфері.

По-четверте, форми на основі нормативно-правової природи, характеру здійснюваних заходів, а також рівня впливу органів влади на суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері контролю за обігом наркотичних засобів.

Варто зазначити, що нормативно-правова база у цій сфері складається з численних нормативно-правових актів, які охоплюють не лише регулювання заходів контролю, але й визначають основу для діяльності та функціонування органів державної влади, що здійснюють цей контроль.

Основні заходи контролю визначено в статті 6 Закону № 60/95-ВР, а також деталізовано в інших нормативно-правових актах. Розглянемо ключові заходи та відповідні акти, що їх регулюють.

1. Визначення основних умов, вимог та правил обігу наркотичних засобів, що встановлюються Законом № 60/95-ВР та регулюють всі етапи обігу цих речовин: від їхнього виробництва до використання та знищення. Цей закон передбачає контроль за кожним етапом обігу задля запобігання зловживань і незаконного поширення.

2. Ліцензування всіх видів діяльності, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, регулюється Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та, відповідно, Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого КМУ, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку, затвердженими постановою КМУ від 6 квітня 2016 року № 282 (далі – Ліцензійні умови).

3. Система дозволів та контроль за дотриманням дозвільних документів, запроваджена постановою КМУ від 3 лютого 1997 року № 146 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію

України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» та встановлює порядок отримання дозволів на переміщення наркотичних засобів через кордон України. При цьому, порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України та оформлення необхідних документів окремо затверджено постановою КМУ від 17 квітня 2008 року № 366, а пункти пропуску через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів визначаються постановою КМУ № 1950 від 25 грудня 2002 року. Окрім того, система дозволів в сфері господарської діяльності регулюється Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності».

4. Визначення щорічної потреби в наркотичних засобах здійснюється відповідно до Постанови № 589 [89]. Згідно цієї постанови МОЗ Автономної Республіки Крим та управління охорони здоров'я обласних, а також міських державних адміністрацій Київської та Севастопольської, зобов'язані в межах компетенції щорічно до 15 листопада подавати до МОЗ України розрахунки потреб у наркотичних засобах і психотропних речовинах, що включені до таблиць II і III Переліку, а також у препаратах, які містять ці речовини, у кількостях, що перевищують гранично допустимі, на наступний рік за формою, що наводиться в цій постанові. Крім того, суб'єкти господарювання у досліджуваній сфері зобов'язані щорічно до 1 грудня зобов'язані подавати заяви до Держлікслужби на визначення квот для наркотичних засобів і психотропних речовин, які включені до таблиць II і III Переліку, а також для препаратів, що містять ці речовини, у кількостях, що перевищують гранично допустимі, з метою їх виробництва, виготовлення, зберігання, ввезення в Україну та вивезення з неї за формою, зазначеною в додатку до цієї постанови. На основі отриманих розрахунків Держлікслужба формує та подає МОЗ України пропозиції щодо встановлення обсягів квот. Також, виробництво, виготовлення, зберігання, імпорт та експорт наркотичних засобів і

психотропних речовин, що включені до таблиць II і III Переліку, а також препаратів, які містять ці речовини, у кількостях, що перевищують встановлені постановами КМУ квоти, забороняється відповідно до чинного законодавства [89].

5. Заборони та обмеження обігу наркотичних засобів, що застосовуються відповідно до постанови КМУ від 6 травня 2000 р. № 770, що визначає перелік речовин, обіг яких на території України заборонено або обмежено [78]. Відповідно до цього, до заборонених і обмежених речовин застосовуються заходи контролю, що регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема постановою КМУ від 10.10.2007 № 1203 «Про затвердження гранично допустимої кількості наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що містяться в препаратах», постановою КМУ від 05.03.2008 № 140 «Про затвердження переліку обладнання, яке використовується для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та підлягає контролю», а також постановою КМУ від 02.12.2020 № 1185 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками».

6. Подання звітності суб'єктами господарювання регулюється статтею 32 Закону № 60/95-ВР, яка зобов'язує суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері обігу цих речовин, подавати щоквартальні та щорічні звіти про діяльність у сфері обігу наркотичних засобів до Держлікслужби за формою та в порядку, встановленими Постановою № 589 [99]. Окрім того, статтею 6 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначено, що підставами для позапланових заходів контролю є неподання звітності за два звітні періоди поспіль або виявлення недостовірних даних, які не були виправлені в установлені строки [102].

7. Порядок, форми первинної облікової документації, інструкції щодо їх ведення та норми розрахунку обсягів зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я затверджені наказом МОЗ України від 7 серпня 2015 року № 494 [71].

8. Контроль за виконанням вимог законодавства у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні також регулюється Постановою № 589 [89]. Цей нормативно-правовий акт встановлює загальні засади контролю та визначає суб'єктів, які здійснюють контроль за дотриманням вимог у цій сфері. Основні функції органів контролю в досліджуваній сфері, таких як МОЗ України та Держлікслужба, визначаються постановою КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 25 березня 2015 р. № 267 [85] та, відповідно, постановою КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками» від 12 серпня 2015 р. № 647 [79]. Крім того, Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», органи поліції, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, Державна митна служба та інші органи виконавчої влади в межах своїх повноважень взаємодіють із Держлікслужбою задля організації заходів протидії незаконному обігу заборонених та обмежених у використанні речовин [94]. У рамках державного контролю за господарською діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, важливо також звернути увагу на Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», який регламентує загальний порядок проведення планових та позапланових перевірок [102] та доповнюється наступними нормативно-правовими актами: постановою КМУ від 2 грудня 2020 року № 1185, якою затверджено критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду

(контролю) Держлікслужбою [75] та наказом МОЗ України від 22 січня 2018 року № 109, яким затверджено уніфіковані форми акту за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання ліцензійних умов провадження господарської діяльності в сфері обігу наркотичних засобів. [76].

9. Інформування міжнародних органів здійснюється відповідно до Єдиної конвенції 1961 року та інших міжнародних договорів. Відповідно до яких Україна, як країна-учасниця Конвенцій, зобов'язалась надавати допомогу іншим державам у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, тісно співпрацювати з міжнародними організаціями для проведення скоординованих дій, забезпечувати швидке міжнародне співробітництво між відповідними органами, включаючи швидку передачу юридичних документів, необхідних для судового переслідування, та надавати інформацію Міжнародному комітету з контролю за наркотиками і Комісії по наркотичних засобах Економічної та Соціальної Ради ООН через Генерального секретаря ООН щодо незаконної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів [16].

10. Відпуск наркотичних засобів фізичним особам за рецептом лікаря регламентується наказом МОЗ України від 19 липня 2005 року № 360. Варто зазначити, що наркотичні лікарські засоби призначаються пацієнтам у кількості, що не перевищує визначені законодавством потреби, відповідно до постанови КМУ від 13 травня 2013 року № 333 «Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я».

11. Встановлення спеціальних вимог до культивування та зберігання рослин, до відносяться до наркотичних. Так, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» встановлює загальні вимоги до ліцензування тих видів господарської діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню, зокрема, культивування рослин включених до таблиці І Переліку. Вказаний закон визначає, що ліцензування даного виду діяльності

здійснюється з урахуванням особливостей Закону № 60/95-ВР. Так, Стаття 15 вказаного Закону визначає порядок культивування рослин, включених до таблиці I Переліку, зокрема конопель для промислових цілей (список № 3) і для освітніх, наукових та медичних цілей (список № 4). Відповідно, для промислових цілей коноплі культивуються в межах квот із використанням сертифікованого насіння, за наявності ліцензії та внесення до реєстру. Для медичних і наукових цілей культивування здійснюється тільки у закритих умовах із дотриманням вимог щодо відеоспостереження та охорони, а концентрація наркотичних речовин контролюється через лабораторні випробування, і у випадку перевищення дозволених норм урожай підлягає знищенню [99]. Такий порядок культивування рослин роду коноплі та рослин виду мак снотворний був встановлений постановою КМУ від 21 червня 2024 року № 776 «Про порядок придбання насіння рослин, включених до таблиці I Переліку, з метою провадження діяльності з їх культивування, крім діяльності з посіву та вирощування конопель для промислових цілей» [104]. Окрім того, Ліцензійні умови, що затверджені постановою КМУ № 282 від 6 квітня 2016 року, визначають спеціальні вимоги щодо ліцензування діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I Переліку, зокрема маку снотворного та конопель. Так, культивування можливе в межах квот, з використанням кондиційного та репродуктивного насіння, придбаного у сертифікованих виробників. Діяльність регламентується вимогами щодо охорони об'єктів, перевірки вмісту морфіну і тетрагідроканнабінолу у висушеній соломі, а також дотримання гранично допустимих норм цих речовин [12]. Крім того, з 26.09.2024 чинною є постанова КМУ від 6 вересня 2024 року № 1072, яка визначає механізм подання заяви, відбору зразків рослин роду коноплі (*Cannabis*) зі списків № 3 та № 4 таблиці I для лабораторних випробувань, їх проведення, визначення суб'єкта дослідження та процедуру оскарження результатів [91].

12. Законодавство встановлює особливі вимоги до кваліфікації працівників, які у своїй діяльності наркотичними засобами, що регулюється

наказом МОЗ України від 29 березня 2002 року № 117, яким затверджено «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я», який визначає кваліфікаційні вимоги до працівників аптек і закладів охорони здоров'я. Окрім того, постанова КМУ від 21 листопада 2007 року № 1339 «Про реалізацію частини шостої статті 7 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» визначає, що до окремих видів діяльності, робіт, професій та служби, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, не можуть бути допущені: неповнолітні особи, особи з незнятою або непогашеною судимістю за середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини, а також злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, визнані недієздатними, особи з психічними розладами, або ті, що не пройшли обов'язковий наркологічний чи психіатричний огляд [105].

13. Відповідальність за порушення законодавства у сфері обігу наркотичних засобів передбачена Кримінальним кодексом України, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення. Залежно від ступеня порушення, суб'єкти можуть бути притягнуті до адміністративної або кримінальної відповідальності. У контексті запобігання та протидії порушенням, діє комплекс правових заходів, що передбачені, зокрема, Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, наркотичних речовин і прекурсорів та зловживанням ними», який встановлює систему заходів, спрямованих на протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також регламентує права та обов'язки юридичних осіб і громадян. Також варто зазначити постанову КМУ від 26.11.2008 № 1026 «Про затвердження Умов запобігання розкраданню рослин, включених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», яка встановлює механізми запобігання розкраданню таких рослин під час їх культивування та обігу та наказ МОЗ України від 15.06.2021 № 1203 «Про затвердження Інструкції з

оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення уповноваженими посадовими особами Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та її територіальних органів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.07.2021 за № 974/36596, що регулює процедуру оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення відповідно до статті 164 та статей 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Враховуючи вищезазначене, можна виділити наступну класифікацію форм адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів:

- Нормативно-правові форми регулювання, що охоплюють заходи, що базуються на прийнятті та реалізації нормативно-правових актів, які встановлюють загальні правила та вимоги: визначення умов та правил обігу, ліцензування діяльності, встановлення заборон та обмежень.

- Дозвільно-контрольні форми регулювання, що передбачають формування системи дозволів, квотування потреб та встановлення контролю за дотриманням ліцензійних умов.

- Інформаційно-звітні форми регулювання, що включають подання звітності суб'єктами господарювання щодо діяльності у сфері обігу наркотичних засобів та інформування органами влади України міжнародні органи.

- Організаційно-виконавчі форми регулювання, що передбачають спеціальні вимоги щодо охорони місць культивування рослин, включених до таблиці I Переліку, визначені Ліцензійними умовами та іншими актами, культивування рослин, що містять наркотичні чи психотропні речовини, а також контроль концентрацій наркотичних речовин.

- Соціально-правові форми регулювання, що включають видачу рецептів на наркотичні лікарські засоби та їх облік, транспортування, зберігання та знищення.

Як висновок, аналіз форм адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за нормативною базою дозволяє стверджувати, що саме через чітке визначення й удосконалення цих форм забезпечується баланс між інтересами держави, охорони громадського здоров'я та дотриманням міжнародних зобов'язань. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції правової системи України до європейського правового простору форми регулювання стають дедалі більш уніфікованими, хоча й зберігають певні національні особливості.

Основною проблемою є складність адаптації існуючого законодавства до постійно змінюючих умов соціально-економічного розвитку та технологічних викликів. Наприклад, поява нових психоактивних речовин або поширення онлайн-платформ для торгівлі наркотичними засобами потребує швидкого реагування, яке часто ускладнюється інертністю нормативно-правової системи, що свідчить про необхідність посилення гнучкості та проактивності регуляторних механізмів.

Іншим ключовим аспектом є інтеграція правозастосовчої практики, яка, попри достатню кількість законодавчих норм, часто стикається з проблемами їх належного впровадження. Зокрема, спостерігається низька ефективність координації між різними державними органами, відсутність належного технічного забезпечення та недостатній рівень професійної підготовки фахівців, залучених до сфери контролю.

Водночас форми адміністративно-правового регулювання потребують перегляду з точки зору забезпечення балансу між суворістю обмежень і гуманізацією державної політики у сфері обігу наркотичних речовин. Використання міжнародного досвіду, зокрема моделей, що передбачають контрольовану легалізацію певних речовин для медичних і наукових потреб, може стати основою для подальшої модернізації регуляторних підходів в Україні.

Отже, ефективність адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів залежить не лише від його нормативної основи, але й від

здатності держави своєчасно реагувати на виклики, застосовувати інноваційні інструменти регулювання та забезпечувати належний рівень співпраці всередині країни та на міжнародному рівні.

2.4. Національна (державна) політика у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Державна політика у сфері обігу наркотичних засобів є багаторівневою системою, яка охоплює правове регулювання виробництва, використання, транспортування, зберігання та знищення таких речовин, а також контроль за дотриманням встановлених норм і обмежень, важливим аспектом якого є взаємодія державних органів із суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність з наркотичними засобами, а також співпраця з міжнародними організаціями для запобігання незаконному обігу.

У цьому підрозділі буде розглянуто основні засади державної політики, яка спрямована на забезпечення належного правопорядку у сфері обігу наркотичних засобів, проаналізовані нормативно-правові акти, що регулюють цю сферу, механізми їх реалізації, а також проблеми та виклики, з якими стикається держава у процесі регулювання. Окрему увагу приділено міжнародним зобов'язанням України та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Дослідження сучасної державної політики у сфері регулювання обігу наркотичних засобів є необхідним для розуміння ефективності заходів, що застосовуються, а також для розробки нових підходів до забезпечення безпеки та правопорядку в умовах сучасних викликів.

Українські науковці розглядають державну політику як процес прийняття рішень, що спрямовані на вирішення суспільно значущих проблем. Зокрема, Андріяш В. І. визначає державну політику як сукупність дій або бездіяльності, які обираються органами державної влади для розв'язання конкретних проблем або групи взаємопов'язаних питань [1]. Це визначення

підкреслює, що державна політика не обов'язково полягає у вжитті активних заходів; вона також може полягати у свідомому утриманні від певних дій залежно від поставлених цілей. У контексті регулювання обігу наркотичних засобів Суховолець У.В. розглядає державну політику як діяльність, яка визначена законодавством і узгоджена з цілями держави, спрямованими на врегулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Головна мета цієї політики — це захист інтересів громадян, суспільства та держави шляхом забезпечення правопорядку у сфері обігу наркотичних речовин і протидії їх незаконному використанню [115, с. 116-117].

На основі зазначених підходів, державну політику у сфері регулювання обігу наркотичних речовин можна визначити як комплексну систему заходів, що розробляються та реалізуються органами державної влади з метою забезпечення контролю за легальним використанням наркотичних речовин і запобігання їхньому незаконному обігу. Така політика спрямована на мінімізацію загроз для суспільства та забезпечення ефективного контролю з боку держави в цій чутливій сфері, що включає як превентивні, так і реакційні механізми впливу.

Національна (державна) політика у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є частиною державної політики охорони здоров'я. Водночас, вона перетинається і з державною політикою у сфері протидії злочинності. У контексті цієї роботи ми насамперед зосередимося на національній (державній) політиці у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів як частиною державної політики охорони здоров'я.

Як зазначається у статті 13 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», основу державної політики охорони здоров'я формує Верховна Рада України шляхом закріплення конституційних і законодавчих засад охорони здоров'я, визначення її мети, головних завдань,

напрямів, принципів і пріоритетів, встановлення нормативів і обсягів бюджетного фінансування, створення системи відповідних кредитно-фінансових, податкових, митних та інших регуляторів, затвердження загальнодержавних програм охорони здоров'я. Як зазначалося вище, такі засади закріплені у низці законодавчих актів, зокрема у Законі України «Про систему громадського здоров'я», Законі України «Про лікарські засоби», Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» тощо.

Зі статті 4 Закону № 60/95-ВР випливає, що державна політика України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів спрямовується на визначення основних принципів та напрямів державного регулювання відносин у цій сфері; встановлення державного контролю за обігом таких засобів і речовин в Україні; зменшення шкоди від наслідків незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин; координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у розглядуваній сфері; зменшення кількості правопорушень, розвиток міжнародного співробітництва у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів тощо.

Визначення основних принципів і напрямів здійснюється у стратегічних документах, зокрема, Стратегії, що затверджується відповідним розпорядженням КМУ. Станом на 1 січня 2025 року в Україні залишається чинною Стратегія, що затверджена розпорядженням КМУ від 28 серпня 2013 року № 735-р. Проте цей документ на сьогодні є застарілим, оскільки його положення вже не відповідають сучасним викликам у сфері державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Як зазначалося вище, основною метою цієї Стратегії є забезпечення вирішення проблем, пов'язаних із наркотичними речовинами, через захист суспільного здоров'я та національної безпеки від загроз наркоманії і наркозлочинності. Стратегією також визначаються основні напрями політики, зокрема скорочення незаконної пропозиції наркотиків, зменшення попиту на

них, а також забезпечення збалансованого підходу між репресивними заходами щодо незаконного обігу та доступністю наркотичних засобів для медичних цілей [109].

Для всебічного аналізу, в рамках досліджуваної теми, державну політику у сфері обігу наркотичних засобів, згідно зі Стратегією, слід розглядати крізь призму кількох ключових напрямів, а саме контроль за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів, в тому числі механізмів регулювання, що гарантують безпечне виготовлення, постачання, зберігання та реалізацію наркотичних засобів. Особливу увагу необхідно приділити питанню забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів, що є важливою складовою балансу між контролем та охороною громадського здоров'я.

Контроль за обігом наркотичних засобів, згідно Стратегії, має базуватись на нових принципах, які спрямовані на забезпечення ефективного регулювання і захисту громадського здоров'я. Основою цього контролю є впровадження системи «розумної самодостатності», тобто режимних заходів, що поєднують скасування надмірних адміністративних обмежень із одночасним забезпеченням високого рівня надійності контролю [109]. Такий підхід в перспективі мав би ефективно контролювати обіг наркотичних лікарських засобів, не обмежуючи їх доступності для пацієнтів. Однак результати впровадження існуючих режимних заходів виявили їх значну неефективність, що стало однією з основних проблем сучасної державної політики у сфері обігу наркотичних засобів. Це, зокрема, проявлялось у складнощах доступу пацієнтів до наркотичних лікарських засобів, що обмежувало їх використання в медичній практиці. Надмірна зарегульованість створила бар'єри для розвитку ринку наркотичних лікарських засобів, зокрема неін'єкційних, що призвело до дефіциту сучасних лікарських засобів і сприяло встановленню високих цін на дозволені препарати.

Прикладом цієї проблеми стала постанова КМУ від 7 квітня 2021 року № 324 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Згідно з цією постановою, до списку № 2 таблиці II Переліку (в редакція від 09.04.2021) було додано такі психотропні речовини, як «набілон» — синтетичний канабіноїд, що імітує дію ТГК (основного психоактивного компонента канабісу), та «набіксімокс» — стандартизований екстракт канабісу, який містить однакову кількість ТГК та канабідіолу. Відповідно до постанови, обіг цих речовин було дозволено виключно у формі лікарських засобів або субстанцій для їх виготовлення. Важливо зазначити, що примітки до списку уточнюють, що ізолят канабідіолу не підлягає заходам державного контролю, що де-факто легалізує його використання в Україні [38, с. 275].

Таким чином, Україна на законодавчому рівні дозволила використання окремих препаратів на основі канабіноїдів для медичних цілей. Однак на практиці цей дозвіл має обмежене застосування, оскільки ці речовини можуть бути використані лише для виготовлення лікарських засобів, призначених для лікування двох типів епілепсії. Для більш широкого використання ізолят канабідіолу потребує поєднання з іншими речовинами, обіг яких був заборонений в Україні [112]. Крім того, на момент прийняття постанови ринок лікарських засобів включав лише два препарати, що містять ТГК і канабідіол — «Набілон» і «Набіксімокс», вартість яких складає \$2055 та \$640 відповідно, що значно обмежує їх доступність для пацієнтів через високу ціну [128].

Суттєвий прогрес відбувся з ухваленням та набуттям чинності 15 лютого 2024 року Закону № 3528-IX, що створив умови для розширення доступу до лікування таких серйозних захворювань, як онкологічні захворювання, хвороба Паркінсона, паралітичні синдроми, розсіяний склероз, травми спинного мозку, внутрішньочерепні травми та інші [80]. Цей нормативний акт закладає правову основу для легалізації обігу лікарських засобів на основі канабіноїдів, стимулюючи розвиток фармацевтичного ринку, забезпечення

пацієнтів доступними препаратами та гармонізацію українського законодавства із європейськими стандартами.

Щодо удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів передбачалося досягнення балансу між контролем за дотриманням законодавства щодо недопущення незаконного обігу та забезпеченням доступу до наркотичних засобів для медичних, наукових та інших потреб. То для забезпечення зазначеного удосконалення згідно Стратегії передбачалося наступне:

- посилити контроль за виконанням ліцензійних умов суб'єктами господарювання;
- зняти зайві обмеження, що заважають використанню наркотичних лікарських засобів;
- забезпечити безперервне відстеження наркотичних засобів на всіх етапах їх обігу — від імпорту чи виробництва до медичних установ;
- створити механізми для збору даних про нові психоактивні речовини, щоб ефективніше контролювати їх обіг;
- розробити методику оцінки реальних потреб України в наркотичних засобах і прекурсорах для медичних і наукових цілей [109].

На виконання Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, було прийнято розпорядження КМУ від 6 лютого 2019 року № 56-р «Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» (далі – План заходів), яким передбачено, в тому числі, низку заходів, спрямованих на удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів.

Важливими кроками, передбаченими Планом заходів, та спрямованими на реалізації Стратегії, були:

1. Підготовка проекту нормативно-правового акту щодо зняття надмірних обмежень: передбачалося підготовка законодавчої ініціативи для зняття обмежень, які ускладнюють застосування наркотичних лікарських засобів у медичній практиці у період до 2020 року. За цей період жодного

нормативно-правового акту щодо зняття надмірних обмежень застосування наркотичних лікарських засобів не було ухвалено. Виконанням цього пункту можна вважати постанову КМУ від 7 квітня 2021 року № 324 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», що як зазначалась раніше, не передбачала доступність наркотичних лікарських засобів на основі дозволених речовин, а також Закон № 3528-ІХ, на основі якого в 01.10.2024 розпочалася робота електронної системи обліку обігу медичного канабісу, реєстрація в якій дозволить аптечним закладам відпускати лікарські засоби на основі канабісу.

2. Відстеження наркотичних на всіх етапах їх обігу: передбачалось розроблення проекту нормативного акту щодо забезпечення безперервного відстеження наркотичних засобів з моменту їх ввезення або виробництва до надходження в медичні заклади, що можна вважати частково виконаним через прийняття постанови КМУ від 30 вересня 2024 р. № 1123 «Про внесення змін до постанови КМУ від 6 квітня 2016 р. № 282» щодо змін до регулювання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І Переліку, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку, постанови КМУ від 5 листопада 2024 р. № 1267 «Про внесення змін до постанови КМУ від 3 червня 2009 р. № 589» щодо порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом, яким також затверджено Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, у тому числі конопель для медичних цілей, та контролю за їх обігом.

3. Врегулювання порядку віднесення речовин до наркотичних засобів: у 2019 році затверджено наказ МОЗ України № 715 «Про деякі питання віднесення засобів і речовин до аналогів наркотичних засобів і

психотропних речовин», що регулює порядок віднесення засобів і речовин до аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин, що дозволило включати нові речовини до відповідних переліків для належного контролю. Однак ефективність сучасного механізму такого регулювання викликає дискусію. Як приклад, постановою КМУ від 15 листопада 2024 року № 1306 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» Таблицю II Список № 2 було доповнено позицією листя (подрібнене чи ціле) рослини *Mitragyna speciosa* (кратом) та його активною речовиною мітрагініном (*Mitragynine*). До моменту внесення цих речовин до Переліку, кратом перебував у вільному продажу в Україні протягом понад 12 років. Його можна було придбати без вікових обмежень через інтернет-ресурси чи в спеціалізованих закладах, часто у формі чаю. Рішення про включення кратому до Переліку було ухвалено без проведення достатніх досліджень щодо його потенційного медичного чи промислового використання. Такий підхід викликає питання щодо обґрунтованості та послідовності в державному регулюванні обігу наркотичних засобів. З одного боку, цей крок дозволяє знизити ризики неконтрольованого споживання кратому, але, з іншого боку, відсутність належного наукового підґрунтя для таких рішень може створювати бар'єри для можливого впровадження рослини та її похідних у медичну практику або промислове виробництво. Таким чином, необхідно забезпечити, щоб механізми внесення нових речовин до Переліку ґрунтувалися на всебічних наукових дослідженнях і враховували потенціал речовин для медичного, наукового чи промислового застосування. Це сприятиме більш збалансованому регулюванню, яке одночасно забезпечить захист громадського здоров'я та стимулюватиме науково обґрунтоване використання нових речовин.

4. Визначення обсягів квот: передбачалося розроблення проекту порядку визначення квот на виготовлення, зберігання, ввезення та вивезення наркотичних засобів і прекурсорів. Відповідно до Звіту про виконання Плану роботи Державної служби України з лікарських засобів та контролю за

наркотиками за 2019 рік, у зв'язку із зміною Уряду листом Держлікслужби відповідний проект постанови було надіслано до МОЗ України для подальшого внесення на розгляд КМУ [19]. У 2020 році - Держлікслужбою доопрацьований проект відповідної постанови та направлено до МОЗ України [20]. В результаті, було затверджено постанову КМУ від 13.09.2022 № 1027 «Про затвердження обсягів квот на 2022 рік, у межах яких здійснюється культивування рослин, що містять наркотичні засоби і психотропні речовини, виробництво, виготовлення, зберігання, ввезення на територію України та вивезення з території України наркотичних засобів і психотропних речовин».

5. Виявлення ознак інтоксикації: розроблення проекту порядку, що передбачає встановлення правил щодо виявлення та фіксації стану алкогольної, наркотичної чи іншої гострої інтоксикації, щоб забезпечити правове реагування на випадки адміністративних або кримінальних правопорушень. Станом на сьогодні продовжує діяти спільний наказ МОЗ України та МВС від 09.11.2015 № 1452/735 «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції».

6. Удосконалення співробітництва між суб'єктами: планувалось здійснення заходів щодо покращення координації між органами, що формують та реалізують державну політику у сфері обігу наркотичних засобів. Відповідно до Звіту про виконання Плану роботи Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками за 2019 рік посадові особи Держлікслужби на регулярній основі беруть участь у зустрічах з МОЗ України, ДП «Державний експертний центр МОЗ України», Європейської Бізнес Асоціації з питань, пов'язаних з регулюванням сфери, зокрема, медичних виробів.

7. Опрацювання питань із виробниками лікарських засобів: планувалось проведення робочих зустрічей з виробниками для розвитку нових лікарських засобів з гранично допустимим вмістом наркотичних засобів, що

передбачало розробку нових хімічних комбінацій, лікарських форм (таблетки, пластирі тощо) та дозаторів для використання в медичній практиці. Результати опрацювання чи результати проведених робочих зустрічей не були опубліковані. Проте, 13 вересня 2024 року наказом МОЗ України № 1586 було затверджено Перелік форм лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабіса.

Таким чином, основні завдання щодо удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів або залишились невиконаними, або були реалізовані з суттєвими затримками, що перешкоджає ефективному контролю та належній доступності наркотичних лікарських засобів для медичних і наукових потреб.

Положення Стратегії, що регулює виготовлення, постачання, зберігання та реалізацію наркотичних лікарських засобів, акцентувало увагу на необхідності усунення надмірної зарегульованості у цій сфері. Для досягнення цього було запропоновано комплекс заходів, зокрема вдосконалення законодавчої бази, яка охоплює всі етапи обігу наркотичних засобів, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, у тому числі шляхом стимулювання національних виробників, запровадження прямої та централізованої закупівлі препаратів, а також розробка методики ціноутворення з урахуванням безпекових вимог. Окрему увагу було приділено розширенню асортименту лікарських форм, особливо зручних для використання, з акцентом на неін'єкційні препарати.

У межах реалізації цих положень План заходів покладав на МОЗ України завдання з удосконалення нормативно-правової бази, яка регулює виготовлення, державну закупівлю, постачання, зберігання та реалізацію наркотичних лікарських засобів. Одним із кроків стало ухвалення КМУ 3 квітня 2019 році постанови № 426 «Про референтне ціноутворення на деякі лікарські засоби, що закуповуються за бюджетні кошти». Однак, зазначена постанова не поширювалася на наркотичні лікарські засоби, що фактично залишило питання їх ціноутворення та доступності нерозв'язаним.

Відсутність системного підходу до ціноутворення та регулювання нових форм препаратів свідчить про потребу у розробці окремих комплексних заходів, спрямованих на підвищення доступності, забезпечення пацієнтів необхідними лікарськими засобами та стимулювання розвитку внутрішнього ринку виробництва.

У рамках Стратегії також передбачено комплекс заходів, спрямованих на підвищення доступності лікарських засобів, що містять наркотичні та психотропні речовини. Основними напрямками стали:

- здійснення оцінки національної потреби у наркотичних лікарських засобах із застосуванням міжнародно визнаних методик, визначення квот для забезпечення їх раціонального використання;
- розроблення стандартних протоколів та схем застосування наркотичних лікарських засобів для терапевтичного використання, адаптованих до міжнародного досвіду;
- забезпечення доступу до наркотичних лікарських засобів на рівні первинної медичної допомоги через систему загальної практики та сімейної медицини;
- розширення мережі аптечних установ із наданням їм права на зберігання та реалізацію наркотичних лікарських засобів, що включає реорганізацію існуючих закладів для поліпшення доступності [109].

Ці заходи спрямовані на формування системного підходу до забезпечення пацієнтів необхідними лікарськими засобами, враховуючи сучасні медичні потреби та міжнародні стандарти.

У Плані заходів на 2019–2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року (далі – План заходів) було визначено низку заходів, спрямованих на вдосконалення регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, зокрема в медичній сфері. Серед основних напрямів передбачалася розробка проекту нормативно-правового акту щодо внесення змін до порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення зазначених речовин у

зкладах охорони здоров'я. Це мало на меті розширення доступу пацієнтів до медикаментозного лікування, у тому числі шляхом збільшення кількості аптечних закладів, залучених до реалізації таких препаратів [82].

У подальшому, у межах виконання зазначених заходів, було ухвалено постанову КМУ від 27 грудня 2023 року № 1389, яка внесла деякі уточнення до нормативної бази, проте істотних змін у систему регулювання обігу наркотичних засобів не було запроваджено. Водночас постанова КМУ від 19 січня 2024 року № 64 стала важливим кроком у напрямі цифровізації процесів у цій сфері. Цією постановою передбачено впровадження електронних рецептів для відпуску препаратів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори [65].

У контексті удосконалення системи надання паліативної допомоги, лікування больового синдрому у дітей та дорослих, а також замісної підтримувальної терапії, важливим кроком стало затвердження відповідних медико-технологічних документів. Одним із ключових результатів у цьому напрямі стало прийняття наказу МОЗ України від 4 квітня 2020 року № 609/34892 «Про удосконалення організації надання паліативної допомоги». Цей документ закріпив порядок організації надання паліативної допомоги, визначивши основні принципи, умови та вимоги до її реалізації в медичних закладах.

Запровадження такого нормативного акту стало вагомим кроком у стандартизації процесів надання паліативної допомоги, особливо в частині забезпечення доступності необхідних препаратів для пацієнтів із больовим синдромом. Документ встановив чіткі критерії для закладів охорони здоров'я, підвищуючи ефективність та якість медичних послуг у цій сфері.

Національна оцінка потреб у наркотичних лікарських засобах, що визначена в Плані заходів, була проведена відповідно до визначених індикаторів, що підтверджує її виконання відповідальними органами. Зокрема, зміни до Постанови № 589 встановили уточнений механізм подання розрахунків річної потреби суб'єктами господарювання.

Щодо розширення мережі аптечних закладів, які отримали ліцензії на провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, визначений у плані захід було реалізовано. У результаті кількість таких аптечних закладів суттєво зросла, що свідчить про поступове вдосконалення інфраструктури забезпечення доступу до контрольованих лікарських засобів. Крім того, постановою КМУ від 19.01.2024 № 64 було внесено зміни до Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я. Зокрема, кількість наркотичних лікарських засобів, дозволених до зберігання в аптеках, збільшено з тримісячної до шестимісячної потреби, а в лікувальних закладах — з місячної до тримісячної. Також збільшено обсяг препаратів, які можна видавати хворим під час надання паліативної допомоги, з п'ятнадцяти до тридцятиденної потреби [65].

Водночас залишаються відкритими питання щодо кількості аптечних установ, які будуть уповноважені здійснювати реалізацію лікарських засобів на основі медичного канабісу.

Підвищення доступності до наркотичних лікарських засобів на первинному рівні медичної допомоги, що надається лікарями загальної практики та сімейної медицини, а також на вторинному (спеціалізованому) і третинному (високоспеціалізованому) рівнях також можна вважати як частково виконаний захід. Зокрема, відповідно до наказу МОЗ України від 19 березня 2018 року № 504 «Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги», у Переліку медичних послуг, які надаються на первинному рівні, передбачено призначення наркотичних засобів і психотропних речовин відповідно до вимог чинного законодавства, що включає оформлення рецептів для лікування больового синдрому, що є важливою складовою надання своєчасної та якісної медичної допомоги пацієнтам із хронічним болем.

Зазначений аналіз свідчить про суттєві труднощі у реалізації державної політики у сфері обігу наркотичних засобів в Україні. Попри значні зрушення у законодавчому регулюванні, як-от прийняття Закону № 3528-ІХ, який розширив доступ до лікування тяжких захворювань, відсутність належної реалізації механізмів контролю та вдосконалення законодавчої бази продовжує залишати проблеми із доступністю лікарських засобів для пацієнтів. Проблеми, як-от висока ціна на медикаменти та обмежений перелік доступних препаратів, залишають значний бар'єр для використання наркотичних лікарських засобів у медичній практиці.

Невирішені питання надмірної зарегульованості і недостатньо ефективного контролю створюють перешкоди для належної реалізації державної політики, що підтверджує необхідність комплексних заходів для поліпшення системи контролю та гармонізації законодавства з європейськими стандартами. Крім того, дослідження проблеми з введенням нових психоактивних речовин, таких як крathom, показує важливість наукового підходу до включення нових речовин у Перелік.

Загалом, хоча стратегічні кроки до вдосконалення системи контролю та доступності лікарських засобів були визначені, їх реалізація виявилась значно повільнішою і менш ефективною, ніж передбачалося, що вимагає подальшого вдосконалення законодавства та координації між органами, що здійснюють державну політику у сфері обігу наркотичних засобів.

Отже, актуальна державна політика у сфері регулювання обігу наркотичних засобів повинна зосереджуватися на таких напрямках, як посилення контролю за легальним обігом наркотичних і психотропних речовин, вдосконалення механізмів державного регулювання у цій сфері, а також забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для медичних установ. Важливим є також розробка заходів для ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків, що потребує більш скоординованих зусиль з боку державних органів.

Станом на 2024 рік в Україні продовжує діяти розпорядження КМУ від 28 серпня 2013 року №735-р, що вже є застарілим документом у контексті визначення принципів здійснення державного контролю за обігом наркотичних засобів.

З метою внесення змін до державної політики щодо обігу наркотичних засобів, 18 травня 2021 року МОЗ України винесло до громадського обговорення проєкт розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків до 2030 року». Головні аспекти Стратегії охоплюють якісні послуги у профілактиці та лікуванні наркоманії, розвиток медичної реабілітації, широкомасштабні кампанії проти наркоманії, контроль за обігом наркотиків, створення науково-дослідних та інформаційних ресурсів, а також підтримку координації та співпраці між відповідальними органами. В червні 2021 року, відповідно до звіту про громадське обговорення, за результатами наданих пропозицій та зауважень проєкт розпорядження було доопрацьовано та закріплено протокольним рішенням. Унаслідок введеного воєнного стану просування розгляду проєкту було призупинено, проте в кінці липня 2023 року на сайті МОЗ України знову був розміщений оновлений проєкт розпорядження КМУ «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023 – 2025 роки». В Стратегії визначено чотири головні цілі, включаючи популяризацію здорового способу життя та зниження попиту на наркотичні засоби, забезпечення доступності замісної підтримувальної терапії, своєчасні послуги для осіб з наркозалежністю, та протидію незаконному обігу та вилучення наркотичних засобів. За словами заступника Міністра охорони здоров'я України Кузіна В.А., під час проведення круглого столу на тему: «Стратегія наркополітики: що планує влада?» у вересні 2023 року, після узгодження та врахування всіх зауважень та пропозицій, проєкт Стратегії, що розглядався, буде представлено для розгляду на засіданні міжвідомчої групи [120]. В грудні 2023 року на сайті МОЗ України було представлено Звіт про результати громадського обговорення проєкту

розпорядження КМУ «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023 – 2025 роки», в якому зазначається, що його прийняття є обов'язковим для інтеграції України у світову та європейську спільноту, проте станом на кінець 2024 року, вказана Стратегія досі не прийнята, що є значною проблемою, оскільки чинна Стратегія була прийнята до набрання чинності Законом № 3528-IX, який регулює обіг конопель для медичних, наукових і освітніх цілей. Відсутність актуальних стратегічних документів вказує на відставання державної політики щодо регулювання обігу наркотичних засобів, що може призвести до низької ефективності боротьби з наркоманією та ускладнення доступу до необхідних ліків на основі наркотичних речовин для медичних цілей.

Відповідно до розпорядження КМУ від 9 лютого 2024 року № 133-р «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року», у розділі 28 «Захист прав споживачів та охорона здоров'я» було визначено низку важливих завдань. Зокрема, передбачено приведення законодавства України у відповідність з актами права ЄС у сфері захисту прав споживачів, розробку та затвердження стратегії розвитку інформаційної системи охорони здоров'я, а також ухвалення національного плану дій у сфері охорони здоров'я для протидії загрозам біологічного, хімічного, екологічного та невідомого походження. Водночас, у цьому документі не було зазначено конкретних рекомендацій або пропозицій щодо ухвалення оновленої державної стратегії наркополітики на період до 2030 року, що є ключовим у контексті гармонізації національної політики з європейськими стандартами.

Попри прийняття змін до нормативно-правової бази, зокрема в рамках Закону № 3528-IX, який регулює обіг конопель для медичних, наукових і освітніх цілей, відсутність затвердженої оновленої Стратегії наркополітики вказує на недостатню інтеграцію цього питання до загального плану

євроінтеграційних змін. Це може уповільнити виконання зобов'язань України перед ЄС та вплинути на ефективність заходів у сфері боротьби з наркоманією, контролю за обігом наркотичних засобів та забезпечення доступу до необхідних медичних препаратів. Таким чином, прийняття оновленої стратегії має стати пріоритетним завданням для забезпечення відповідності національної політики вимогам ЄС і підвищення її ефективності.

Висновки до Розділу 2

1. Було встановлено, що організаційно-правове та інституційне забезпечення адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є складною та багаторівневою системою, яка поєднує правові норми, принципи державної політики та діяльність численних інституцій. Ця система спрямована на забезпечення безпеки, здоров'я населення, дотримання законності та виконання міжнародних зобов'язань України.

2. Принципи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів — це фундаментальні положення, що визначають ключові напрямки та методи контролю в цій сфері, сприяючи реалізації державної політики, забезпеченню прав і захисту інтересів громадян та громадського здоров'я, а також виступають критеріями для обґрунтованості, правомірності дій контролюючих органів та законності їх рішень у процесі регулювання обігу цих засобів та речовин. Вони формують основу для прийняття управлінських рішень і включають такі принципи, як законність, безпека, захист прав громадян, ефективність, прозорість та дотримання міжнародних зобов'язань. Принципи є незмінними елементами, які регламентують діяльність держави та уповноважених органів щодо встановлення обов'язкових правил і процедур у сфері обігу наркотичних засобів.

3. Принципи охорони здоров'я, системи громадського здоров'я, державної політики та державного контролю визначають стратегічні напрями дій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сприяючи комплексному підходу до вирішення проблеми незаконного обігу наркотичних засобів та забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів, стан здоров'я яких вимагає застосування таких засобів. Зокрема, було визначено, що ці принципи забезпечують законність, безпеку, прозорість діяльності уповноважених

органів і захист прав громадян. Водночас, недоліком є відсутність чітко визначених принципів контролю у законодавстві, що створює прогалини у системі нагляду та ускладнює попередження ризиків у сфері громадської безпеки.3. Видається доцільним доповнити Закон України № 60/95-ВР переліком принципів державного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

4. Аналіз напрямів адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів дозволив дійти висновку, що вони є практичними аспектами реалізації принципів, адаптованими до сучасних викликів. Зазначено, що запроваджена Стратегія виступає важливим інструментом формування цих напрямів, однак потребує регулярного оновлення відповідно до нових соціальних і правових реалій. Спираючись на правову доктрину та виходячи з чинного законодавства, напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів можна визначити як комплекс правових, організаційних і управлінських заходів, спрямованих на контроль, моніторинг та регулювання обігу таких засобів і речовин з метою забезпечення законності, зменшення незаконної пропозиції, попиту та запобігання наркозалежності.

5. Напрями адміністративно-правового регулювання, зокрема, і у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, не тотожні напрямам відповідної державної політики (Стратегії).

Ключовими напрямами адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є такі:

- 1) формування і реалізації державної політики у розглядуваній сфері;
- 2) забезпечення відповідності законодавства України у розглядуваній сфері зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС);
- 3) забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів, стан здоров'я яких вимагає застосування таких засобів; та
- 4) врахування вимог цифрової трансформації.

Після завершення дії правового режиму воєнного стану може виникнути потреба у визначенні додаткових напрямів адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Такі напрями мають враховувати стан громадського здоров'я, потреби його відновлення та виклики відбудови охорони здоров'я України та інших сфер національної економіки від наслідків війни.

6. У результаті дослідження системи суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів встановлено, що діяльність таких суб'єктів, як центральні органи виконавчої влади, правоохоронні органи, митні служби та інші інституції, є критично важливою для ефективного функціонування системи контролю. Координація між ними дозволяє забезпечити належний рівень нагляду за дотриманням законодавства, запобіганням незаконному обігу наркотиків та усуненням порушень. Ефективність цієї взаємодії залежить від ресурсного, законодавчого та технічного забезпечення, а також від впровадження комплексних підходів до управління.

7. Було розглянуто форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів і встановлено, що ці форми охоплюють нормотворчу діяльність, видачу дозволів, здійснення контролю, обліку та моніторингу, а також реалізацію профілактичних заходів. Визначено, що адміністративно-правове регулювання включає як превентивні, так і репресивні заходи, що забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем у цій сфері. Було наголошено на необхідності розробки нових механізмів впливу, які б відповідали сучасним міжнародним стандартам і викликам, пов'язаним із нелегальним обігом наркотичних засобів.

8. Принципи, напрями, система суб'єктів і форми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів утворюють цілісну систему, яка забезпечує ефективний контроль, дотримання прав громадян і громадське здоров'я. Проте для підвищення її ефективності необхідне вдосконалення законодавчої бази, посилення міжвідомчої координації,

забезпечення ресурсів і адаптація до міжнародних стандартів. Тільки за таких умов можна досягти стратегічних цілей у боротьбі з наркоманією та забезпеченні законного обігу наркотичних засобів в Україні.

Розділ 3. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

3.1. Досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в державах-членах ЄС (на прикладі Нідерландів, Швеції та ФРН).

Досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у державах-членах ЄС має значний вплив на формування сучасних підходів до врегулювання цих питань в Україні. ЄС демонструє різноманіття підходів, що базуються на балансуванні між дотриманням прав людини, охороною здоров'я населення та забезпеченням громадської безпеки. Водночас, кожна країна-член має власні історичні, соціальні та правові передумови, які зумовлюють унікальність її моделі регулювання.

У цьому контексті заслуговують на увагу моделі адміністративно-правового регулювання, які реалізуються в Нідерландах, Швеції та Федеративній Республіці Німеччина (далі - ФРН). Вказані держави представляють три різні підходи до політики щодо наркотичних засобів та психотропних речовин: від відносно ліберальної моделі до жорстко контрольованої та інтегративної, що поєднує елементи контролю та соціальної підтримки.

Аналіз цих моделей дозволяє не лише виокремити ефективні механізми правового регулювання, але й виявити недоліки, які можуть виникати у процесі їх реалізації. Знання та адаптація цього досвіду є особливо актуальними для України в контексті її євроінтеграційних прагнень, а також з огляду на необхідність удосконалення національної системи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Мета цього підрозділу полягає в дослідженні особливостей підходів до адміністративно-правового регулювання в обраних державах-членах ЄС, оцінці їхньої ефективності та релевантності для впровадження в український правовий контекст.

У наукових колах вже тривалий час існує зацікавленість досвідом інших країн, зокрема держав-членів ЄС, у сфері правового регулювання контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зокрема, такі українські дослідники, як Давидова М. М., Гурська Н. О., Калюжний О. М., Конопельський В. Я., Лужецька Н. А., Малімон В. І., Оперук В. І., Погорецький М. А., Черниш Р. Ф., Шевчук О. М., Волощук А. М., Ярмакі В. Х. та інші, активно вивчають міжнародний досвід протидії незаконному обігу наркотиків. Водночас питання правового регулювання використання наркотичних лікарських засобів з метою забезпечення їх доступності для медичних потреб залишається недостатньо висвітленим у наукових працях. Це свідчить про актуальність подальших досліджень і наукових дискусій у цьому напрямку.

У міжнародному науковому просторі існує значна кількість досліджень, присвячених питанням правового регулювання використання наркотичних лікарських засобів з метою забезпечення їх доступності в медичних цілях в державах-членах ЄС. Зокрема, науковці Марйолейн Дж. М. Вранкен, Джон А. Лісман, Ауке К. Мантель-Теувіссе, Саскія Юнгер, Віллем Шолтен, Лука Радбрух, Шейла Пейн та Марі-Елен Д. Б. Шютженс звернули увагу на проблему, згідно з якою заходи контролю, спрямовані на запобігання зловживанню опіоїдними лікарськими засобами, часто мають побічний ефект у вигляді обмеження їх законного терапевтичного застосування, що залишає пацієнтів, наприклад, із онкологічними захворюваннями, без належного знеболення [154].

Іншим аспектам регулювання наркотичних лікарських засобів у ЄС присвятили свої дослідження Метода Ліпник-Штанджель та Барбара Разінгер,

які вивчали нормативно-правові підходи до використання канабісу і канабіноїдів для терапевтичних цілей у державах-членах ЄС [146].

Суттєвий внесок у дослідження правового регулювання обігу наркотичних засобів у ЄС зробили також Марія Розарія Варі, Джуліо Маннокчі, Роберта Тіттареллі, Лаура Леондіна Кампаноцці, Джуліо Ніттарі, Алессандро Феола, Федеріка Умані Ронкі та Джованна Річчі, які проаналізували сучасні психоактивні речовини, еволюцію механізмів обміну інформацією про нові синтетичні наркотичні засоби в державах-членах ЄС та інноваційні правові підходи до боротьби з цією проблемою в рамках ЄС [153].

Ці дослідження, як і роботи багатьох інших авторів, формують важливу базу знань для розуміння механізмів регулювання наркотичних засобів у ЄС, зокрема тих, які використовуються в медичних цілях, та відкривають нові можливості для удосконалення національних систем правового регулювання в інших країнах, зокрема в Україні.

Аналіз моделей політики державного регулювання обігу наркотичних засобів є важливим етапом у дослідженні ефективності заходів, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотиків та забезпечення доступу до наркотичних лікарських засобів для медичних потреб. Різні країни застосовують різні стратегії, включаючи суворі репресивні заходи, ліберальні підходи або комбіновані моделі, що враховують як питання забезпечення громадського здоров'я, так і потреби окремих пацієнтів. Оцінка цих моделей дозволить виявити їх сильні та слабкі сторони, що має велике значення для формулювання ефективної державної політики, зокрема в Україні, з огляду на європейський досвід та потреби в реформах.

Орловська Н.А. та Степанова Ю.П. у своїй науковій праці виокремили три основні моделі регулювання обігу наркотичних засобів у країнах ЄС: ліберальну, модель суворого контролю та модель, спрямовану на захист. При чому, науковці зазначають, що сучасна європейська політика в цій сфері стала більш різноманітною і адаптивною завдяки акценту на впровадження медико-

соціальних заходів, які дозволяють комплексно підходити до проблеми, поєднуючи контроль з підтримкою пацієнтів і профілактикою [51, с. 349-350].

Ліберальна модель регулювання передбачає часткову легалізацію або декриміналізацію певних наркотичних засобів, до прикладу канабісу, для медичних або навіть рекреаційних цілей. Вона ґрунтується на переконанні, що помірне вживання деяких наркотиків не має бути кримінально караним діянням, а повинно регулюватися через чітко визначене правове середовище [7, с. 191]. У країнах ЄС, прикладом цієї моделі є Нідерланди, де з 1976 року, після ухвалення змін до «Закону про опіум», наркотики були поділені на «легкі» та «тяжкі», і дозволено їх продаж, зберігання та споживання в спеціально визначених закладах, відомих як «кофішопи» [11, с. 339-340]. Основною метою такої моделі стало зниження шкоди для громадського здоров'я та інтеграція осіб з залежностями в суспільство, з акцентом на соціальну підтримку, лікування та реабілітацію, а не на покарання.

Довагий час, Нідерланди були єдиною країною в Європі, яка створила національне агентство відповідно до вимог Єдиної конвенції 1961 року. Так, згідно зі статтею 28 цієї Конвенції, у разі дозволу вирощування конопель держава зобов'язана здійснювати цей процес під контролем спеціального державного органу. У Нідерландах таку функцію виконує Управління лікарської коноплі, яке забезпечує нагляд за вирощуванням і використанням цієї наркотичної рослини. На міжнародному рівні всі дії цього органу перебувають під контролем Міжнародної ради з контролю за наркотиками [148]. Ця країна тривалий час виступала лідером у сфері торгівлі коноплею та продукцією на її основі. У 2003 році Нідерланди стали однією з перших держав у світі, що запровадила національну програму використання лікарського канабісу, що забезпечувала пацієнтів медичним канабісом із контрольованим та стандартизованим вмістом канабіноїдів. Адміністрування програми, як зазначалось, здійснюється Управління лікарської коноплі, яке входить до складу Міністерства охорони здоров'я Нідерландів. Спеціалізовані компанії, що працюють за державними контрактами, займалися вирощуванням,

пакуванням, лабораторними дослідженнями та розповсюдженням продукції. При чому, отримання лікарського канабісу можливе лише за рецептом лікаря, а відпуск його здійснюється через мережу аптек, доступну по всій країні [133]. Такий підхід дозволив Нідерландам створити ефективну та регульовану систему доступу до лікарської коноплі для медичних цілей.

Модель суворого контролю характеризується жорсткими заходами контролю з боку держави щодо обігу наркотичних засобів, включаючи в тому числі контроль за наркотичними лікарськими засобами. Такий підхід є пріоритетним у країнах, де безпека та правопорядок мають першочергове значення, та передбачає комплекс антинаркотичних заходів, таких як активна пропаганда боротьби з наркоманією, а також суворе регулювання виробництва, розповсюдження та використання наркотиків. До прикладів країн, що використовують цю модель, відносяться Франція, де всі аспекти, пов'язані з наркотиками, від вживання до їх розповсюдження, підпадають під кримінальну відповідальність, а саме накладення штрафів або ув'язнення [50, с. 23], та Швеція, яка, хоча й дозволяє використання конопель для медичних цілей, застосовує суворі обмеження для боротьби з незаконним обігом наркотиків. Так, у Швеції будь-які дії щодо наркотичних засобів поза межами медичного застосування є кримінально караними [124, с. 194].

Варто також зазначити, що у Швеції існує три основні механізми внесення наркотичних речовин до національного Переліку контрольованих речовин:

1. Міжнародний контроль. Якщо ООН, а в деяких випадках установи ЄС, приймає рішення про встановлення міжнародного контролю над певною речовиною, Шведське агентство з лікарських засобів автоматично додає її до національного Переліку. Наприклад, орипавін було включено до цього списку відповідно до вимог Єдиної конвенції 1961 року.

2. Лікарські препарати, що потенційно можуть викликати залежність. Якщо речовина використовується або може бути використана як фармацевтичний препарат, Шведське агентство з лікарських засобів

проводить оцінку її потенціалу до зловживання чи розвитку залежності. На основі отриманих доказів агентство подає пропозицію до уряду Швеції, який ухвалює рішення у відносно короткий термін, зазвичай протягом кількох тижнів. Наприклад, у 2005 році таким чином було додано кетамін, а у 2011 році – О-десметилтрамадол. Після цього речовину включають до додатку до постанови про контроль за наркотичними засобами, а відповідна інформація публікується в Шведському кодексі законів та офіційних документах агентства. Про ухвалені рішення обов'язково повідомляють Європейську комісію.

3. Речовини, що не використовувались у медицині. У випадку нових речовин, які раніше не застосовувалися у фармацевтиці, дослідження проводить Шведський національний інститут громадського здоров'я. Далі процедура відповідає тій, що використовується у другому варіанті. Однак інститут стикається зі складнощами через обмежену кількість доступних даних щодо зловживання або залежності від таких речовин. Інформація для аналізу надходить переважно від митниці, поліції та медичних установ [143].

Ця система дозволяє Швеції оперативно реагувати на загрози, пов'язані з новими або контрольованими речовинами, забезпечуючи надійний адміністративно-правовий контроль у цій сфері. Таким чином, шведська політика націлена на підтримання жорсткого контролю і обмежень, спрямованих на попередження незаконного обігу наркотиків і їх поширення в суспільстві.

Модель, орієнтована на захист, акцентує увагу на мінімізації шкоди від вживання наркотичних засобів шляхом впровадження комплексних медико-соціальних заходів. Її основним завданням є створення умов для профілактики наркотичної залежності, ефективного лікування, реабілітації та соціальної підтримки осіб, які потребують допомоги. Ця модель також включає контрольоване використання наркотичних лікарських засобів для медичних потреб, забезпечуючи баланс між доступністю та безпекою [44, с. 20-21]. До прикладу, державна політика у сфері обігу наркотичних засобів ФРН

регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключовим є Закон «Про обіг наркотичних засобів» та прийняте на виконання закону «Положення про порядок призначення, видачі та продовження застосування наркотичних засобів», що встановлюють чіткі правила, що регламентують обіг наркотичних речовин, зокрема їх отримання за медичними показаннями. Відповідно до законодавства ФРН такі речовини можуть призначатися лише уповноваженими особами, а саме лікарями, стоматологами, ветеринарами, службами порятунку та іншими фахівцями [5, с. 67-68]. Крім того, відповідальність за контроль і регулювання легальної торгівлі наркотичними засобами покладена на Федеральне агентство з опіоїдів, яке функціонує в структурі Федерального інституту з контролю за наркотичними та медичними засобами [150]. Також, у ФРН реалізуються державні програми, спрямовані на запобігання розвитку залежності, реінтеграцію осіб із залежністю до суспільства та посилення контролю за застосуванням наркотичних засобів у медичних цілях [36, с. 102].

Водночас, відповідно до положень зазначеного закону, зберігання наркотичних засобів залишається кримінально караним діянням, однак на практиці випадки незаконного зберігання наркотичних засобів для власного споживання часто не тягнуть за собою кримінальної відповідальності, якщо йдеться про незначні обсяги наркотичних речовин для власного вживання. Такий підхід дозволяє зосередити державну політику на боротьбі з нелегальним ринком наркотичних засобів і незаконним розповсюдженням цих речовин, водночас демонструючи гуманність у ставленні до осіб, які страждають від наркозалежності [44, с. 21-22].

Досвід ФРН у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, зокрема канабісу, є надзвичайно важливим для аналізу та адаптації в Україні. Реформи, проведені в ФРН, продемонстрували поєднання гнучкості та строгого контролю, що спрямоване на досягнення соціального балансу між безпекою, профілактикою та захистом здоров'я громадян.

До квітня 2024 року ФРН забороняла виробництво, продаж та культивування канабісу відповідно до Закону про торгівлю наркотиками. Вживання канабісу залишалося легальним, проте володіння, придбання та вирощування були заборонені. Водночас, для володіння невеликою кількістю канабісу передбачалися винятки. У кожній федеральній землі визначали власні порогові значення: більшість земель встановили ліміт у 6 грамів, тоді як у Північному Рейні-Вестфалії, Рейнланд-Пфальці та Тюрингії межа сягала 10 грамів, а у Бремені та Берліні судові справи могли бути припинені навіть за володіння до 15 грамів [139, с. 6].

Поворотним моментом стала Коаліційна угода 2021 року, в якій уряд заявив про намір легалізувати контрольований продаж канабісу для рекреаційного використання. У жовтні 2022 року були представлені основні положення нової стратегії, що передбачала продаж канабісу в ліцензованих магазинах або аптеках. Було запропоновано обмеження кількості канабісу для покупки (20-30 грамів) і дозволено вирощування до трьох рослин за умови їх реєстрації. Для захисту молоді передбачалася заборона на розташування торгових точок поблизу закладів для дітей і підлітків [139, с. 6].

У квітні 2023 року після консультацій з Європейською комісією уряд запропонував модель із двома стовпами. Перший стовп передбачав створення некомерційних асоціацій для вирощування та розподілу канабісу серед своїх членів. Кількість членів обмежувалася 500 особами, а видача канабісу становила до 25 грамів на день і 50 грамів на місяць (30 грамів для осіб віком від 18-21 рік). Членам заборонялося перебувати в кількох асоціаціях одночасно. Вживання канабісу було заборонене в громадських місцях і поблизу шкіл, а реклама асоціацій заборонялася. Другий стовп стосувався ліцензованого виробництва та продажу канабісу для рекреаційного використання через спеціалізовані магазини під суворим державним контролем. Планувалося впровадження п'ятирічного пілотного проекту в окремих регіонах для оцінки ефективності такого підходу [139, с. 6].

Законопроект був ухвалений Бундестагом 23 лютого 2024 року та затверджений Бундесратом 22 березня 2024 року. Закон набув чинності 1 квітня 2024 року, хоча частина норм, зокрема щодо соціальних клубів, почала діяти з 1 липня 2024 року [139, с. 7].

Досвід ФРН у регулюванні обігу медичного канабісу є взірцем суворого державного контролю та високих стандартів якості. Центральну роль у цьому процесі відіграє Агентство канабісу (Cannabisagentur), яке працює під керівництвом Федерального інституту лікарських засобів та медичних виробів (Bundesinstitut für Arzneimittel und Medizinprodukte, BfArM). Агентство канабісу відповідає за вирощування, обробку, зберігання, упаковку та постачання медичного канабісу в аптеки [149]. Його діяльність забезпечує прозорість і цілісність усього виробничого ланцюга.

Агентство канабісу не займається вирощуванням медичного канабісу самостійно. Це здійснюється приватними компаніями, які до набрання чинності змін до Закону про медичний канабіс, відбирались через жорсткий тендерний процес. Вимоги до якості продукції є надзвичайно високими на всіх етапах — від культивування до пакування. Компанії зобов'язані дотримуватися стандартів Належної практики виробництва (Good Manufacturing Practices) та надавати документацію відповідно до параграфу 7 Закону про медичний канабіс [149].

Тобто, згідно з чинним законодавством ФРН, будь-яка діяльність, пов'язана з лікарським канабісом, — включно з культивуванням, виробництвом, торгівлею, імпортом, експортом, доставкою, продажем або іншим розміщенням на ринку — потребує загальної ліцензії, яку видає Федеральний інститут лікарських засобів та медичних виробів. Особи чи організації, які вже мають ліцензію відповідно до параграфу 3 Закону про наркотики, зберігають право на здійснення операцій з продуктами канабісу в межах дії цієї ліцензії [145].

З іншого боку, імпорт канабісу для медичних або наукових цілей дозволяється лише з країн, де державна установа контролює його

вирощування відповідно до міжнародних конвенцій. Для ввезення до ЄС потрібна ліцензія на імпорт відповідно до параграфу 72 Закону про лікарські засоби, додаткові дозволи регулюються параграфом 4 Закону про медичний канабіс. Процедура включає подання заявок до Федерального інституту лікарських засобів та медичних виробів, яке також забезпечує контроль за дотриманням правил під час транзиту канабісу через ФРН (параграф 13 Закону про медичний канабіс). Транзит канабісу регулюється особливо жорстко: його здійснюють лише під митним наглядом, без доступу сторонніх осіб і без можливості змінювати природу чи пакування продукції [149].

Щодо політики ФРН реабілітації наркозалежних, то вона базується на комплексному підході, що охоплює всі аспекти боротьби із залежністю та забезпечує підтримку осіб, які її зазнали. Федеральний уряд дотримується принципу «Фокус на людині», орієнтуючись на потреби конкретних людей незалежно від типу речовин, що викликають залежність. Основу політики складають профілактика, консультації та лікування, зменшення шкоди, а також заходи репресивного характеру.

Профілактичні заходи спрямовані на запобігання вживанню небезпечних речовин, особливо серед дітей і підлітків, шляхом інформування про ризики та створення програм зміцнення здоров'я. Для людей, які вже страждають від залежності, доступні програми амбулаторного та стаціонарного лікування, які спрямовані на допомогу у подоланні залежності та поверненні до нормального життя. Ці програми фінансуються через систему медичного страхування та державну підтримку, забезпечуючи їхню доступність [137, с. 8].

Особливу роль відіграють заходи зі зменшення шкоди, які допомагають стабілізувати фізичний і соціальний стан залежних осіб. Вони включають надання кімнат для контрольованого споживання наркотиків, обмін шприців для запобігання інфекційним захворюванням і доступ до медичних послуг. Ці дії створюють передумови для подальшої реабілітації [137, с. 8].

Репресивні заходи спрямовані на зменшення пропозиції наркотичних речовин і боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з наркотиками. Вони включають законодавчі акти, такі як Закон про наркотики та Закон про захист молоді, а також міжнародну співпрацю для боротьби з наркотогівлею. Такі дії доповнюють соціальні заходи, створюючи збалансовану систему боротьби із залежністю [137, с. 8].

Усі ці заходи реалізуються в тісній співпраці між медичними, соціальними, освітніми та правоохоронними органами, що забезпечує ефективну координацію на різних рівнях і гнучкість у реагуванні на нові виклики. ФРН демонструє приклад сучасного підходу до вирішення проблем наркоманії, поєднуючи гуманістичні методи реабілітації із жорсткими законодавчими нормами, спрямованими на захист суспільства.

Таким чином, ФРН поєднує суворий контроль за обігом наркотичних засобів із запровадженням соціально орієнтованих заходів, спрямованих на лікування та реабілітацію осіб із залежністю, що відображає баланс між боротьбою з наркозлочинністю та підтримкою громадського здоров'я.

Іншим прикладом моделі, орієнтованої на захист може бути досвід Португалії, яка у 2001 році здійснила масштабну реформу, декриміналізувавши зберігання невеликих кількостей усіх наркотичних речовин, включаючи кокаїн та героїн, для особистого використання. У рамках цієї реформи такі дії, як зберігання та вживання наркотиків, залишаються забороненими, але кваліфікуються як адміністративні порушення, а не кримінальні злочини. Кримінальна відповідальність зберігається лише для обігу наркотичних речовин [142, с. 2]. Завдяки такому підходу Португалія змогла зосередитися на лікуванні залежних осіб, їх соціальній адаптації та профілактиці, що дало змогу ефективніше боротися з наслідками наркотичної залежності, а не карати споживачів.

Політика ЄС у сфері обігу наркотичних засобів є комплексною і може бути охарактеризована як рестриктивна модель, яка поєднує елементи заборонно-обмежувального підходу з компонентами медико-соціальної

стратегії. Основний акцент цієї моделі спрямований на запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів через впровадження суворих правових норм, що передбачають як кримінальну, так і адміністративну відповідальність за порушення встановлених регламентів. Водночас важливою складовою політики ЄС є заходи, орієнтовані на зменшення шкоди, що виникає внаслідок вживання наркотичних речовин, та забезпечення доступу до необхідних препаратів для медичного застосування й наукових досліджень.

Зазначена політика базується на принципах балансу між контролем і захистом громадського здоров'я, що відображається у наданні державам-членам можливості реалізовувати гнучкі підходи залежно від національного контексту та специфічних викликів. Зокрема, у ряді країн ЄС реалізується комплексна стратегія, що включає профілактичні програми, лікування наркозалежності, соціальну реабілітацію та інтеграцію осіб із залежністю у суспільство. Особлива увага приділяється захисту прав пацієнтів, які потребують доступу до наркотичних лікарських засобів для терапевтичних цілей, зокрема у випадках паліативної допомоги, онкологічних захворювань та хронічного больового синдрому.

Досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у державах-членах ЄС є важливим напрямом дослідження, оскільки він демонструє різноманітність підходів до забезпечення балансу між контролем та доступністю цих речовин для медичних, наукових та промислових потреб. У цьому контексті особливої уваги також потребує нормативне регулювання, що діє на рівні ЄС.

Нормативно-правове регулювання обігу наркотичних засобів у ЄС є складною системою, що поєднує національні законодавства країн-членів із загальноєвропейськими правовими актами та рекомендаціями. Основу цього регулювання складають директиви та регламенти ЄС, які спрямовані на гармонізацію правових норм, забезпечуючи єдиний підхід до контролю за

обігом наркотичних і психотропних речовин на території Союзу. На рівні національного законодавства кожна держава-член визначає специфічні правила щодо виробництва, розподілу, використання і зберігання наркотичних засобів, а також впроваджує механізми для запобігання їх незаконному обігу та мінімізації шкоди, пов'язаної з вживанням цих речовин. Важливою складовою регулювання є системи моніторингу та нагляду, що дозволяють оцінювати ефективність вжитих заходів і забезпечують їх дотримання в реальному часі. З огляду на появу нових викликів, як-от поширення нових психоактивних речовин, нормативна база ЄС є динамічною і постійно адаптується до мінливих соціальних та медичних потреб.

Міжнародне регулювання контролю за обігом наркотичних засобів ґрунтується на трьох ключових конвенціях ООН: Єдина конвенція 1961 року, що заклала фундамент для глобального контролю, визначивши правила виробництва, обігу та використання наркотичних засобів, у Конвенції 1971 рока запровадила контроль над новими групами речовин, які не були охоплені попереднім документом, класифікуючи їх за ступенем небезпеки, а Конвенція 1988 року зосередила увагу на боротьбі з незаконним обігом наркотичних та психотропних речовин та їх контрабандою, запровадивши заходи посилення міжнародної співпраці та координації зусиль у боротьбі зі злочинністю, пов'язаною з наркотичними засобами. Таким чином, нормативне регулювання в ЄС базується на поєднанні загальносвітових підходів і внутрішніх механізмів, що дозволяють забезпечити як контроль, так і безпечне використання наркотичних засобів у медичних і наукових цілях.

Держави-члени ЄС інтегрують визначені міжнародні стандарти у свої національні правові системи. Згідно з положеннями відповідних міжнародних конвенцій, наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори підлягають класифікації залежно від рівня їхньої небезпеки для здоров'я людини та потенціалу до зловживання, що дозволяє забезпечити уніфікований підхід до контролю та моніторингу їх обігу. Разом з тим, імплементація цих міжнародних норм у національне законодавство відбувається з урахуванням

конкретних обставин кожної країни, зокрема її соціально-культурного середовища, економічного стану та історичного контексту. Таким чином, попри загальну орієнтацію на дотримання єдиних міжнародних вимог, кожна країна ЄС формує власну модель регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, адаптуючи її до внутрішніх особливостей і національних пріоритетів [40, с. 78].

Директиви та регламенти ЄС відіграють фундаментальну роль у встановленні стандартів і механізмів контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин у державах-членах. Їх метою є забезпечення єдиних підходів до регулювання цієї сфери, гармонізація національних законодавств і створення ефективної системи моніторингу та протидії незаконному обігу наркотиків. Завдяки цим нормативним актам ЄС досягається синхронізація політики країн-членів, що дозволяє посилити боротьбу з наркотичною залежністю та нелегальним ринком наркотиків.

Регламенти ЄС є безпосередньо обов'язковими для виконання в усіх державах-членах і мають пряму дію в національних правових системах. Зокрема, Регламент (ЄС) № 273/2004, змінений Регламентом (ЄС) № 1258/2013, визначає правила торгівлі прекурсорами наркотиків у межах ЄС. Аналогічно, Регламент Ради (ЄС) № 111/2005, змінений Регламентом (ЄС) № 1259/2013, регулює контроль за торгівлею прекурсорами між ЄС і третіми країнами, встановлюючи прозорі механізми моніторингу та звітності.

Окремої уваги заслуговує регулювання, спрямоване на протидію поширенню нових психоактивних речовин. Регламент (ЄС) № 2017/2101 створив систему раннього попередження та оцінки ризиків, що дозволяє оперативно реагувати на появу нових психоактивних речовин. У рамках цієї системи Європейська Комісія має право ініціювати запровадження заходів контролю щодо небезпечних речовин після завершення процесу оцінки ризиків. Держави-члени зобов'язані протягом пів року впровадити ці заходи на національному рівні. За допомогою цього механізму з 1997 року вдалося

встановити контроль над понад 25 новими психоактивними речовинами з моменту його створення [134].

Необхідно також враховувати Директиви ЄС як нормативно-правові акти, що визначають загальні правові цілі для досягнення, залишаючи державам-членам свободу вибору способів їх реалізації з урахуванням особливостей національних правових систем. Зокрема, Директива 2001/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради, разом із внесеними до неї поправками, встановлює правову основу для регулювання лікарських засобів, призначених для використання людиною. Відповідно до цієї Директиви, лікарські засоби на основі медичного канабісу підлягають централізованій процедурі авторизації для обігу, після якої вони можуть бути легально реалізовані в усіх державах-членах ЄС. Такі засоби призначаються лікарями у відповідності до затверджених показань і дозувань, що забезпечує контрольоване та безпечне використання медичного канабісу в лікувальних цілях [146, с. 14].

Директиви та регламенти ЄС сприяють гармонізації національних законодавств держав-членів із загальноєвропейськими стандартами, що підвищує ефективність контролю за обігом наркотичних засобів, знижує їх негативний вплив на суспільство та сприяє зміцненню громадської безпеки. Водночас ці нормативні акти встановлюють уніфіковані правила для використання наркотиків у медичних і наукових цілях, що створює умови для розвитку інноваційних терапевтичних підходів та проведення сучасних наукових досліджень у цій сфері.

Таким чином, законодавча база ЄС у сфері контролю за наркотиками забезпечує комплексний підхід, який охоплює регулювання обігу наркотичних засобів і прекурсорів, а також створення інструментів для швидкого реагування на нові виклики. Це дозволяє досягати балансу між захистом суспільства від шкідливого впливу наркотичних засобів та дотриманням прав і потреб громадян.

Політика ЄС у сфері контролю за обігом наркотичних засобів реалізується завдяки діяльності кількох ключових інституцій. Так,

Європейська комісія відповідає за розроблення законодавчих ініціатив і стратегічних документів, тоді як Європейська рада затверджує ці ініціативи, сприяючи координації дій між країнами-членами. Водночас Європейський центр моніторингу наркотиків і наркоманії забезпечує збір, аналіз та розповсюдження актуальної інформації у цій сфері. У свою чергу, Європол зосереджує зусилля на протидії незаконному обігу наркотиків через співпрацю правоохоронних органів держав-членів ЄС. Європейська агенція з лікарських засобів здійснює контроль за безпечним використанням наркотичних засобів у медичній практиці, а національні уряди впроваджують європейські норми відповідно до специфіки своїх правових систем. Завдяки такій взаємодії інституцій ЄС із міжнародними установами забезпечується ефективно регулювання обігу наркотичних засобів і належний контроль за цією сферою.

Стратегія ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки є важливим орієнтиром формування сучасної політики у цій сфері. Зазначена прийнята Європейська стратегія відображає системний підхід до зменшення попиту і пропозиції наркотичних засобів, а також інтеграцію медичних і соціальних аспектів у подолання викликів, пов'язаних із наркозалежністю. У Стратегії визначено ключові завдання, спрямовані на зміцнення суспільного здоров'я, підвищення рівня соціальної стабільності та забезпечення безпеки [138, с. 2-4]. Оскільки стратегія окреслює ключові пріоритети та заходи, заплановані для реалізації до 2025 року, вона слугує важливим орієнтиром у вивченні ефективних моделей державного регулювання обігу наркотичних засобів як на рівні ЄС, так і в окремих країнах, зокрема в Україні.

Одним із центральних елементів Стратегії ЄС є визначення шести основних напрямів, які мають забезпечити комплексний підхід до боротьби з проблемою обігу наркотиків. Зокрема, акцент зроблено на профілактиці вживання наркотиків шляхом запровадження освітніх програм, підтримки здорового способу життя та превентивних заходів серед молоді й уразливих груп населення. Окрему увагу приділено організації доступу до сучасних методів лікування та реабілітації для осіб із залежністю. Інші напрями

включають боротьбу з незаконним обігом наркотиків, міжнародне співробітництво, розвиток наукових досліджень, а також покращення управління у цій сфері [138, с. 5, 12, 18, 23, 29, 32]. Завдяки таким заходам країни-члени отримують можливість координувати свої політики, спрямовані на ефективне вирішення проблеми наркотиків.

Таким чином, багатогранний підхід ЄС до регулювання обігу наркотичних засобів враховує економічні, соціальні та правові аспекти проблеми, що дозволяє розвивати ефективні стратегії, адаптовані до нових викликів, а також забезпечує підтримку наукових ініціатив і глобальної співпраці. Європейський досвід у цій сфері є прикладом для країн, які прагнуть гармонізувати свої системи контролю за обігом наркотичних засобів, у тому числі для України.

Одна з важливих змін у міжнародному підході до регулювання обігу наркотичних засобів відбулася 2 грудня 2020 року, коли Комісія ООН з наркотичних речовин ухвалила рішення виключити канабіс та його похідні з IV списку Єдиної конвенції 1961 року. Це стало ключовим кроком у зміні глобальної політики, оскільки знизило рівень міжнародного контролю над цими речовинами. Раніше канабіс та його похідні перебували у списку, що передбачав найжорсткіші обмеження, проте нове рішення базувалося на численних наукових дослідженнях, які довели його потенціал для медичного застосування [38, с. 274]. Ця зміна дозволила країнам переглянути національні законодавчі акти, а також створила умови для розвитку більш гнучких підходів до міжнародного регулювання канабісу. Новий підхід став основою для переосмислення його статусу в багатьох країнах і призвів до того, що окремі держави-члени ЄС почали адаптувати свої політики до оновлених міжнародних стандартів. Рішення відобразило поступову зміну світового погляду на канабіс: від суворих заборон до більш зваженої політики, що враховує медичні та соціальні аспекти.

Відповідно, зниження рівня міжнародного контролю над канабісом стало поштовхом для держав-членів ЄС переглянути свої підходи до

використання цієї рослини в медичних і наукових цілях. У відповідь на ці зміни ЄС поступово коригує свою політику, акцентуючи увагу на забезпеченні доступу до медичного канабісу, стимулюванні наукових досліджень у цій сфері та послабленні окремих регуляторних обмежень. Ці заходи спрямовані на досягнення більшої гармонізації законодавства між країнами-членами, що дозволяє створити єдиний підхід до регулювання канабісу в межах ЄС. Такий поступ демонструє перехід до сучасної, гнучкої політики у сфері обігу наркотичних засобів, яка враховує як соціальні потреби, так і новітні наукові досягнення, сприяючи більш ефективному вирішенню актуальних викликів.

До прикладу, Мальта у 2021 році першою серед країн ЄС повністю легалізувала рекреаційне використання канабісу, дозволивши на рівні законодавчих ініціатив, дорослим володіти до 7 грамів речовини і вирощувати до чотирьох рослин для особистих потреб. У 2023 році Люксембург також зробив крок до легалізацій, дозволивши вирощування канабісу для власного споживання, хоча його продаж залишається забороненим. ФРН пішла ще далі, виключивши канабіс зі списку заборонених речовин у 2024 році, що дозволило повнолітнім особам зберігати та вирощувати обмежену кількість рослин. Окрім того, Чехія планує запровадити регульовану систему обігу канабісу, яка може охоплювати його продаж для рекреаційного використання.

Разом із тим, станом на сьогодні, підходи до регулювання канабісу серед держав-членів ЄС суттєво різняться. Деякі країни вже зробили значні кроки до повної легалізації, тоді як інші обмежуються лише медичним застосуванням. Більшість держав все ще дотримуються жорсткого контролю, демонструючи поступовість у впровадженні реформ. Таким чином, ЄС продовжує адаптувати свою політику до сучасних викликів, поєднуючи гармонізацію законодавства з урахуванням національних особливостей, сприяючи більш збалансованому підходу до регулювання канабісу.

Як висновок до цього підрозділу, варто зауважити, що досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у державах-членах ЄС на

прикладі Нідерландів, Швеції та ФРН демонструє різноманітність підходів до вирішення проблеми, що залежить від історичних, соціальних, культурних і правових особливостей кожної країни.

Нідерланди впровадили унікальну політику, орієнтовану на розмежування ринків «легких» і «важких» наркотиків, з акцентом на зменшення шкоди від їх вживання. Такий підхід поєднує толерантність до певних видів наркотичних засобів із суворим контролем за їх обігом, забезпечуючи баланс між громадською безпекою та захистом здоров'я населення.

Швеція, навпаки, дотримується жорсткої моделі регулювання, що спрямована на нульову терпимість до наркотичних засобів. Завдяки акценту на профілактиці, лікуванні та криміналізації споживання, шведський підхід демонструє високу ефективність у зниженні рівня вживання наркотичних речовин.

ФРН, у свою чергу, пропонує збалансовану модель, що поєднує елементи репресивної та соціально орієнтованої політики. Вона передбачає суворий контроль за обігом наркотичних речовин із паралельним розширенням доступу до лікування залежності, профілактики та соціальної реабілітації. Цей підхід дозволяє ефективно знижувати рівень наркозалежності, одночасно забезпечуючи соціальну підтримку та інтеграцію залежних осіб у суспільство.

Спільним для всіх розглянутих країн є прагнення гармонізувати національне законодавство із загальноєвропейськими стандартами та рекомендаціями. ЄС, завдяки директивам і регламентам, забезпечує правові рамки для співпраці країн-членів у сфері протидії незаконному обігу наркотичних речовин, розвитку наукових досліджень і впровадження сучасних підходів у політику боротьби з наркоманією. Не зважаючи на різний рівень контролю за медичним канабісом у Нідерландах, Швеції та ФРН, він дозволений до використання в медичній практиці, як і в більшості країн ЄС.

Це свідчить про загальну тенденцію до визнання його потенційної користі в лікувальних цілях та забезпечення відповідного регулювання.

Для України найбільш перспективним є орієнтир на досвід ФРН, яка успішно поєднує суворий контроль із соціально орієнтованими заходами, такими як доступ до лікування, профілактика наркозалежності та реабілітація. Цей збалансований підхід дозволяє зберігати правопорядок, захищати громадське здоров'я та одночасно враховувати соціально-гуманітарний аспект проблеми. Використання німецької моделі може стати важливим кроком у вдосконаленні української системи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів.

Таким чином, аналіз досвіду Нідерландів, Швеції та ФРН дозволяє зробити висновок, що ефективна політика у сфері обігу наркотичних засобів повинна враховувати як національні особливості, так і загальноєвропейські підходи. Україна, інтегруючись у правове поле ЄС, може запозичити найкращі практики цих держав, зокрема гармонізацію законодавства, розвиток системи профілактики, лікування залежностей та посилення міжнародної співпраці, базуючись на збалансованості та прагматизмі моделі ФРН.

3.2. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні.

Регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є однією з найбільш чутливих сфер адміністративного права, оскільки має безпосередній вплив на здоров'я населення, громадську безпеку та дотримання міжнародних зобов'язань держави. В умовах глобалізації, розвитку сучасних технологій і зростання кількості викликів, пов'язаних із незаконним обігом цих речовин, Україна стикається з необхідністю удосконалення нормативно-правового регулювання у відповідній сфері.

Попри існування розгалуженої законодавчої бази, практика застосування норм у цій галузі виявляє значні недоліки, зокрема у системі контролю, профілактики, реабілітації та боротьби з незаконним обігом. Відсутність гармонізації з європейськими стандартами, недостатній рівень цифровізації процедур контролю, корупційні ризики та низька ефективність міжвідомчої координації створюють серйозні перешкоди для забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання.

Особливе значення набуває питання використання наркотичних засобів у медичних цілях, зокрема впровадження медичного канабісу, що є актуальним на тлі зростання попиту на сучасні методи лікування та зобов'язань України щодо імплементації європейських норм у національне законодавство.

У цьому підрозділі буде проаналізовано ключові проблеми, з якими стикається Україна в процесі адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Особлива увага приділяється питанням удосконалення законодавства, посиленню адміністративного контролю, розвитку профілактичних і реабілітаційних програм, а також впровадженню сучасних підходів до регулювання обігу медичного канабісу. Розгляд цих аспектів має на меті визначення шляхів оптимізації нормативно-правової бази та підвищення ефективності механізмів реалізації державної політики у цій сфері.

Перший блок проблем пов'язаний із недоліками нормативно-правового регулювання, які впливають на ефективність контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

1. Неузгодженість термінів «канабіс» та «конопля» в законодавстві України.

Однією з проблем нормативно-правового регулювання обігу рослин роду коноплі в Україні є неоднозначне тлумачення та використання термінів «канабіс» і «конопля». Зокрема, термін «cannabis» в українській мові перекладається і як «конопля», і як «канабіс». Це створює правову колізію,

коли одне й те саме слово може означати різні поняття в залежності від контексту, що призводить до складнощів у правозастосуванні та розходжень із міжнародною практикою.

У тексті Закону № 3528-ІХ спостерігається використання терміну «рослинна субстанція канабісу» у медичній сфері, тоді як для промислових потреб застосовується термін «конопля». Наприклад, «рослинна субстанція канабісу» визначається як активний фармацевтичний інгредієнт, який вироблений із рослин роду коноплі для медичних цілей або імпортований в Україну, і використовується для виробництва лікарських засобів. Водночас у промисловому контексті використовується термін «конопля», що належить до групи сільськогосподарських рослин із вмістом ТГК, який не перевищує 0,3% [99].

Зазначена неоднозначність має кілька ключових аспектів:

1) Розбіжності з міжнародною практикою: У міжнародному законодавстві, включаючи Єдину конвенцію 1961 року, термін «cannabis» використовується для позначення квітучих або плодоносних верхівок рослини роду коноплі, що містять психоактивні речовини, тоді як термін «hemp» відноситься до промислових сортів рослини з низьким рівнем ТГК. У країнах ЄС та США також спостерігається чітке розмежування між цими поняттями. Наприклад, у законодавстві США «hemp» стосується коноплі з вмістом ТГК менше 0,3%, тоді як «marijuana» визначає наркотичні сорти коноплі [135].

2) Неоднозначність у внутрішньому законодавстві: У тексті Закону № 3528-ІХ використання термінів «канабіс» і «конопля» не є узгодженим із зазначеними міжнародними визначеннями. Наприклад, у контексті медичного застосування термін «коноплі для медичних цілей» не відображає специфіку психоактивних властивостей цієї рослини. Така термінологія є недостатньо точна, оскільки припускає використання як ненаркотичних, так і наркотичних сортів коноплі, створюючи правову плутанину [43].

3) Розходження у сфері регулювання: Відсутність чіткого поділу термінів у законодавстві ускладнює диференціацію правового регулювання

обігу рослин роду коноплі залежно від їхнього цільового використання. Наприклад, однакове трактування понять «конопля» та «канабіс» у різних сферах, таких як медицина та промисловість, може викликати складнощі у правозастосуванні, зокрема у сфері ліцензування, контролю та імпорту/експорту.

Таким чином, існуючі правові колізії, пов'язані з неоднозначним тлумаченням термінів «канабіс» і «конопля», не тільки ускладнюють правове регулювання, але й обмежують можливість України ефективно імплементувати міжнародні стандарти та рекомендації.

2. Невідповідність класифікації рослин роду коноплі в українському законодавстві міжнародним стандартам.

Однією з ключових змін у міжнародному підході до регулювання обігу наркотичних засобів стало рішення Комісії ООН з наркотичних речовин від 2 грудня 2020 року виключити канабіс та його похідні з IV списку Єдиної конвенції 1961 року [12]. Цей крок знаменував початок суттєвого перегляду глобальної політики у сфері обігу наркотичних речовин, оскільки зменшив рівень міжнародного контролю над канабісом. Раніше канабіс перебував у найжорсткішій категорії речовин, що мали обмежене або взагалі заборонене використання навіть для медичних цілей. Рішення Комісії базувалося на численних наукових дослідженнях, які довели його потенціал для медичного застосування, зокрема для полегшення болю, лікування епілепсії, розсіяного склерозу та інших хронічних захворювань [38, с. 274].

Попри міжнародну тенденцію до перегляду жорстких обмежень щодо канабісу, законодавство України зберігає традиційно суворий підхід до класифікації рослин роду коноплі. Зокрема, відповідно до положень Закону № 60/95-ВР (зі змінами, внесеними Законом № 3528-ІХ), рослини роду коноплі залишаються класифікованими як особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонений. Винятки допускаються лише для чітко визначених цілей, зазначених у статтях 15, 17, 19 і 20 Закону № 60/95-ВР, таких як наукові

дослідження, оперативно-розшукова діяльність або виготовлення лікарських засобів [99].

Ця ситуація створює кілька важливих проблем. По-перше, незважаючи на рекомендації ВООЗ щодо виключення канабісу зі списку найбільш небезпечних наркотичних речовин, законодавство України не адаптоване до цих міжнародних стандартів. Більше того, Комісія ООН з наркотичних речовин вже виключила канабіс із IV списку Єдиної конвенції 1961 року, що свідчить про поступове пом'якшення позицій на глобальному рівні. Проте Україна фактично ігнорує ці зміни, зберігаючи жорстку юридичну класифікацію.

По-друге, збереження такого підходу створює розрив між національним законодавством і сучасною міжнародною практикою. Це може негативно впливати на можливості інтеграції України до європейського правового простору у сфері обігу наркотичних засобів, а також обмежувати розвиток медичних і наукових досліджень із використанням канабісу. Водночас такий підхід унеможливорює повноцінне впровадження сучасних підходів до регулювання медичного канабісу, що є одним із ключових трендів у міжнародному законодавстві.

Таким чином, правове регулювання обігу канабісу в Україні перебуває в стані невідповідності міжнародним стандартам і рекомендаціям, що створює значний бар'єр для розвитку сфери медичного застосування канабісу та інтеграції України в міжнародну систему контролю за наркотичними засобами.

3. Неузгодженість та обмеженість положень Закону № 3528-IX.

Відсутність чіткої узгодженості у визначенні статусу медичного канабісу у Законі № 3528-IX створює значну правову невизначеність у регулюванні цієї сфери. Зокрема, у статті 2 цього закону не зазначено, що рослини роду коноплі можуть бути використані у медичній сфері, що суперечить положенням частини першої статті 21. У ній визначено, що рослини зі Списку № 4 Таблиці I Переліку можуть використовуватися в

медичній практиці, але виключно у формі лікарських засобів [62]. Ця неузгодженість призводить до плутанини щодо правового статусу медичних конопель та їх використання в лікувальних цілях.

З одного боку, Закон № 3528-IX ігнорує можливість використання рослин роду коноплі у медичній сфері як вихідної сировини, оскільки стаття 2 прямо не встановлює такого права. З іншого боку, положення частини першої статті 21 передбачає можливість використання рослин зі Списку № 4, до яких належать і коноплі, виключно у вигляді лікарських засобів, що затвердженні наказом МОЗ № 1636 від 24.09.2024 [64]. Така правова неузгодженість створює серйозні перешкоди для правового визначення використання рослин роду коноплі у медичних цілях, обмежуючи їх потенціал для розробки лікарських засобів.

Обмеженість форм лікарських засобів на основі канабісу, передбачених чинним законодавством України, також є суттєвою проблемою, яка має як правові, так і практичні аспекти. Відповідно до законодавства України, визначено лише три основні форми лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабісу: рідкі лікарські засоби для орального застосування (краплі, розчини, емульсії, суспензії), капсули тверді та пасти (гелі) для ротової порожнини [64]. Така вузькість дозволених форм обмежує можливості персоналізованого підходу до лікування пацієнтів, які можуть потребувати інших способів введення лікарських засобів, таких як супозиторії, пластири, інгалятори чи інші дозовані форми. Це особливо актуально для пацієнтів із хронічними болями, онкологічними захворюваннями чи неврологічними порушеннями, для яких зручність і швидкість дії препарату мають критичне значення.

Крім того, така обмеженість негативно впливає на фармацевтичну індустрію та ринок медичних препаратів. Виробники лікарських засобів обмежені у розробці інноваційних продуктів, що може стримувати розвиток фармацевтичного сектору в Україні, зокрема у напрямку використання канабісу. На міжнародному рівні ринок лікарських засобів на основі канабісу

демонструє значний прогрес у розширенні асортименту продукції, до прикладу у вигляді висушених рослин чи трансдермальні системи, розчини для ін'єкцій, інгаляційні препарати та інші форми, які забезпечують ефективне дозування та широкий спектр медичного застосування [141].

Внаслідок обмеження форм лікарських засобів на основі канабісу страждають не лише пацієнти, які не можуть отримати належного лікування, але й фармацевтичний ринок, який втрачає можливості для інноваційного розвитку, а також держава, яка не отримує додаткових надходжень від оподаткування відповідного сектору. Ця проблема потребує уваги з боку наукової спільноти, законодавців та фахівців фармацевтичної галузі з метою створення умов для більш ефективного використання терапевтичного потенціалу канабісу.

4. Відсутність законодавчо визначених принципів державного контролю.

Відсутність чітко визначених принципів здійснення державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів у законодавстві України є важливою проблемою, яка обмежує ефективність державного регулювання у досліджувальній сфері. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» закладає універсальні принципи, які застосовуються до контролю в усіх сферах господарської діяльності, проте такий загальний підхід не враховує специфіки обігу наркотичних засобів, що є сферою з високими ризиками для суспільства.

Сфера обігу наркотичних засобів відрізняється підвищеним рівнем ризиків для громадської безпеки, громадського здоров'я та міжнародної репутації держави. Універсальні принципи контролю, що є достатніми для менш ризикованих сфер господарської діяльності, не можуть повною мірою забезпечити належний рівень регулювання обігу наркотичних речовин, які потенційно становлять загрозу при зловживанні чи неналежному контролі. Відсутність адаптованих до цієї сфери принципів обмежує можливість ефективної організації державного контролю, створює правові прогалини та

підвищує ризик зловживань чи недостатньої відповідальності суб'єктів господарювання.

Додатковою проблемою є те, що відсутність чітких принципів у законодавстві ускладнює гармонізацію національної правової системи з міжнародними стандартами, які передбачають особливі вимоги до регулювання обігу наркотичних засобів.

Таким чином, відсутність чітко визначених принципів здійснення державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів негативно впливає на правозастосовну практику, обмежує ефективність адміністративно-правового регулювання цієї сфери та створює потенційні ризики для виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань. Це вимагає уваги з боку науковців та законодавців для подальшого вдосконалення правового регулювання та забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стандартам.

5. Як зазначалось ще в підрозділі 1.1 існує проблема визначення терміну «наркотики» у нормативно-правових актах України, що має суттєве значення для ефективного регулювання у сфері обігу наркотичних засобів. Термін «наркотики» використовується в нормативно-правових актах, зокрема у Стратегії, де визначається як тотожний поняттю «наркотичні засоби». У зазначеній Стратегії наркотики описуються як хімічні речовини рослинного чи синтетичного походження, що викликають зміну психічного стану людини, а їх систематичне вживання формує залежність. Це визначення фактично повторює законодавче трактування поняття «наркотичні засоби», водночас акцентуючи увагу на їхньому впливі на здоров'я людини.

Також у тексті Стратегії додатково зазначається, що в ширшому значенні термін «наркотики» охоплює наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, обіг яких регулюється законодавством України. Проте в інших нормативно-правових актах України термін «наркотики» як самостійне поняття або окреме визначення не закріплено. Це створює проблему термінологічної невизначеності, що ускладнює

правозастосування та може призводити до різночитань у тлумаченні норм, які регулюють обіг наркотичних засобів та пов'язаних речовин.

Другий блок проблем у досліджуваній сфері стосується нерезультативності чинної політики у сфері контролю за обігом наркотичних речовин, що значно ускладнює ефективну реалізацію заходів із забезпечення безпеки суспільства, доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів і дотримання міжнародних стандартів регулювання.

1. Проблема застарілості та недостатньої ефективності чинної Стратегії державної політики щодо наркотиків є важливим аспектом у сфері регулювання обігу наркотичних засобів в Україні. Станом на 2024 рік, незважаючи на те, що Стратегія була схвалена КМУ ще у 2013 році, її положення не відповідають актуальним викликам у цій сфері. Документ не враховує новітні зміни в законодавстві, зокрема набрання чинності Законом № 3528-IX, що регулює обіг конопель для медичних, оперативно-розшукових, наукових та освітніх цілей, і залишає прогалини в підходах до контролю за наркотиками. Стратегія визначає основні напрямки, зокрема скорочення незаконного обігу наркотичних засобів, зменшення попиту на них і забезпечення доступності наркотичних засобів для медичних цілей. Проте, аналіз розпорядження КМУ від 06.02.2019 № 56-р, яким затверджено план заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії [82], свідчить про неефективність затверджених заходів та їх неповну реалізацію. Так, до прикладу, значна частина завдань, спрямованих на удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів, або залишилась невиконаною, або була реалізована з суттєвими затримками, що і сьогодні призводить до низької ефективності державної політики в цій сфері та створює перешкоди для забезпечення належного контролю й доступності наркотичних лікарських засобів для медичних і наукових потреб [41, с. 280].

Відсутність актуальних стратегічних документів, зокрема операційного плану для реалізації Стратегії, ще більше посилює проблему. Така ситуація ускладнює узгодження заходів на рівні державної політики та може призвести

до низької ефективності в боротьбі з наркоманією, а також в обмеженні доступу до необхідних лікарських засобів, виготовлених на основі наркотичних речовин. Окрім того, проблеми надмірної зарегульованості і недостатньо ефективного контролю створюють значні перешкоди для належної реалізації політики, що підтверджує необхідність комплексних заходів для поліпшення системи контролю та гармонізації законодавства з європейськими стандартами.

2. Надмірна заформалізованість процесу регулювання обігу наркотичних засобів в Україні становить суттєву проблему, яка негативно впливає на доступність наркотичних лікарських препаратів для пацієнтів. Закон № 3528-ІХ передбачає жорсткий контроль за культивуванням рослин роду коноплі, зокрема цілодобове відеоспостереження, лабораторні випробування для визначення вмісту тетрагідроканнабінолу, а також заходи зі збору та охорони місць вирощування. Такий регуляторний підхід значно ускладнює процес виробництва та обігу наркотичних лікарських засобів, що базуються на цих рослинах, через підвищення витрат і збільшення адміністративного навантаження [121, с. 137]. У результаті, ціна таких препаратів може суттєво зрости, що, своєю чергою, обмежить їх доступність для пацієнтів.

Показовим прикладом вказаної проблеми стало затвердження постанови КМУ від 7 квітня 2021 року № 324 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», якої запроваджено можливість використання лікарських препаратів на основі канабіноїдів для медичних цілей. Проте фактичне застосування цього дозволу виявилось вкрай обмеженим. Зокрема, використання цих речовин можливо було лише для створення препаратів, призначених для лікування окремих форм епілепсії. Для ширшого застосування ізолят канабідіолу потребує комбінації з іншими речовинами, обіг яких в Україні залишався забороненим. Окрім того, станом на момент прийняття відповідної постанови на ринку України були доступні лише два лікарські засоби, що містять

тетрагідроканнабінол і канабідіол — «Набілон» і «Набіксімокс», вартість яких становила \$2055 і \$640, що робила ці препарати фінансово недоступними для більшості пацієнтів [38, с. 275].

Отже, надмірна регуляція, спрямована на забезпечення контролю за обігом наркотичних речовин, у своїй реалізації може мати негативний вплив на систему охорони здоров'я, створюючи суттєві перешкоди для доступності ефективних лікарських засобів, що підкреслює важливість ретельного аналізу наслідків регуляторної політики, орієнтованої на баланс між безпекою та доступністю медичних препаратів.

3. Однією з актуальних проблем у сфері контролю за обігом наркотичних засобів є поява нових психоактивних речовин та поширення онлайн-платформ для їхньої торгівлі, що вимагають оперативного реагування з боку держави.

Нові психоактивні речовини є хімічними сполуками, які створюються для обходу існуючих законодавчих заборон і можуть мати серйозний вплив на психічний та фізичний стан людини. Швидка поява таких речовин, що мають властивості змінювати психіку, поведінку людини й викликати залежність, практично не дає можливості внести їх до Переліку. Складність також полягає у тому, що до моменту внесення до зазначеного Переліку такі засоби і речовини формально не є протизаконними. Через це відповідальність за їх немедичне споживання або незаконне розповсюдження відсутня [126, с. 90], що створює «правовий вакуум» та значно ускладнює боротьбу з їхнім поширенням. Ця проблема погіршується через використання онлайн-платформ, які забезпечують анонімність продавців і покупців, а також застосування технологій, таких як криптовалюти та DarkNet, що мінімізує ризики виявлення незаконної діяльності.

Поширення нових психоактивних речовин та розвиток онлайн-торгівлі вимагають швидкого й гнучкого реагування. Однак, інертність нормативно-правової системи України, що проявляється у тривалих процедурах внесення змін до законодавства, значно знижує ефективність державної політики у цій

сфері. Наприклад, у багатьох випадках розробка, ухвалення та імплементація відповідних законодавчих актів займає місяці, а іноді й роки, тоді як нові психоактивні речовини можуть з'являтися на ринку за лічені тижні.

Таким чином, швидке розповсюдження нових психоактивних речовин у поєднанні з правовою невизначеністю, яка триває до моменту їх включення до Переліку, створює серйозну загрозу ефективності державної політики у сфері боротьби з обігом наркотичних засобів, що свідчить про необхідність посилення гнучкості й проактивності регуляторних механізмів, а також впровадження ефективних інструментів для моніторингу і протидії незаконному обігу наркотичних речовин, особливо через інтернет-платформи.

4. Низький рівень медико-соціальних та реабілітаційних програм з подолання наркоманії в Україні.

Однією з ключових проблем у сфері боротьби з наркоманією в Україні є недостатньо розвинена система реабілітації та ресоціалізації осіб із залежністю від психоактивних речовин. Незважаючи на передбачене Законом України від 15.11.2024 № 2671-VIII «Про соціальні послуги» функціонування державних і комунальних реабілітаційних закладів, фактична реалізація цієї вимоги залишається на низькому рівні. Натомість переважну більшість реабілітаційних центрів становлять організації, що діють на громадських, благодійних, релігійних засадах або в формі товариств з обмеженою відповідальністю [53, с. 7]. Так, за інформацією МОЗ України, в червні 2023 року діяли 423 заклади, які надають реабілітаційну допомогу в амбулаторних та стаціонарних умовах [131].

Наявних ресурсів, особливо в умовах воєнного стану, цих установ недостатньо, щоб забезпечити всіх, хто потребує реабілітаційної допомоги, мінімальним обсягом якісних заходів. Відсутність належної інфраструктури, сучасного обладнання та кваліфікованих фахівців призводить до того, що велика кількість залежних осіб залишається без належної підтримки, що створює значні соціальні ризики. Ефективна реабілітація та ресоціалізація

залежних осіб є не лише засобом їх допомоги, але й важливим кроком до забезпечення суспільної безпеки та зниження криміногенної ситуації.

У процесі реабілітації залежних осіб в Україні існує низка проблем, серед яких особливо важливими є:

- Відсутність цілісного нормативно-правового регулювання у сфері реабілітації. Попри наявність у країні законодавчої бази, яка частково регулює надання медико-соціальних послуг особам із залежністю, її недосконалість та фрагментарність унеможливають системний підхід до лікування, реабілітації й ресоціалізації таких осіб. Залишаються нерозв'язаними питання визначення правового статусу залежних осіб, подолання їхньої стигматизації та дискримінації, які часто походять не лише від суспільства, але й від державних структур [129, с. 79-80].

- Криміналізація осіб, які вживають наркотичні засоби. Законодавча практика України суттєво відрізняється від європейських підходів, що акцентують увагу на мінімізації шкоди та створенні умов для реабілітації. В Україні ж домінує репресивна модель, яка, з одного боку, посилює нелегальний ринок наркотичних речовин, а з іншого – перешкоджає соціальній інтеграції залежних осіб. Варто зазначити, що обсяги наркотичних засобів, за зберігання яких передбачена кримінальна відповідальність в Україні, значно менші, ніж у країнах ЄС. У той час як у багатьох європейських державах за аналогічні порушення передбачено штрафи або адміністративні санкції, в Україні це часто завершується ув'язненням [117, с. 20].

Таким чином, система реабілітації осіб із залежністю в Україні характеризується низьким рівнем розвитку, фрагментованістю та недостатньою інтеграцією в загальну систему охорони здоров'я. Це не лише обмежує доступ до реабілітаційних послуг, але й сприяє зростанню соціальної ізоляції та рецидивності серед залежних осіб.

Третій блок проблем у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин стосується питання доступності наркотичних лікарських засобів.

Однією з актуальних проблем, що потребує вдосконалення регулювання, є обіг лікарських засобів, до складу яких входить кодеїн. Згідно з чинним законодавством України, кодеїн належить до наркотичних речовин, включених до Таблиці II Списку 1 Переліку, обіг яких обмежено. Слід також зазначити, що комбіновані препарати, до складу яких входить кодеїн, класифікуються як лікарські засоби, що містять незначну кількість наркотичних або психотропних речовин, внесених до таблиці III Списку 1 Переліку. Проте, відповідно до наказу МОЗ України від 14 травня 2003 року №210 «Про затвердження критеріїв віднесення лікарських засобів, які містять малі кількості наркотичних засобів або психотропних речовин і прекурсорів, до категорії таких, що відпускаються без рецепта», препарати з кодеїном було виключено зі списку безрецептурних засобів. Це означає, що препарати, які містять навіть незначну кількість кодеїну, регулюються так само суворо, як і інші наркотичні засоби. Такі препарати дозволено відпускати виключно за рецептом із запровадженням предметно-кількісного обліку на всіх етапах виробництва, постачання та реалізації.

Водночас у країнах ЄС підходи до обігу кодеїновмісних препаратів суттєво різняться. Наприклад, у Франції більшість таких лікарських засобів доступні без рецепта. У Данії вони також відпускаються без рецепта, але за умови, що вміст кодеїну не перевищує 9,6 мг у кожній дозі, тоді як у Румунії цей показник обмежено до 15 мг. В Іспанії всі препарати з кодеїном підлягають обов'язковому рецептурному відпуску, а в ФРН місцеві органи влади можуть дозволити їх безрецептурний продаж. Щодо інших країн, у Великій Британії ліки, що містять кодеїн, вимагають рецепта, за винятком комбінованих препаратів, де вміст кодеїну не перевищує 12,8 мг у кожному дозуванні, а в Ірландії кодеїновмісні препарати заборонено виставляти на полицях аптек, і фармацевтам заборонено самостійно пропонувати їх покупцям. Продаж можливий лише в разі, якщо клієнт чітко називає конкретний препарат, при цьому фармацевт зобов'язаний надати споживачеві детальну інформацію про можливі побічні ефекти та ризики застосування препарату. Крім того, в межах

ЄС такі засоби не рекомендуються для дітей віком до 12 років [49, с. 42]. Так, відповідно до положень Єдиної конвенції 1961 року, держави мають право визнавати препарати з низьким вмістом кодеїну такими, що не потребують рецепта, залежно від внутрішньої політики [16].

Попри глобальні тенденції до лібералізації та дерегуляції обігу лікарських засобів, існує значна загроза їх зловживання, особливо тими, що не підпадають під міжнародний контроль. Водночас сувора заборона виявляється малоефективною, що зумовлює необхідність перегляду регулювання обігу кодеїновмісних препаратів, орієнтуючись на європейський досвід.

Ще однією вагомою проблемою є забезпечення доступу до опіоїдних анальгетиків у паліативній медицині та для надання невідкладної допомоги пораненим військовослужбовцям. Особливі труднощі створюють процеси закупівлі, зберігання та утилізації таких препаратів, які регулюються суворими нормативно-правовими вимогами. Призначення опіоїдів лікарями також ускладнене через надмірну бюрократизацію процедур, що гальмує оперативне надання допомоги. Крім цього, в Україні спостерігається недостатній доступ до сучасних лікарських форм опіоїдних анальгетиків і нових ефективних препаратів, що негативно впливає на якість медичної допомоги. Додатковою перешкодою є обмеження щодо дозування опіоїдних засобів, які є особливо критичними для хоспісної медицини [9, с. 8] та в умовах бойових дій, де йдеться про термінове знеболення. Обов'язковий кількісний облік наркотичних та сильнодіючих лікарських засобів суттєво ускладнює їхнє стабільне постачання до військових шпиталів, а також комплектування наборів для невідкладної допомоги пораненим. Це створює значні ризики для своєчасного знеболення та адекватного лікування поранених на полі бою чи у шпиталі [35, с. 47-48].

Іншою проблемою є те, що у сучасній українській практиці регулювання доступу до лікарських засобів все ще відзначається певними особливостями, які не повністю відповідають європейським стандартам. Зокрема, МОЗ України продовжує затверджувати перелік лікарських засобів, дозволених до

відпуску без рецепта, що відрізняється від підходів, закріплених у Директиві 2001/83/ЄС, відповідно до якої, компетентні органи країн-членів ЄС зобов'язані формувати списки рецептурних лікарських засобів із зазначенням їхньої категорії та оновлювати ці списки щороку.

В українському контексті останні нормативні зміни, а саме наказ МОЗ України від 22.03.2019 № 634 «Про внесення змін до наказів МОЗ України від 19.07.2005 р. № 360 та від 29.12.2016 р. № 1423» та наказ МОЗ України від 11 жовтня 2022 року № 1841 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України», спрямовані на спрощення процедури виписування рецептів і відпуску лікарських засобів, що включає запровадження електронних рецептів, можливість дистанційного виписування рецептів без фізичного відвідування лікаря, а також скасування вимоги наявності декларації з лікарем [39, с. 68-69], що сприяють підвищенню доступності рецептурних препаратів для населення та в цілому є позитивним зрушенням.

Однак на практиці реалізація цих нововведень стикається з низкою технічних проблем. Серед них — необхідність забезпечення аптек спеціалізованим програмним забезпеченням, постійна залежність від стабільного електропостачання та доступу до інтернету, а також вимоги щодо участі аптечних закладів у відповідних державних програмах [46, с. 298]. Ці фактори значною мірою впливають на ефективність впровадження рецептурного відпуску лікарських засобів у повсякденну практику.

Як висновок, варто зазначити, що актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні виявляються складними та багатогранними. Неузгодженість термінів у законодавстві, відсутність гармонізації з міжнародними стандартами, низька ефективність державного контролю, а також обмежений доступ до наркотичних лікарських засобів для медичних і наукових цілей значно ускладнюють ефективне регулювання цієї сфери. Недосконалість правового визначення медичного канабісу та

непрозорість процедур контролю, зокрема у контексті надмірної формалізації, ставлять під загрозу можливості розвитку цієї галузі та забезпечення належного доступу до медичних препаратів для пацієнтів.

На додаток до цих викликів, нерозвинена система реабілітації осіб із залежністю та поширення нових психоактивних речовин через онлайн-платформи вимагають перегляду існуючої політики і впровадження більш гнучких і оперативних механізмів реагування. Проблеми, пов'язані з відсутністю сучасних стратегій, низьким рівнем розвитку медико-соціальних програм і недостатнім рівнем інфраструктури для реабілітації залежних осіб, створюють серйозні соціальні ризики та перешкоджають стабільному розвитку законодавства у цій сфері.

Застарілий підхід до контролю за обігом наркотичних засобів, низька ефективність реалізації стратегій і прогалин у законодавчому визначенні термінів підривають можливості для впровадження новітніх підходів до лікування та профілактики наркозалежності. У свою чергу, ці фактори обмежують потенціал національної політики для належного виконання міжнародних зобов'язань та адаптації до сучасних викликів у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин.

Таким чином, поточна ситуація вимагає комплексного аналізу та вдосконалення нормативно-правового регулювання, особливо в контексті європейських стандартів та міжнародних зобов'язань, з огляду на швидкі зміни в обігу наркотичних речовин і психотропних засобів.

3.3. Напрями удосконалення законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні в умовах воєнного стану, повоєнної відбудови та євроінтеграції.

Забезпечення ефективного регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є одним із ключових елементів державної політики у сфері національної безпеки та охорони

громадського здоров'я. В умовах воєнного стану в Україні та подальшої повоєнної відбудови проблема регулювання обігу наркотичних лікарських засобів набуває особливої актуальності. Воєнні дії створюють підвищений попит на такі препарати для забезпечення знеболення та лікування поранених, а також для подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військовослужбовців і цивільного населення, яке переживає наслідки війни. Відсутність належного контролю за обігом цих речовин може призвести до їх нецільового використання, витоку в нелегальний обіг або дефіциту в медичних закладах, що суттєво ускладнить надання якісної медичної допомоги та реабілітації пацієнтів. Крім того, це створює ризики обмеження доступу до необхідних наркотичних лікарських засобів для окремих категорій хворих, які гостро потребують таких препаратів для лікування. Впровадження дієвих механізмів регулювання є ключовим завданням для держави, аби забезпечити доступність необхідних лікарських засобів для постраждалих та мінімізувати ризики зловживання.

Водночас, процес євроінтеграції України вимагає адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. Одним із пріоритетів у цій сфері є гармонізація норм щодо обігу наркотичних засобів, що передбачає впровадження сучасних підходів до регулювання, заснованих на європейських принципах ефективності, балансу між контролем і доступністю для медичних цілей, а також дотримання прав людини. З огляду на це, вдосконалення законодавства у цій сфері є необхідним кроком не лише для забезпечення правового порядку, а й для створення основ стійкого розвитку країни.

З огляду на виклики та перспективи, даний підрозділ присвячено аналізу ключових напрямів удосконалення законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів в умовах воєнного стану, поствоєнного відновлення та інтеграції до правового простору ЄС. Особлива увага приділяється запровадженню нових механізмів контролю, розробленню інноваційних правових норм та врахуванню міжнародного досвіду, що дозволить не лише

вирішити нагальні проблеми, але й закласти підґрунтя для подальшого розвитку правової системи у цій сфері.

Так, для подолання проблем, пов'язаних із недоліками нормативно-правового регулювання, які негативно впливають на ефективність контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, необхідно вжити заходів із внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових документів. Такі зміни мають бути спрямовані на усунення правових колізій, гармонізацію термінології із міжнародними стандартами, вдосконалення механізмів ліцензування, контролю та відповідальності, а також на забезпечення чіткої регламентації процедур імпорту, експорту, виробництва та використання цих речовин. Прийняття таких змін сприятиме створенню ефективної системи регулювання, що відповідатиме сучасним викликам та міжнародним зобов'язанням України.

Для усунення проблеми неоднозначності термінології у сфері обігу рослин роду коноплі необхідно внести зміни до Закону № 60/95-ВР, закріпивши у ньому чіткі визначення понять «канабіс» відповідно до міжнародних визначень [139; 144].

Так, видається необхідним внести зміни до статті 1 Закону № 60/95-ВР, визначивши термін «канабіс» наступним чином: «верхівки рослини роду коноплі (*Cannabis*), що містять тетрагідроканабінолову кислоту, яка при термічній обробці перетворюється на психоактивний ТГК, а також інші компоненти, що містять або виділяють психоактивні сполуки, обіг яких підлягає регулюванню відповідно до цього Закону». В той же час «конопля» має визначатися як «рослина роду коноплі (*Cannabis*), що належить до виду *Cannabis sativa*, вирощена для промислових цілей, у якій вміст ТГК у висушеній масі не перевищує 0,3 відсотка.» Ця зміна забезпечить узгодженість національного законодавства з положеннями Єдиної конвенції 1961 року та міжнародною практикою, усунувши правові колізії. Окрім того, у статтях Закону, що регулюють медичне застосування, необхідно здійснити заміну терміна «коноплі для медичних цілей» на «канабіс для медичних цілей», а в

розділах, що стосуються промислового вирощування, використовувати виключно термін «конопля». Водночас, у положеннях, що регламентують вміст наркотичних речовин у рослині, доцільно застосовувати термін «канабіс».

Також важливо законодавчо закріпити визначення терміна «наркотики» для забезпечення чіткості та узгодженості нормативно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів.

Враховуючи тотожність термінів «наркотичні засоби» та «наркотики» за змістом, доцільно внести зміни до статті 1 Розділу 1 Закону № 60/95-ВР, виклавши її у такій редакції: «наркотичні засоби (наркотики) - речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;».

Зважаючи на іншу існуючу правову невизначеність, яка виникає через відсутність чіткої згадки у статті 2 Закону № 60/95-ВР щодо використання рослин роду коноплі в медичній практиці, пропонується внести зміни, щоб усунути правову колізію та забезпечити можливість використання конопель у медичних цілях.

Оновлене положення статті 2 може бути сформульовано таким чином:

«Таблиця І містить наркотичні засоби, у тому числі рослини, і психотропні речовини, включені до списків № 1, № 2, № 3 та № 4, обіг яких на території України заборонено, за винятком обігу:

наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до списків № 1, № 2, та рослин, включених до списку № 3, лише в цілях та на підставах, передбачених статтями 15, 19 і 20 цього Закону;

рослин, включених до списку № 4, включаючи рослини роду коноплі (*Cannabis*), у медичних цілях, зокрема для виробництва лікарських засобів, в межах та на підставах, визначених статтями 15, 17, 19, 20 і 21 цього Закону.»

Окрім зазначеного, відсутність чітко визначених принципів державного контролю в українському законодавстві є суттєвим недоліком, що ускладнює організацію та ефективне функціонування відповідних державних органів.

Визначення таких принципів є необхідним для забезпечення законності, прозорості та ефективності заходів у цій сфері.

Запровадження принципів державного контролю слугуватиме нормативною основою для регулювання діяльності органів виконавчої влади та запровадження сучасних стандартів контролю відповідно до міжнародної практики. Доцільно закріпити в Законі № 60/95-ВР наступні принципи:

1. Принцип законності та дотримання прав людини і громадянина. Державний контроль повинен здійснюватися виключно на підставі закону, з обов'язковим дотриманням прав і свобод громадян. Це передбачає обов'язок контролюючих органів діяти в межах своїх повноважень, реагувати на звернення громадян про порушення, гарантувати захист прав під час контрольних заходів та забезпечувати дотримання правових норм.

2. Принцип прозорості, відкритості та публічності. Діяльність органів контролю має бути підвітною суспільству та доступною для громадськості. Це включає оприлюднення інформації про результати контрольних заходів, звітність перед представницькими органами, а також взаємодію з громадянським суспільством для забезпечення належного нагляду.

3. Принцип об'єктивності та професійної компетентності. Контрольна діяльність має здійснюватися на основі неупередженості та відповідності прийнятих рішень встановленим стандартам. Посадові особи, відповідальні за контроль, повинні мати необхідну кваліфікацію та професійні навички для забезпечення обґрунтованості та справедливості рішень.

4. Принцип оперативності. Контрольні органи повинні своєчасно реагувати на виклики та ефективно виконувати свої функції в межах компетенції. Це дозволить мінімізувати ризики незаконного обігу наркотичних засобів та оперативно усувати порушення.

5. Принцип незалежності. Державний контроль має бути захищеним від політичного, економічного або іншого зовнішнього впливу. Органи виконавчої влади повинні забезпечувати незалежність у прийнятті рішень і

здійсненні контрольних заходів, що зменшить корупційні ризики та сприятиме справедливості.

Для впровадження зазначених принципів пропонується доповнити Розділ 1 Закону України № 60/95-ВР статтею:

«Стаття 6-1. Принципи здійснення державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів

1. Державний контроль у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється відповідно до таких принципів:

- 1) законності та дотримання прав людини і громадянина;
- 2) прозорості, відкритості та публічності;
- 3) об'єктивності та професійної компетентності;
- 4) оперативності;
- 5) незалежності.»

Впровадження цих принципів забезпечить ефективність контролю, захист прав громадян, а також відповідність міжнародним стандартам у сфері обігу наркотичних засобів.

Одним із ключових напрямків удосконалення законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є прийняття нових нормативних документів, що забезпечать адаптацію правового поля до сучасних викликів та міжнародних стандартів.

Діюча Стратегія державної політики щодо наркотиків, затверджена розпорядженням КМУ від 28 серпня 2013 року № 735-р, завершила свій термін у 2020 році та не відповідає сучасним викликам і потребам суспільства. Її зміст не враховує новітніх підходів до боротьби з незаконним обігом наркотиків, профілактики залежності, реабілітації та міжнародного співробітництва.

Розробка нової Стратегії є необхідним кроком для оновлення національної наркополітики. При цьому важливо врахувати досвід ЄС, зокрема «Стратегію ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки», яка передбачає системний підхід до зменшення попиту та пропозиції наркотичних засобів,

інтеграцію медичних і соціальних заходів, посилення міжнародного співробітництва та розвиток наукових досліджень [138, с. 2-4].

Нова Стратегія України має орієнтуватися на європейські стандарти, передбачаючи комплексний підхід до вирішення проблеми наркотиків шляхом профілактики, доступу до лікування й реабілітації, боротьби з незаконним обігом та зміцнення суспільного здоров'я. Це дозволить гармонізувати національну політику з європейськими нормами та сприятиме ефективному подоланню викликів, пов'язаних із наркотиками.

У контексті подолання проблем, пов'язаних із доступністю наркотичних лікарських засобів, важливо врахувати фактори, що обмежують їх ефективне застосування в медичній практиці. Зокрема, необхідно звернути увагу на нормативно-правовий бар'єр, який перешкоджає широкому впровадженню таких засобів, а також на ускладнення, спричинені воєнним станом, що додатково впливають на доступність і регулювання їх обігу.

Так, обмеженість форм лікарських засобів на основі канабісу в Україні звужує можливості персоналізованого лікування пацієнтів із різними потребами, зокрема тих, хто страждає на хронічні болі, онкологічні захворювання чи неврологічні порушення. На відміну від України, у багатьох країнах ЄС дозволено використання різноманітних форм медичного канабісу, таких як у вигляді висушених рослин чи трансдермальні системи, розчини для ін'єкцій, інгаляційні препарати, що забезпечують ефективне дозування та широкий спектр медичного застосування [141]. Відповідно, вважаємо за необхідне розширення Переліку форм лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабісу, що затверджений наказом МОЗ України від 13 вересня 2024 року № 1586 наступними формами: висушені рослини, трансдермальні системи (пластирі, плівки) та інгаляційні препарати.

Проблема доступу до опіоїдних анальгетиків у паліативній медицині та при наданні невідкладної допомоги пораненим військовослужбовцям зумовлена жорсткими нормативними вимогами щодо їх закупівлі, зберігання,

обліку та утилізації, а також надмірною бюрократизацією процедури призначення. Обмеження стосовно дозування, порядку виписки рецептів і постачання сучасних лікарських форм значно ускладнюють своєчасне знеболення, що негативно позначається на якості медичної допомоги та стані пацієнтів. Особливо критичним є питання оперативного забезпечення військових шпиталів і медичних підрозділів у зоні бойових дій необхідними анальгетиками, оскільки чинні регуляторні бар'єри уповільнюють їх постачання та застосування.

Оптимальним шляхом подолання цієї проблеми є децентралізація процедури призначення опіоїдних анальгетиків шляхом розширення повноважень лікарів у військових шпиталях та медичних закладах, що надають медичну та паліативну допомогу. В перспективі ця рекомендація має передбачати спрощення процедур виписки рецептів, зменшення кількості погоджень, а також перегляд нормативних обмежень щодо дозування для військовослужбовців. Важливим аспектом також є міжвідомча координація між МОЗ України, Міністерством оборони та іншими органами з метою розробки спрощених механізмів постачання й використання опіоїдних анальгетиків в умовах воєнного стану. Проте, враховуючи особливості нормативного регулювання в умовах збройного конфлікту, необхідні подальші дослідження щодо ефективності впровадження таких змін та оцінки їхнього впливу на доступність знеболювальних препаратів.

Проблема невідповідності української практики регулювання доступу до лікарських засобів європейським стандартам, зокрема Директиві 2001/83/ЄС, потребує комплексного підходу для її вирішення. Відповідно до цієї Директиви, компетентні органи країн-членів ЄС зобов'язані формувати списки рецептурних лікарських засобів із зазначенням їхньої категорії та оновлювати ці списки щороку. Натомість в Україні МОЗ України затверджує перелік лікарських засобів, дозволених до відпуску без рецепта, що відрізняється від європейського підходу.

Для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами необхідно внести зміни до нормативно-правових актів, які регулюють обіг лікарських засобів. Зокрема, слід розробити та впровадити закон щодо внесення змін до Закону України «Про лікарські засоби», яким затвердити критерії визначення категорій відпуску лікарських засобів, що відповідатимуть положенням Директиви 2001/83/ЄС, що в перспективі передбачає перехід від затвердження переліку безрецептурних препаратів до формування списків рецептурних лікарських засобів із зазначенням їхньої категорії та щорічним оновленням цих списків. Такий підхід забезпечить прозорість та відповідність європейським стандартам у сфері обігу лікарських засобів в Україні.

Для подолання низки актуальних проблем у сфері обігу наркотичних засобів в Україні, такі як запроваджений Законом № 3528-IX жорсткий контроль за процесом культивування рослин роду коноплі, низький рівень медико-соціальних та реабілітаційних програм, спрямованих на подолання наркоманії, а також проблеми з доступністю наркотичних лікарських засобів у медичній сфері, що створюють суттєві перешкоди для забезпечення належного рівня громадського здоров'я, необхідно звернути увагу на адаптацію успішного досвіду ФРН, де регулювання таких проблем передбачає системний підхід, що включає комплексну профілактику, інтеграцію реабілітаційних програм, ефективний контроль за новими психоактивними речовинами та забезпечення доступності лікарських засобів на основі балансу між контролем і потребами пацієнтів.

Як вже зазначалось в підрозділі 3.1, Україна має унікальну можливість вдосконалити політику у сфері обігу наркотичних засобів, звернувшись до досвіду ФРН, яка демонструє системний підхід до врегулювання цієї складної сфери. ФРН успішно поєднує строгий контроль із забезпеченням доступності медичного канабісу та комплексною реабілітацією наркозалежних, що може стати важливим прикладом для нашої країни.

По-перше, варто переосмислити статус медичного канабісу в Україні, орієнтуючись на європейські стандарти. Як вже зазначалось вище, Україна не врахувала рекомендації ВООЗ щодо виключення канабісу зі списку найбільш небезпечних наркотичних речовин та рішення Комісія ООН з наркотичних речовин вже виключила канабіс із IV списку Єдиної конвенції 1961 року. У ФРН медичний канабіс регулюється з урахуванням інтересів пацієнтів і високих міжнародних стандартів. Його використання дозволене в медичних і наукових цілях, а контроль здійснюється через прозору систему ліцензування. В Україні важливо створити баланс між доступністю лікарських засобів для пацієнтів і державним контролем, що відповідає міжнародним зобов'язанням.

По-друге, варто спростити процедури культивуації медичного канабісу, які наразі є надмірно формалізованими. Німецький підхід акцентує увагу на контролі якості продукції, що базується на дотриманні стандартів Належної практики виробництва, без обов'язкового впровадження таких технічних вимог, як забезпечення відеоспостереження чи охорони на законодавчому рівні. Україні доцільно адаптувати більш гнучкий підхід, зосереджуючись на перевірці якості кінцевого продукту, що суттєво спростить процес для ліцензіатів, зберігаючи високі стандарти контролю.

По-третє, необхідно переглянути політику реабілітації наркозалежних, зокрема впроваджуючи німецький комплексний підхід. Сучасні реабілітаційні програми в ФРН поєднують профілактику, доступ до консультацій, лікування, зменшення шкоди та репресивні заходи, орієнтуючись на потреби кожної людини. Для України це означає необхідність створення широкої мережі реабілітаційних центрів, забезпечення доступу до медико-соціальних послуг і впровадження програм обміну шприців та інших ініціатив, спрямованих на зменшення шкоди.

Також варто зауважити, що ключовим фактором успіху німецької наркополітики є взаємодія органів влади як між собою, так і з міжнародними структурами. Тісна співпраця на національному рівні між медичними, соціальними, освітніми та правоохоронними органами, а також активна участь

ФРН в міжнародних ініціативах забезпечують ефективну координацію дій, обмін досвідом і швидке реагування на нові виклики.

Загалом, адаптація елементів німецької моделі регулювання обігу наркотичних засобів дозволить Україні створити ефективну та гуманну систему, що сприятиме захисту громадського здоров'я, підвищенню якості медичної допомоги та зменшенню соціальних ризиків, пов'язаних із наркотичною залежністю.

Як висновок, варто підкреслити, що забезпечення ефективного державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є одним із ключових завдань правового регулювання в Україні, особливо в умовах воєнного стану, поствоєнної відбудови та євроінтеграції. Основними напрямками вдосконалення законодавства є гармонізація національних норм із міжнародними стандартами, усунення правових колізій і запровадження сучасних підходів до регулювання. Це включає оновлення термінології, імплементацію міжнародної практики, а також розробку нових нормативних документів, таких як сучасна Стратегія державної політики щодо наркотиків.

Досвід європейських країн, зокрема ФРН, свідчить про важливість комплексного підходу до регулювання, який поєднує жорсткий контроль, прозорість і забезпечення доступності лікарських засобів для пацієнтів. Для України актуальними є впровадження сучасних стандартів контролю, врахування міжнародного досвіду та закріплення принципів державного контролю, таких як законність, прозорість, об'єктивність, оперативність і незалежність.

Важливим аспектом реформування є також забезпечення доступу до наркотичних лікарських засобів для потреб військових і цивільних під час війни та для лікування посттравматичних стресових розладів. У цьому контексті необхідно створити правові механізми, які гарантують баланс між забезпеченням доступності цих препаратів для медичних цілей та мінімізацією ризиків їх нецільового використання.

Це є основою для впровадження більш збалансованих підходів до регулювання обігу нових речовин, таких як крathom. Проблема, яка виникає внаслідок його включення до Переліку, полягає у відсутності належних наукових досліджень та обґрунтування медичного чи промислового потенціалу. Замість негайної заборони, необхідно було б провести систематичні дослідження, виділити активні сполуки крathomу, зокрема мітрагінін, та оцінити їх можливе медичне застосування. Розробка регульованої системи продажу таких речовин, подібно до медичного канабісу, дозволила б створити баланс між безпекою використання та науковим прогресом у сфері медичних досліджень і лікування, одночасно мінімізуючи ризики неконтрольованого вживання.

Загалом, удосконалення законодавства у сфері обігу наркотичних засобів має стати не лише реакцією на нагальні виклики, але й основою для створення ефективної системи регулювання, яка відповідатиме сучасним потребам суспільства та сприятиме інтеграції України до європейського правового простору.

Висновки до Розділу 3

Сучасна правова система України потребує суттєвого реформування та адаптації до європейських стандартів. Розгляд досвіду адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні та досвід такого регулювання в державах-членах ЄС (насамперед, у Нідерландах, Швеції та ФРН) дозволив виявити ефективні моделі регулювання, що можуть бути релевантними для вдосконалення чинного законодавства України.

1. Порівняльний аналіз правових підходів, реалізованих у Нідерландах, Швеції та ФРН, продемонстрував суттєві відмінності у балансуванні між забезпеченням громадської безпеки, охороною здоров'я та дотриманням прав людини. Зокрема, ліберальна модель Нідерландів, спрямована на розмежування ринків «легких» і «важких» наркотиків, дозволяє зменшити шкоду від їх вживання завдяки суворому контролю за обігом наркотичних засобів. У свою чергу, шведська модель нульової терпимості до наркотиків базується на активній профілактиці та жорсткому кримінальному переслідуванні. ФРН демонструє інтегративний підхід, що поєднує суворий контроль із розширенням доступу до лікування та реабілітації осіб із залежністю. Аналіз показав, що гармонізація національного законодавства із європейськими стандартами є спільною рисою для всіх розглянутих країн. ЄС відіграє важливу роль у формуванні правових рамок через директиви та регламенти, спрямовані на уніфікацію політики у сфері обігу наркотичних засобів та взаємодію органів влади.

2. Під час розробки державної політики в сфері контролю за обігом наркотичних засобів доцільно враховувати Стратегію ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, пріоритетами якої є зменшення попиту та пропозиції наркотичних засобів, інтеграція медичних і соціальних аспектів у боротьбу з наркозалежністю та зміцнення безпеки. Слід звернути особливу увагу на рішення Комісії ООН з наркотичних речовин від 2020 року щодо

виключення канабісу з IV списку Єдиної конвенції 1961 року, що сприяло перегляду національних політик у багатьох країнах, включаючи держави-члени ЄС, де було створено умови для впровадження більш гнучких підходів до регулювання медичного канабісу.

3. У контексті України було встановлено, що національна система адміністративно-правового регулювання має низку суттєвих проблем, зокрема:

- Проблеми, що пов'язані із недоліками нормативно-правового регулювання, які впливають на ефективність контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

- Неефективність державної політики у сфері контролю за обігом наркотичних речовин, що значно ускладнює ефективну реалізацію заходів із забезпечення безпеки суспільства, доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів і дотримання міжнародних стандартів регулювання.

- Проблеми у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в контексті доступності наркотичних лікарських засобів.

4. Результати аналізу підтверджують, що для України найбільш перспективним є адаптація досвіду ФРН, яка успішно поєднує жорсткий контроль із соціально орієнтованими заходами, такими як профілактика наркозалежності, лікування та реабілітація осіб із залежністю. Такий підхід дозволить Україні забезпечити ефективний контроль за обігом наркотичних засобів, зберігаючи баланс між боротьбою з наркозлочинністю, захистом громадського здоров'я та дотриманням соціально-гуманітарних принципів.

5. Для подолання проблем, пов'язаних із недоліками нормативно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, які негативно впливають на ефективність контролю за обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, необхідно вжити заходів із внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових актів. Такі зміни мають бути спрямовані на усунення правових колізій, гармонізацію термінології з міжнародними

стандартами, вдосконалення механізмів ліцензування, контролю та відповідальності, а також забезпечення чіткої регламентації процедур імпорту, експорту, виробництва та використання наркотичних засобів і психотропних речовин. Внесення таких змін сприятиме створенню ефективної системи регулювання, яка відповідатиме сучасним викликам і міжнародним зобов'язанням України.

6. Проблему неоднозначності термінології у сфері обігу рослин роду коноплі можна вирішити шляхом внесення змін до Закону № 60/95-ВР, закріпивши у ньому чітке визначення терміна «канабіс», відповідно до міжнародних стандартів.

Зокрема, доцільно уточнити визначення термінів «канабіс» та «конопля», що дозволить гармонізувати національне законодавство з міжнародними визначеннями. Крім того, у статтях, що стосуються медичного застосування, необхідно замінити термін «коноплі для медичних цілей» на «канабіс для медичних цілей», а у розділах, що регулюють промислове вирощування, використовувати виключно термін «конопля».

7. Враховуючи тотожність термінів «наркотичні засоби» та «наркотики», доцільно внести зміни до статті 1 Розділу 1 Закону № 60/95-ВР, виклавши її у такій редакції: «наркотичні засоби (наркотики) - речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Ця зміна забезпечить чіткість та узгодженість нормативно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів та сприятиме ефективному застосуванню норм законодавства.

8. З метою усунення правової колізії, що виникає через відсутність чіткої згадки у статті 2 Закону № 60/95-ВР щодо використання рослин роду коноплі в медичній практиці, необхідно внести зміни до цієї статті. Оновлене положення має дозволяти використання рослин, включених до списку № 4, у медичних цілях, зокрема для виробництва лікарських засобів, в межах та на підставах, визначених відповідними статтями цього Закону.

9. Важливим кроком для ефективного регулювання обігу наркотичних засобів є визначення у законодавстві України принципів державного контролю. у

Для впровадження зазначених принципів пропонується доповнити Розділ 1 Закону України № 60/95-ВР статтею такого змісту:

«Стаття 6-1. Принципи здійснення державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів

2. Державний контроль у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється відповідно до таких принципів:

- 1) законності та дотримання прав людини і громадянина;
- 2) прозорості, відкритості та публічності;
- 3) об'єктивності та професійної компетентності;
- 4) оперативності;
- 5) незалежності.»

10. Враховуючи завершення терміну дії Стратегії державної політики щодо наркотиків і її невідповідність сучасним викликам, необхідно розробити нову Стратегію, що буде орієнтована на європейські стандарти. Оновлена Стратегія повинна включати комплексний підхід до профілактики, лікування й реабілітації наркозалежних, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та зміцнення суспільного здоров'я. Також, варто звернути увагу на досвід ЄС і включити інтеграцію медичних і соціальних заходів у нову Стратегію.

11. Враховуючи нормативне обмеження у формах наркотичних лікарських засобів, що можуть виготовлятися з рослинної субстанції канабісу в аптеках, необхідно розширити перелік дозволених форм таких засобів, що дозволить забезпечити більш ефективне і персоналізоване лікування пацієнтів.

12. Проблема обмеженого доступу до опіюїдних анальгетиків для пацієнтів у паліативній медицині та військових шпиталях в Україні потребує вирішення шляхом децентралізації процедур призначення цих

засобів. Необхідно розширити повноваження лікарів у військових шпиталях та медичних закладах для більш ефективного та оперативного забезпечення пацієнтів знеболювальними засобами, а також розробити міжвідомчу координацію між МОЗ України, Міністерством оборони та іншими органами для забезпечення постачання необхідних анальгетиків в умовах воєнного стану, проте вказане питання потребує подальшого дослідження.

13. Враховуючи відмінності між українським і європейським підходами до регулювання доступу до лікарських засобів, необхідно адаптувати національне законодавство до стандартів ЄС, зокрема, щодо формування списків рецептурних лікарських засобів. Для цього слід розробити та впровадити законодавчі зміни, що забезпечать створення списків рецептурних лікарських засобів із зазначенням їхньої категорії та щорічним оновленням цих списків, що відповідатиме положенням Директиви 2001/83/ЄС.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження здійснено комплексний аналіз стану адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні, із урахуванням сучасних викликів, тенденцій європейської інтеграції та кращих практик держав-членів ЄС.

У межах дослідження виявлено ключові проблеми у цій сфері, узагальнено відповідний нормативно-правовий досвід, а також запропоновано шляхи вдосконалення національного законодавства.

Основні висновки та пропозиції, сформульовані в роботі, є результатом системного підходу до аналізу правових механізмів і дозволяють визначити напрямки подальшого розвитку державної політики у цій сфері.

Відповідно, в процесі дослідження адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та державах-членах ЄС сформовано наступні висновки дисертаційної роботи:

1. У процесі аналізу було визначено основні терміни та категорії, які формують основу адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Ця термінологічна база забезпечує єдність наукового підходу до аналізу правового регулювання, сприяє уніфікації законодавства відповідно до міжнародних стандартів та підвищенню ефективності правозастосування. Висловлено пропозиції щодо уточнення понятійно-категоріального апарату в сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Зокрема, запропоновано використовувати саме терміни «лікарський засіб», «наркотичний лікарський засіб», обмеживши використання синоніму «лікарський препарат» у низці нормативно-правових актів.

2. Проаналізовано історичні етапи становлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин та зміст

міжнародних конвенцій, що стали фундаментом для створення та функціонування системи міжнародного контролю та, відповідно, регулювання обігу наркотичних речовин. Дослідження показало, що імплементація міжнародних нормативних актів у національне законодавство України заклала основу для розвитку сучасної системи контролю за обігом наркотичних засобів. Однак, адаптація цих норм має супроводжуватися глибоким врахуванням національних особливостей, що забезпечить баланс між міжнародними вимогами та внутрішніми потребами.

3. Було встановлено, що основним завданням сучасного українського законодавства є його поступова адаптація до законодавства ЄС. У цьому контексті, міжнародні конвенції щодо обігу наркотичних засобів, які підписані та ратифіковані Україною, стають важливим елементом зовнішньої політики. Також, в межах роботи проаналізовано всю чинну нормативно-правову базу, включаючи закони, постанови, розпорядження та накази, які регулюють досліджувану тематику. Особливу увагу приділено аналізу Закону № 3528-IX, який набув чинності 16 серпня 2024 року, а також низці нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення регулювання обігу медичного канабісу, прийнятих у межах реалізації цього закону. Встановлено, що удосконалення нормативно-правової бази є не лише передумовою створення ефективного механізму контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, але й сприяє розвитку медичної та промислової сфер в Україні. Важливим аспектом для цього процесу є гармонізація національного законодавства з рекомендаціями та стандартами міжнародного співтовариства. Прийняття таких ініціатив, як Закон № 3528-IX, незважаючи на наявні недоліки, є вагомим кроком на шляху до інтеграції з міжнародними стандартами та підвищення ефективності системи охорони здоров'я в країні.

4. У процесі дослідження сформульовано авторське визначення «принципи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів». Встановлено, що ці принципи є фундаментальними засадами, які визначають загальні підходи

до організації та здійснення контролю в цій сфері та включають такі ключові принципи, як законність, безпека, захист прав громадян, ефективність, прозорість та дотримання міжнародних зобов'язань, що забезпечують системний і комплексний підхід до регулювання. Водночас зроблено висновок, що принципи адміністративно-правового регулювання формуються на основі кількох основних засад: загальних принципів охорони здоров'я, які забезпечують фундамент для збереження здоров'я населення; принципів наркополітики, що визначають стратегічні напрями державного регулювання, зокрема законність, ефективність боротьби з незаконним обігом і забезпечення доступності контрольованих речовин для медичних і наукових потреб; та принципів державного контролю, які спрямовані на забезпечення безпеки, прозорості та захисту прав громадян. Проте виявлено, що відсутність у законодавстві чітко визначених принципів контролю знижує ефективність адміністративно-правового регулювання, створюючи прогалини у системі контролю та обмежуючи можливості попередження ризиків. Також визначено авторське поняття «напрями адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів» та встановлено, що напрями є практичними інструментами реалізації принципів. Вони деталізують застосування принципів у таких сферах, як розробка нормативно-правової бази, моніторинг ситуації, боротьба з незаконним обігом, профілактика наркозалежності, взаємодія з міжнародними організаціями, а також зменшення шкідливих наслідків вживання наркотиків. Зроблено висновки, що принципи виступають основоположними, незмінними засадами, що визначають загальні підходи до здійснення регулювання, тоді як напрями є змінними практичними механізмами реалізації цих принципів. Їх поєднання створює цілісну систему адміністративно-правового впливу, яка спрямована на ефективний контроль за обігом наркотичних засобів, захист громадян та дотримання міжнародних стандартів.

5. У межах проведеного дослідження було проаналізовано структуру державних органів України, відповідальних за контроль за обігом

наркотичних засобів, що визначена законодавством. Проаналізовано діяльність цих органів, усі аспекти їхньої роботи в межах досліджуваної сфери, а також нормативну базу, яка регулює їхнє функціонування та взаємодію. Встановлено, що взаємодія всіх органів державної влади у сфері контролю за обігом наркотичних засобів є основою охорони громадського здоров'я та забезпечення громадської безпеки. Координація між такими інституціями, як Президент України, Верховна Рада України, Міністерство внутрішніх справ, Офіс Генерального прокурора, Служба безпеки України, Державна митна служба, Державна служба з лікарських засобів та іншими центральними органами виконавчої влади, формує цілісну систему контролю. Кожен із цих органів виконує чітко визначені функції – від формування державної політики до оперативного виявлення правопорушень і реабілітації осіб, які постраждали від наркотичної залежності. Установлено, що ефективність діяльності суб'єктів публічної адміністрації залежить від міжвідомчої координації, технічного забезпечення та інституційної спроможності. Проблеми взаємодії між суб'єктами адміністративно-правового регулювання потребують вирішення через впровадження комплексних механізмів співпраці.

6. Встановлено, що форми адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є важливими інструментами, через які реалізуються завдання державного контролю у цій сфері, що охоплюють як нормотворчі, так і контрольні процеси, забезпечуючи організоване впровадження управлінської діяльності. Визначення цих форм, з урахуванням наукових підходів у сфері державного управління, дозволило виокремити їх як складові частини загального механізму контролю, що включає превентивні та репресивні заходи, профілактику наркозалежності, контроль за виробництвом та обігом наркотичних засобів, а також забезпечення правової відповідальності. Визначено в процесі аналізу класифікацію форм адміністративно-правового регулювання в цій сфері, що передбачили поділ на кілька основних елементів,

які тісно взаємодіють у межах єдиного механізму державного контролю. До таких форм належать: 1) форми, засновані на об'єктах контролю, що охоплюють наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори на всіх етапах їх обігу; 2) форми, орієнтовані на предмет контролю, які зосереджуються на перевірці дотримання встановлених нормативно-правових вимог; 3) форми, пов'язані із суб'єктами контролю, що включають дії уповноважених державних органів; 4) форми, засновані на нормативно-правовій природі заходів, які забезпечують правову основу для контролю. Відповідно, аналіз форм адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за нормативною базою дозволив стверджувати, що чітке визначення й удосконалення цих форм є ключем до досягнення балансу між інтересами держави, охороною громадського здоров'я та дотриманням міжнародних зобов'язань. Встановлено, що у сучасних умовах глобалізації, розвитку міжнародного правового співробітництва та інтеграції правової системи України до європейського правового простору, форми регулювання стають дедалі більш уніфікованими проте зберігають певні національні особливості.

7. Встановлено, що державна політика у сфері регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є важливим елементом забезпечення правопорядку, охорони громадського здоров'я та виконання міжнародних зобов'язань України. Проаналізовані нормативно-правові акти, механізми їх реалізації та стратегічні документи, зокрема Стратегія державної політики щодо наркотиків і Закон № 3528-ІХ, аналіз яких свідчать про прагнення України гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами. Проте в процесі аналізу встановлено, що впровадження визначених в Стратегії заходів супроводжувалась суттєвими труднощами, такими як затримки у реалізації, недостатня координація між державними органами, а також проблеми із забезпеченням доступності наркотичних лікарських засобів для медичних закладів і пацієнтів. Зроблено висновок, що недостатня інтеграція

наркополітики до загального плану євроінтеграційних реформ, у тому числі через відсутність оновленої Стратегії наркополітики, створює ризики для виконання міжнародних зобов'язань України перед ЄС. Тому першочерговим завданням для України є прийняття нової Стратегії, яка враховуватиме сучасні виклики, забезпечить збалансованість між контролем і гуманністю політики, а також сприятиме підвищенню її ефективності у рамках європейської інтеграції.

8. Визначено, що досвід адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів у державах-членах ЄС, на прикладі Нідерландів, Швеції та ФРН, демонструє різноманітність підходів, які формуються під впливом соціокультурних, історичних та правових факторів. Так, Нідерланди застосовують унікальну стратегію зменшення шкоди через розмежування ринків «легких» і «важких» наркотиків, забезпечуючи громадську безпеку та здоров'я через толерантний, але контрольований підхід. Швеція дотримується жорсткої політики «нульової терпимості», яка акцентується на профілактиці, лікуванні та криміналізації вживання, що сприяє значному зниженню рівня наркозалежності. У свою чергу, ФРН пропонує збалансовану модель, яка поєднує суворий контроль із соціально орієнтованими заходами, такими як профілактика, лікування залежностей і соціальна реабілітація, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення проблеми. Спільною рисою всіх розглянутих країн є прагнення гармонізувати національну політику із загальноєвропейськими стандартами, встановленими ЄС, що включає співпрацю у боротьбі з незаконним обігом наркотиків, розробку науково обґрунтованих методів лікування та профілактики залежностей, а також регулювання медичного канабісу, що визнається за його лікувальний потенціал. Доведено, що для України найбільш релевантним є досвід ФРН, який пропонує поєднання суворого контролю з соціально-гуманітарними підходами, що враховують потреби пацієнтів і сприяють інтеграції залежних осіб у суспільство, що дозволить одночасно забезпечувати правопорядок, охорону громадського здоров'я та відповідність міжнародним зобов'язанням.

Зосереджено увагу на том, що використання цього підходу може стати основою для вдосконалення української системи адміністративно-правового регулювання обігу наркотичних засобів у контексті євроінтеграції. Загалом, досвід Нідерландів, Швеції та ФРН свідчить, що ефективна політика у сфері обігу наркотичних засобів має бути збалансованою, інтегрувати національні та європейські підходи, а також забезпечувати належне регулювання, профілактику, лікування та соціальну підтримку, що є особливо важливим для формування ефективної наркополітики в Україні.

9. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні є складними та багатограними, що обумовлено низкою ключових чинників. У процесі дослідження виявлено три основні блоки проблем:

1) Проблеми, пов'язані із недоліками нормативно-правового регулювання, які знижують ефективність контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. До них належать неузгодженість термінології, відсутність гармонізації з міжнародними стандартами, неузгодженість та обмеженість положень Закону № 3528-IX та відсутність законодавчо визначених принципів державного контролю.

2) Неefективність державної політики у сфері контролю за обігом наркотичних речовин, що ускладнює реалізацію заходів із забезпечення суспільної безпеки, доступності наркотичних лікарських засобів для пацієнтів і виконання міжнародних зобов'язань, до яких належать проблема застарілості та недостатньої ефективності чинної Стратегії, надмірна заформалізованість процесу регулювання обігу наркотичних засобів в Україні та контроль за появою нових психоактивних речовин та поширення онлайн-платформ для їхньої торгівлі, низький рівень медико-соціальних та реабілітаційних програм з подолання наркоманії в Україні.

3) Проблеми у сфері доступності наркотичних лікарських засобів, які стосуються обмеженого доступу до таких засобів для медичних і наукових

цілей, що ускладнює розвиток сучасної медицини, а також задоволення потреб пацієнтів, зокрема в контексті використання медичного канабісу.

Встановлено, що аспекти вимагають перегляду державної політики та впровадження більш гнучких механізмів реагування. Низька ефективність реалізації стратегій, прогалини у законодавстві та застарілі підходи до контролю перешкоджають впровадженню інноваційних методів лікування й профілактики наркозалежності, а також належному виконанню міжнародних стандартів. Доведено, що ситуація потребує комплексного вдосконалення нормативно-правової бази, розвитку реабілітаційної інфраструктури та адаптації до сучасних викликів. Врахування європейських стандартів і запозичення найкращих практик дозволять підвищити ефективність державної політики в цій сфері, зменшити соціальні ризики та забезпечити гармонізацію з міжнародними вимогами.

10. Проаналізовано ключові напрями удосконалення законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в умовах воєнного стану, повоєнного відновлення та євроінтеграції. Встановлено, що модернізація законодавчої бази має зосереджуватися на розробці нових механізмів контролю, усуненні правових колізій, спрощенні процедур та гармонізації норм із міжнародними стандартами.

11. Визначено основні напрямки вдосконалення досліджуваної сфери відповідно до блоків проблем, зазначених у підрозділі 3.2, що включають:

1) рекомендації внесення змін до Закону України № 60/95-ВР, а саме чітко визначення понять «канабіс», «конопля» та «наркотики» для усунення неоднозначності термінології;

2) розробка нової Стратегії національної наркополітики, яка враховує досвід ЄС, зокрема положення Стратегії ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, із акцентом на зменшенні попиту та пропозиції, інтеграції медико-соціальних заходів, посиленні міжнародного співробітництва та розвитку наукових досліджень;

3) визначення практичних рекомендацій для подання проблем у контексті доступу до наркотичних лікарських засобів в Україні, а саме розширення переліку дозволених форм медичних засобів на основі канабісу, децентралізація процедури призначення та спрощення виписки рецептів на опіодні анальгетики, внесення змін до нормативно-правових актів, зокрема до Закону «Про лікарські засоби», у відповідності до європейських стандартів (Директиві 2001/83/ЄС);

4) орієнтація на європейські практики регулювання медичного канабісу, зокрема адаптація німецького досвіду, що передбачає спрощення процедур культивуації медичного канабісу та забезпечення балансу між державним контролем і потребами пацієнтів;

5) реформування політики реабілітації осіб із наркозалежністю, з урахуванням системного підходу, що включає комплексну профілактику, інтеграцію реабілітаційних програм і розвиток медико-соціальної інфраструктури.

12. Встановлено, що удосконалення законодавства має базуватися на принципах прозорості, іноваційності та відповідності міжнародним стандартам, що дозволить не лише подолати нагальні виклики, спричинені воєнним станом, але й створити ефективну систему регулювання, яка відповідатиме сучасним потребам суспільства та сприятиме інтеграції України до європейського правового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_6 (дата звернення: 15.06.2023).
2. Битяк Ю.П., Богуцький В.В., Гаращук В.М. та інші. Адміністративне право України: підручник/заг. ред. Ю.П. Битяк. Харків : Право, 2001. 528 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bytiak_Yurii/Administratyvne_pravo_Ukrajiny.pdf (дата звернення: 07.03.2023).
3. Бондар В.С. Психотропні речовини. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1023/psixotropni-rechovini> (дата звернення: 18.12.2024).
4. Валькова Є. В. Форми адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності. *Право і Безпека*. 2012. № 5. С. 61–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_5_15 (дата звернення: 19.09.2024).
5. Ведмідський В. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів в Німеччині. *Південноукраїнський правничий часопис*,. 2016. № 2. С. 66–71. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2016/2/21.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).
6. Волков В.А. Сфери обігу лікарських і наркотичних засобів як об'єкти адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 34–40. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/213f93b4-cfe5-4d1e-8497-30ef9bf6cd8e/download> (дата звернення: 30.05.2024).
7. Волощук А. М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 190–193. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/659> (дата звернення: 21.02.2024).

8. Горькавий С. Етапи становлення міжнародно-правової протидії незаконному обігу наркотиків. *Науковий вісник Ужгородського університету*, Серія «Право», № 15, 2011, с. 70-74 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17395/1/ЕТАПИ%20СТАНОВЛЕННЯ%20МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ%20ПРОТИДІЇ%20НЕЗАКОННОМУ.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).

9. Губський Ю. І. Лікарські засоби в паліативній та хоспісній медицині: проблеми застосування наркотичних (опіюїдних) анальгетиків. *Фармацевтичний журнал*, 2011, № 1, С. 3-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pharmazh_2011_1_2 (дата звернення: 28.12.2024).

10. Гуржій Т.О., Бодров Ю.В. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія «Право», № 79, 2023, с. 41-48 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289449/282969> (дата звернення: 17.09.2023).

11. Давидова М. М. Державна політика запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів в Україні та Нідерландах. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017, № 1 (102), С. 335-344. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/00c8be05-25b7-434d-91b3-a574c524c5d5/content> (дата звернення: 07.10.2024).

12. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку : Постанова Каб. Міністрів України від 06.04.2016 № 282 : станом на 1 січ.

2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282-2016-п#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

13. Директива Європейського парламенту і ради про Кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів призначених для застосування людиною від 06.11.2006 року № 2001/83/ЄС : станом на 20 черв. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-01#Text (дата звернення: 29.01.2022).

14. Дідик Н.І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, Серія юридична. 2011, № 3. С. 92–101. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2127> (дата звернення: 11.12.2023).

15. Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів *Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*. URL: <https://ndekc.te.ua/news/doslidzhennya-narkotichnih-zasobv-psihotropnih-rechovin-h-analogv-ta-prekursorv>

16. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 30.03.1961 : станом на 1 груд. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177#Text (дата звернення: 07.07.2022).

17. Загальне адміністративне право : навчальний посібник, за загальною редакцією Р.С. Мельника, 2014, 380 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/358156.pdf> (дата звернення: 17.12.2023).

18. Загуменник В. І., Мусієнко В. В., Проценко В. В. Адміністративне право України: основні категорії та поняття: навчальний посібник / заг. ред. О. Х. Юлдашева. Київ : Поліграфіст, 2010. 512 с.

19. Звіт про підсумки діяльності Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками у 2019 році: *Держлікслужба*.

URL: https://www.dls.gov.ua/activity_results/звіт-про-підсумки-діяльності-державн-2/ (дата звернення: 09.07.2024).

20. Звіт про виконання Плану роботи Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками за 2020 рік: *Держлікслужба*. URL: https://www.dls.gov.ua/activity_results/плану-роботи-державної-служби-україн/ (дата звернення: 09.07.2024).

21. Каркавін С. Морфін: наслідки, ознаки передозування. *Український центр лікування залежності*. URL: <https://narkologicheskiiy-centr.com/ua/statti-ta-novyny/katehoriia-entsyklopediia-narkotyktiv/enciklopediya-morfin-uk.> (дата звернення: 25.12.2021).

22. Кельман М. С. Методологічна розвідка змісту об'єкта і предмета юридичної науки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, Юридичні науки, 2015, № 824, С. 248-252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_41 (дата звернення: 13.02.2023).

23. Кіндюк Б. Норми м'якого права в Єдиній конвенції ООН 1961 р. «Про наркотичні засоби». *Юридичний науковий електронний журнал*, № 1/2021, С. 384-387 URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/98.pdf (дата звернення: 05.04.2023).

24. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

25. Комітет Ради розглянув 840 правок до законопроекту про медичний канабіс | Центр громадського здоров'я. *Центр громадського здоров'я України МОЗ*. 18.10.2023. URL: <https://phc.org.ua/news/komitet-radi-rozglyanuv-840-pravok-do-zakonoproektu-pro-medichniy-kanabis> (дата звернення: 12.11.2023).

26. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.12.1988 : станом на 25 квіт. 1991 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення: 07.01.2022).

27. Конвенція про психотропні речовини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 21.02.1971 : станом на 27 жовт. 1978 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176#Text (дата звернення: 07.01.2022).

28. Корчевний А. І., Ковальчук О. Л. Принципи державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів* : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 24 трав. 2019 р., Т. 2., С. 73-75.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33805> (дата звернення: 18.10.2023).

29. Корчевний А. І. Становлення та розвиток державного регулювання та контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні: нормативно-правовий аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*, Державне управління, 2018, Т. 29(68), № 4, С. 54-58.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_4_12 (дата звернення: 21.02.2023).

30. Котвіцька, А. А. Історичні засади формування національного законодавства щодо обігу наркотичних лікарських засобів. *Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи*: міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 17-20 берез. 2014 р., С. 104-109. URL: <https://socpharm.nuph.edu.ua/files/2014/03/Котвіцька-А.-А.-Волкова-А.-В.pdf> (дата звернення: 27.02.2022).

31. Котвіцька А. А., Суворов М. О. Аналіз особливостей правового статусу Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками на сучасному етапі. *Соціальна фармація в охороні здоров'я*, 2023, Т. 9, № 3, с. 25-38

URL:<https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/31811/1/25-38.pdf> (дата звернення: 11.12.2023).

32. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

33. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.12.2024).

34. Криміналістика: мультимедійний підручник. *Національна академія внутрішніх справ*
URL:https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_2.16.html (дата звернення: 11.01.2022).

35. Маєр О.А Проблеми використання наркотичних анальгетиків у військовій медичній практиці: випускна кваліфікаційна робота, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, 2024
URL:<http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/11888/1/Маєр%20О.А.%20%20Шолойко%20Н.В..pdf> (дата звернення: 10.09.2024).

36. Максименко В.В. Аналіз законодавства держав-членів щодо контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 22. С. 101–103. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/693> (дата звернення: 07.06.2023).

37. Максименко В.В. Аналіз законодавства щодо обігу наркотичних лікарських засобів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови* : ел. зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5 травня 2023 р., Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2023. С. 706-707.

38. Максименко В.В. До проблеми легалізації медичного канабісу в Україні. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: ел. зб.

матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої Дню науки Інституту права, м. Київ, 21 травня 2021 р., Навч.-наук. інст. права КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2021. С. 274-275.

39. Максименко В.В. Електронні рецепти на наркотичні лікарські засоби: перспективи в післявоєнний період. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти*: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 15 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 68-69. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/15.09.2023> (дата звернення: 24.04.2024).

40. Максименко В.В. Політика ЄС у сфері регулювання контролю за обігом наркотичних засобів: вплив та можливості для України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2024. Вип. 4 (57). С. 76–82. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v4_2024/17.pdf (дата звернення: 21.06.2024).

41. Максименко В.В. Становлення державної політики України у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в контексті проблеми доступності наркотичних лікарських засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7/2023. С. 278–282. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/64.pdf (дата звернення: 22.12.2023).

42. Максименко В.В. Становлення міжнародних норм у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та їх вплив на законодавство України. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 2–3 грудня 2022 р.) Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 133–136. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/173/2568/6063-1?inline=1> (дата звернення: 12.01.2023).

43. Максименко В.В. Тлумачення понять «конопля» і «канабіс» у законодавстві України на фоні нормативно-правових новел у сфері обігу наркотичних засобів. *Світ наукових досліджень*. Вип. 27: ел. вид., матеріали

міжнар. інтернет-конф., 22–23 лютого 2024 р. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5371/> (дата звернення: 08.07.2024).

44. Мельник А. Б. Основні напрямки боротьби з наркоманією у Федеративній Республіці Німеччина. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії*: матеріали круглого стола, м. Івано-Франківськ, 6 лют. 2017 р., с. 20-23 URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/cb9997e4-b828-49aa-b739-33336f4c2851> (дата звернення: 20.09.2024).

45. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 04.01.2025).

46. Назаркіна В.М., Немченко А.С., Міщенко В.І. Дослідження проблем рецептурного відпуску лікарських засобів в умовах воєнного стану: системний підхід. *Національний фармацевтичний університет*. 2024. С. 288-300 URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/32618/1/288-300.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).

47. Наркотична ситуація в Україні. Звіт 2024. ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». 2023. С. 127 URL: <https://phc.org.ua/news/nacionalniy-zvit-schodo-narkotichnoi-situacii-v-ukraini-2024-za-danimi-2023-roku> (дата звернення: 08.01.2025).

48. Нестеренко В. (2024). Організаційні та нормативно-правові заходи підготовки системи паліативної та хоспісної допомоги України до широкого використання медичного канабісу. *Медицина сьогодні і завтра*. 2024, № 93(1), С. 56-74. URL: <https://doi.org/10.35339/msz.2024.93.1.nes>

49. Олефір А. О. Правові основи обігу лікарських засобів, що містять кодеїн. *Медичне право*. 2017, № 1. С. 37-46. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/medpr_2017_1_7.pdf (дата звернення: 12.10.2024).

50. Оперук В.І. Досвід Франції у боротьбі з наркоманією. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії*: матеріали круглого стола, м. Івано-

Франківськ, 6 лют. 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 22–24. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirnuki/2017/zbir_KrugSt_narkoman.pdf (дата звернення: 22.09.2024).

51. Орловська Н.А., Степанова Ю.П. *Актуальні питання запобігання наркообігу: європейський досвід*. Юридичні наукові електронні журнали. 2022. № 6/2022. С. 348–351. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/77.pdf. (дата звернення: 20.09.2024).

52. Опій. *Публічний електронний словник української мови*. URL: <http://ukrlit.org/slovnuk/opiy> (дата звернення: 09.01.2022).

53. Осипян А. Моніторинг реабілітаційних центрів і опитування людей, що проходять реабілітацію від наркозалежності. *Державна установа «Центр психічного здоров'я і моніторингу наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України»*, Київ, 2019. 24 С. URL: https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/rehabilitation_for_print.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

54. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ: станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

55. Патерило І.В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія:Право. 2014, № 27 (2). С. 174-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27%282%29__45 (дата звернення: 19.08.2023).

56. Перцев І.М. Лікарський препарат. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2078/likarskij-preparat> (дата звернення: 18.12.2021).

57. Питання проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 10.07.2019 № 689 :

станом на 25 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2019-п#Text>(дата звернення: 10.02.2025).

58. Пушко-Цибуляк Є.М. Теоретичні засади побудови системи державного контролю. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011, №1. С. 265-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_1_35 (дата звернення: 06.06.2023).

59. Предместніков О.Г., Павкович С.М. Генеза розвитку міжнародного законодавства щодо забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів. *Юридичний бюлетень*. 2018, №7, ч. 2. С. 122-133. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/20.pdf (дата звернення: 13.08.2024).

60. Пристінська К.О. Адміністративні повноваження органів державної влади у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019, №3/2019. С. 288-291. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/73.pdf (дата звернення: 23.05.2023).

61. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 № 2498-XII : станом на 18 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

62. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування : Закон України від 21.12.2023 № 3528-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-20#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

63. Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 07.04.2021

№ 324. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2021-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

64. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2024 року № 1586: Наказ МОЗ України від 24.09.2024 № 1636 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1440-24#n6> (дата звернення: 10.10.2024).

65. Про внесення змін до Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я : Постанова Каб. Міністрів України від 19.01.2024 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2024-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

66. Про внесення зміни до пункту 10 Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду : Постанова Каб. Міністрів України від 13.06.2024 № 690. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2024-п#Text> (дата звернення: 25.01.2025).

67. Про внесення змін до Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 16.08.2024 № 927. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2024-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

68. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 366 : Постанова Каб. Міністрів України від 03.09.2024 № 1005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005-2024-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

69. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 366 і від 6 квітня 2016 р. № 282 : Постанова Каб. Міністрів України від 15.11.2024 № 1316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1316-2024-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

70. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 12.06.2023).

71. Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я : Наказ МОЗ України від 07.08.2015 № 494 : станом на 30 трав. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-15#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

72. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України : Наказ МОЗ України від 11.10.2022 № 1841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1317-22#Text> (дата звернення: 08.05.2023);

73. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України щодо запровадження електронних рецептів на лікарські засоби, виготовлені з рослинної субстанції канабісу : Наказ МОЗ України від 30.05.2024 № 927 : станом на 11 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0821-24#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

74. Про затвердження Інструкції про порядок узгодження зі Службою безпеки України видачі дозволів на право ввезення на територію України та вивезення з території України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Наказ Служби безпеки України від 22.04.2019 № 657/947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0497-19#Text> (дата звернення: 25.02.2022).

75. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками : Постанова Каб. Міністрів України від 02.12.2020 № 1185 : станом на 6 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2020-п#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

76. Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України : Наказ МОЗ України від 22.01.2018 № 109 : станом на 16 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0157-18#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

77. Про затвердження Переліків отруйних та сильнодіючих лікарських засобів : Наказ МОЗ України від 17.08.2007 № 490 : станом на 4 жовт. 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1007-07#Text> (дата звернення: 25.01.2025).

78. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 06.05.2000 № 770 : станом на 19 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

79. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : Постанова Каб. Міністрів України від 12.08.2015 № 647 : станом на 25 верес. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

80. Про затвердження Переліку форм лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабісу, Переліку захворювань та станів, за наявності яких призначаються лікарські засоби, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабісу, Особливостей призначення та медичного застосування лікарських засобів, які можуть виготовлятися в умовах аптеки з рослинної субстанції канабісу : Наказ МОЗ України від 13.09.2024 № 1586 : станом на 27 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-24#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

81. Про затвердження плану заходів на 2015 рік з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 25.03.2015 № 514-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-2015-р#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

82. Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 06.02.2019 № 56-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-р#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

83. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Каб. Міністрів України від 06.03.2019 № 227 : станом на 22 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

84. Про затвердження Положення про електронну інформаційну систему обліку вирощених рослин конопель для медичних цілей, переміщення таких рослин, продуктів їх переробки, рослинної субстанції канабісу, вироблених (виготовлених) із них лікарських засобів на всіх етапах обігу та

порядок її функціонування : Постанова Каб. Міністрів України від 25.07.2024 № 857 : станом на 18 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/857-2024-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

85. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Каб. Міністрів України від 25.03.2015 № 267 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п#Text> (дата звернення: 09.12.2023).

86. Про затвердження Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 03.02.1997 № 146 : станом на 17 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-97-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

87. Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин : Постанова Каб. Міністрів України від 29.07.2009 № 831 : станом на 19 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2009-п#Text> (дата звернення: 25.01.2025).

88. Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я : Постанова Каб. Міністрів України від 13.05.2013 № 333 : станом на 30 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2013-п#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

89. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : Постанова Каб. Міністрів України від 03.06.2009 № 589 : станом на 13 листоп. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2009-п#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

90. Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів : Наказ МОЗ України від 26.04.2011 № 237 : станом на 1 квіт. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-11#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

91. Про затвердження Порядку подання заяви про відбір зразків рослин роду коноплі (*Cannabis*), включених до списку № 3 та списку № 4 таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, для проведення лабораторних випробувань (досліджень), їх відбору, визначення суб'єкта проведення лабораторного випробування (дослідження), направлення зразків для проведення лабораторних випробувань (досліджень), проведення таких лабораторних випробувань (досліджень) та оскарження результатів лабораторного випробування (дослідження) : Постанова Каб. Міністрів України від 06.09.2024 № 1072. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2024-п#Text>(дата звернення: 12.02.2025).

92. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ МОЗ України від 01.08.2000 № 188 : станом на 1 берез. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text> (дата звернення: 19.04.2022).

93. Про затвердження Правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення, Порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків : Наказ МОЗ України від 19.07.2005 № 360 : станом на 16 серп. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-05#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

94. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text> (дата звернення: 14.06.2023).

95. Про зберігання препаратів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в умовах воєнного стану : Наказ МОЗ України від 07.03.2022 № 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0425282-22#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

96. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

97. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

98. Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану : Наказ МОЗ України від 04.03.2022 № 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0409282-22#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

99. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

100. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

101. Про організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»: Проект Закону України від 23.07.2014. (не набрав чинності)
URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0972> (дата звернення: 12.04.2023).

102. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

103. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 № 3116 XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

104. Про порядок придбання насіння рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, з метою провадження діяльності з їх культивування, крім діяльності з посіву та вирощування конопель для промислових цілей : Постанова Каб. Міністрів України від 21.06.2024 № 776. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2024-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

105. Про реалізацію частини шостої статті 7 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» : Постанова Каб. Міністрів України від 21.11.2007 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1339-2007-п#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

106. Про регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни: Проект Закону від 10.06.2022 № 7457: в редакції від 21.12.2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-regulyuvannya-obigu-roslin-rodu-konopli-cannabis-v-medichnikh-promislovikh->

tsilyakh-naukoviy-ta-naukovo-tekhnichniy-diyalnosti-dlya-stvorenniya-umov-shchodo-rozshirenniya-d (дата звернення: 21.02.2024).

107. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX : станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

108. Про створення та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги в системі Міністерства охорони здоров'я України : Наказ МОЗ України від 28.09.2012 № 751 : станом на 29 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2001-12#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

109. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-p#Text> (дата звернення: 09.12.2023).

110. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.09.2010 № 1808-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-p#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

111. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023 – 2025 роки». *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: https://moz.gov.ua/uk/povidomlennja-pro-opriljudnennja-proektu-rozporjadzhennja-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennja-derzhavnoi-strategii-narkopolitiki-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennja-operacijnogo-planu-z-ii-realizacii-na-2023---2025-roki?__cf_chl_tk=ihGkD.rtmsUKtDg9tbwWTHCSJk4Rxtse9iBi1u1LQ-

1739492331-1.0.1.1-MIaQ2yE.we.QrZFLLUzHPg6fovkhAnIgWBjSa6krzVM
(дата звернення: 21.09.2024).

112. Сітнікова І. Уряд дозволив використовувати у медичних цілях деякі препарати на основі канабісу. *Громадське Телебачення*. URL: <https://hromadske.ua/posts/uryad-dozvoliv-vikoristovuvati-u-medichnih-cilyah-deyaki-preparati-na-osnovi-kanabisu> (дата звернення: 24.05.2024).

113. Станкевич О. О. Щодо співвідношення понять «наркотичні лікарські засоби», «психотропні лікарські засоби» та «фальсифіковані лікарські засоби». *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2017, № 79. С. 135 - 140. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9ee8fe46-5133-4559-b938-1a9d3b69d538/content> (дата звернення: 15.02.2022).

114. Стрільців О. М., Бараш Є. Ю., Шевчук Г. В., Тараніч Є. А. Адміністративно-правова протидія Національною поліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: монографія. *Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2018. 133 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7749> (дата звернення: 24.12.2021).

115. Суховолець У. А. Державна політика у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин в системі державної політики в цілому. *Європейські перспективи*. 2014, № 7. С. 112-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_7_22 (дата звернення: 23.08.2023).

116. Сьомик Т.В. Механізми міжнародного контролю за незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2002, № 7. С. 96-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2002_7_13 (дата звернення: 09.10.2023).

117. Толопіло А., Швець С., Стрільців О. Ожогова В.Г. та інші. Питання сучасної наркополітики України: права людини та доступ до лікування / заг. ред.: А. Толопіло, С. Швець. *Одеська правозахисна група «Верітас»*. Харків, 2011. 94 с. URL: https://issuu.com/irf_ua/docs/ph-2012-5-29 (дата звернення: 23.09.2024).

118. Телечук Г. Що таке кодеїн та в чому небезпека кодеїновмісних препаратів? *«Живи Активно»*. 19.04.2018. URL: <https://zhyvyaktyvno.org/news/scho-take-koden-ta-v-chomu-nebezpeka-kodenovmsnih-preparatv> (дата звернення: 09.09.2024).

119. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 09.11.2023).;

120. Укрінформ. Стратегія державної політики щодо наркотиків: обговорення проєкту, 2023. *Youtube*. URL: <https://www.youtube.com/live/1ueKcvzYZwkWbcSswm0> (дата звернення: 12.10.2023).

121. Шаталова Л. М. Легалізація коноплі (Cannabis) в Україні: проблеми та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022, № 4-2022, Ч. 3. С. 134-139. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/22.pdf (дата звернення: 20.08.2024).

122. Шевчук О.М. Об'єкт та предмет державного контролю у сфері законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018, №1/2018. С. 150-155. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/43.pdf (дата звернення: 13.02.2024).

123. Шевчук О. М. Поняття державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів. *Університетські наукові записки*. 2013, № 1. С. 226-232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_1_36 (дата звернення: 13.02.2024).

124. Шевчук О.М. Правове регулювання наркоконтролю: досвід Європейського Союзу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017, №1. С. 193-197. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/516483.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).

125. Шевчук О. М. Принципи державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів. Проблеми законності. 2013, № 124. С. 124-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2013_124_15 (дата звернення: 13.02.2024).

126. Шевчук О.М. Проблеми правового регулювання наркоконтролю в Україні та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017, № 2 (2). С. 89-92. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/23.pdf (дата звернення: 28.11.2024).

127. Шевчук О. М. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання державного контролю за наркотиками. *Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 жовтня 2014 р.). Одеса, Міжнар. гуманітор. ун-т, 2014. С. 177–181. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9861/1/Shevchuk_177-181.pdf (дата звернення: 17.08.2024).

128. Шерембей Д. Канабіс за \$640, або Податок на біль для українців. *Українська правда*. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/03/16/244248/> (дата звернення: 22.07.2024).

129. Шлапко Т.В., Глущенко Н.В., Репін Д.А. Сучасний стан правового регулювання реабілітації та ресоціалізації осіб із залежністю від психоактивних речовин. *Наукові записки*. Серія: Право. 2023, № 15 С. 77-85. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/337/342> (дата звернення: 10.11.2024).

130. Яковлєв П.О. Форми адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. *Правові новели*. № 10/2020. С. 242– 247. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/10_2020/36.pdf (дата звернення: 23.05.2024).

131. Як отримати послуги з реабілітації?. *Офіційний веб-сайт Міністерство здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-otrimati-poslugi-z-reabilitacii-> (дата звернення: 02.09.2024).

132. Якущенко Ю.М. Принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021, №4/2021. С. 418-421. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/106.pdf (дата звернення: 30.04.2024).

133. Bas de Hoop, Eibert R. Heerdink, Arno Hazekamp. Medicinal Cannabis on Prescription in The Netherlands: Statistics for 2003–2016. *Cannabis Cannabinoid Research*. 2018, Vol. 3, # 1. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5868329/> (дата звернення: 28.09.2024).

134. Classification of controlled drugs. *The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/topic-overviews/classification-of-controlled-drugs/html_en (дата звернення: 23.05.2024).

135. Code of Federal Regulations Title 21. *U.S. Food & Drug Administration*. <https://www.accessdata.fda.gov/scripts/cdrh/cfdocs/cfcfr/CFRSearch.cfm?CFRPart=107> (дата звернення: 07.03.2022).

136. Controlled Substances Act, Title 2, Sec. 104. *The U.S. Government Publishing Office*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title21/html/USCODE-2011-title21-chap13.htm> (дата звернення: 10.03.2022).

137. Drug Commissioner of the Federal Government, Federal Ministry of Health. Germany's National Strategy on Drug and Addiction Policy. *European Union Drugs Agency*. p. 70 URL: https://www.euda.europa.eu/drugs-library/germanys-national-strategy-drug-and-addiction-policy_en (дата звернення: 20.11.2024).

138. EU Drug Strategy 2021–2025. *Council of the European Union*. 2020. 35 p. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-INIT/en/pdf> (дата звернення: 23.09.2024).

139. European Parliament. Recreational use of cannabis: Laws and policies in selected EU Member States. *Think Tank*.

URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI (2024)
(дата звернення: 29.11.2024).

140. Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C Act). U.S. Food and Drug Administration. URL: <https://www.fda.gov/regulatory-information/laws-enforced-fda/federal-food-drug-and-cosmetic-act-fdc-act>

141. Formulations of pharmaceutical-grade medical cannabis. *Aurora Europe* URL: <https://auroramedicine.com/medical-cannabis/product-types/> (дата звернення: 10.08.2024).

142. Greenwald G. Drug decriminalization in Portugal: Lessons for creating fair and successful drug policies. *CATO Institute*. Washington, D.C., 2009. 30 p. URL: https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/greenwald_whiterpaper.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

143. Hartelius J. Scheduling of narcotic drugs (controlled substances) in Sweden. *The Swedish Carnegie Institute*. 2011, №2011-100. 9 p. URL: <https://carnegieinst.se/wp-content/uploads/2012/04/C2010-100G-Drugclassif101006.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).

144. Hemp. *European Commission. Agriculture and rural development*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/crop-productions-and-plant-based-products/hemp_en (date of access: 10.11.2024).

145. Lips J., Witt J., Pech S. Cannabis law and legislation Germany. *CMS*. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-a-legal-roadmap-to-cannabis/germany> (дата звернення: 06.11.2024).

146. Lipnik-Štangelj M., Barbara R. A regulatory take on cannabis and cannabinoids for medicinal use in the European Union. *Archives of Industrial Hygiene and Toxicology*. 2020, №71(1). URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32597142/> (дата звернення: 21.08.2024).

147. Lopez M.J., Preuss C.V., Tadi P. Drug Enforcement Administration Drug Scheduling. *StatPearls Publishing*. 2023. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/books/NBK557426/> (дата звернення: 23.09.2024).

148. Marian Hutten. Legal aspects of marijuana use. *Office of Medicinal Cannabis*. 2018. URL: <https://www.cannabis-med.org/index.php?tpl=page&id=235&lng=en> (дата звернення: 12.10.2024).
149. Medical Cannabis in Germany: How to Grow, Sell and Import. *Schlun & Elseven Rechtsanwälte*. URL: <https://se-legal.de/cannabis-business-lawyers-in-germany/medical-cannabis-in-germany/?lang=en> (дата звернення: 03.12.2024).
150. Narcotic drugs. *Federal Institute for Drugs and Medical Devices*. URL: https://www.bfarm.de/EN/Federal-Opium-Agency/Narcotic-drugs/_node.html (дата звернення: 10.10.2024).
151. Press Statement – 2 December 2020. CND votes on recommendations for cannabis and cannabis-related substances. *United Commission on narcotic drugs*. 2020. 2 p. URL: https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/CND_Sessions/CND_63Reconvened/Press_statement_CND_2_December.pdf (дата звернення: 12.03.2023).
152. Regulation (EC) № 273/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004 on drug precursors. *European Union*. EUR-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?lang=en> (дата звернення: 25.01.2025).
153. Vari M.R., Mannocchi G., Tittarelli R., Campanozzi L.L., Nittari G., Feola A., Ronchi F.U., Ricc G. New Psychoactive Substances: Evolution in the Exchange of Information and Innovative Legal Responses in the European Union. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020, №17(22). URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33238595/> (дата звернення: 11.09.2024).
154. Vranken M.J., Lisman J.A., Mantel-Teeuwisse A.K., Jünger S., Scholten W., Radbruch L., Payne S., Schutjens M.H. Barriers to access to opioid medicines: a review of national legislation and regulations of 11 central and eastern European countries. *The Lancet Oncology*. 2015, №17(1) URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26758755/> (дата звернення: 15.09.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Класифікація наркотичних засобів, психотропних речовини і прекурсорів відповідно до Постанови КМУ від 6 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

Таблиця I	Список №1: особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено.
	Список №2: особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких заборонено.
	Список №3: рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей.
Таблиця II	Список №1: наркотичні засоби, обіг яких обмежено.
	Список №2: психотропні речовини, обіг яких обмежено.
Таблиця III	Список №1: наркотичні засоби, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю ⁷
	Список №2: психотропні речовини, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю.
Таблиця IV	Список №1: прекурсори, обіг яких обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю.
	Список №2: прекурсори, стосовно яких встановлюються заходи контролю.

**Класифікація наркотичних засобів згідно з трьома конвенціями ООН:
Єдиної конвенція про наркотичні засоби 1961 року, Конвенції про
психотропні речовини 1971 року, Конвенції ООН про боротьбу проти
незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 1988
року**

Список I	Речовини, що представляють серйозний ризик зловживання та залежності, підпадають під всі заходи контролю. До прикладу, кокаїн, героїн, метадон, морфін, опій, дієтиламід лізергінової кислоти (ЛСД), метилендіоксиметамфетамін (МДМА) та інші.
Список II	Речовини, які можуть використовуватися в медичних цілях та мають найнижчий ризик зловживання, контроль щодо них менш жорсткий ніж до списків I та IV. Приклади: кодеїн, дигідрокодеїн, пропірам, амфетамін.
Список III	Препарати з речовин, включених до Списку II, та препарати діючою речовиною яких є кокаїн, але що не представляють ризику зловживання за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, передбачають поблажливий рівень контролю, а також речовини (психотропні), що становлять серйозну загрозу для здоров'я населення, проте мають помірну або високу терапевтичну цінність. Прикладами є препарати з діючими речовинами - кодеїн, дигідрокодеїн, пропірам та наступні психотропні речовини - барбітурати, включаючи амобарбітал, бупренорфін.
Список IV	Найбільш небезпечні речовини, що вже включені до Списку I, які особливо шкідливі та мають дуже обмежену медичну чи терапевтичну цінність, контроль над ними найбільш жорсткий, навіть до повного заборонення, за винятком

	кількостей, необхідних для медичних та наукових досліджень. Приклад: героїн, транквілізатори, анальгетики тощо.
--	---

**Класифікація наркотичних засобів відповідно до законодавства
США**

Список I	Включає речовини з високим потенціалом зловживання, що не мають медичного застосування і заборонені для призначення, відпуску та застосування. Сюди входять, наприклад, марихуана, героїн, діетиламід лізергінової кислоти (ЛСД), метилендіоксиметамфетамін (МДМА) та інші.
Список II	Включає речовини, які мають високий потенціал зловживання та можуть призначатися за медичними показаннями, але не доступні для купівлі в аптеках. Серед них фентаніл, морфін, амфетамін та інші, що викликають фізичну або психологічну залежність.
Список III	Включає речовини із середнім рівнем потенціалу зловживання, меншим, ніж у Списку II, але більшим, ніж у Списку IV, наприклад, анаболічні стероїди та інші.
Список IV	Охоплює речовини з меншим потенціалом зловживання, ніж у Списку II, але більшим, ніж у Списку V. До цієї категорії входять, наприклад, діазепам, трамадол та інші.
Список V	Включає речовини з найменшим потенціалом зловживання серед контрольованих речовин, які застосовуються у медицині, такі як прегабалін, декстрометорфан та інші.

Структура суб'єктів публічної адміністрації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Суб'єкт публічної адміністрації	Основні функції та повноваження
Президент України	Визначає стратегічні засади та напрями державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.
Верховна Рада України	Забезпечує нормативно-правову основу для реалізації державної політики через прийняття законів і регулюючих актів.
Кабінет Міністрів України	Затверджує загальнодержавні програми, що стосуються обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також приймає постанови, що регулюють порядок провадження діяльності у цій сфері.
Міністерство охорони здоров'я України	Розробляє політику у сфері обігу наркотиків, вносить пропозиції щодо її вдосконалення, створює загальнодержавні програми, розробляє нормативно-правові акти та контролює їх виконання.

<p>Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками</p>	<p>Організовує та здійснює державний контроль за обігом наркотичних засобів, видає дозволи на ввезення, вивезення та транзит, взаємодіє з міжнародними організаціями, проводить перевірки і розрахунки квот.</p>
<p>Інші органи влади</p>	<p>Виконують повноваження у межах законодавства, координують дії з основними державними органами.</p> <p>До таких органів відносяться: Національна поліція, Служба безпеки України, Державна митна служба, Міністерство освіти та науки, Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ, Офіс Генерального прокурора тощо.</p>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Оксана ВАСИЛЬЧЕНКО

«31» березня 2025 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційної роботи
аспірантки кафедри службового та медичного права Навчально-
наукового інституту права Київського національного університету імені
Тараса Шевченка**

Максименко Валерії Володимирівни

**на тему: «Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних
засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в
державих-членах ЄС»**

**у навчальний процес Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка**

Комісія у складі:

голови: доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри службового та медичного права Берлача А.І., членів: доктора юридичних наук, професора, професора кафедри службового та медичного права Мацелюх І.А., кандидата юридичних наук, асистента кафедри службового та медичного права Мельник А.А.,

склали цей акт про те, що розроблені під час написання дисертаційної роботи аспіранткою кафедри службового та медичного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Максименко Валерії Володимирівни наукові висновки та пропозиції **використовуються в навчальному процесі** в Навчально-науковому інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка при:

1) викладанні для здобувачів першого (Бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право» навчальних дисциплін вибіркового блоку «Медичне і фармацевтичне право» навчальних дисциплін: а) «Фармацевтичне право» у межах викладання теми: «Державно-правове регулювання»; б) «Медичне право» у межах викладання тем: «Міжнародні стандарти у сфері охорони здоров'я», «Законодавче забезпечення паліативної і хоспісної допомоги в Україні» (викладачі – проф. Литвин Н.А., к.ю.н. Мельник А.А.), що корелюються з темою дисертаційного дослідження Максименко В.В.; для здобувачів другого (Магістерського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право» вибіркового блоку «Право охорони здоров'я» навчальних дисциплін: а) «Актуальні проблеми фармацевтичного права» у межах викладання тем: «Актуальні проблеми державно-правового регулювання здійснення фармацевтичної діяльності», «Актуальні проблеми створення та обігу лікарських засобів і медичних виробів»; б) «Право охорони громадського здоров'я» у межах викладання тем: «Правові основи організації охорони здоров'я. Система органів публічної адміністрації у сфері охорони громадського здоров'я», «Національна (державна) політика у сфері охорони громадського здоров'я» (викладач – доц. Гревцова Р.Ю.), що корелюються з темою дисертаційного дослідження Максименко В.В.;

2) підготовці навчально-методичного забезпечення, зокрема, робочих програм навчальних дисциплін, практикумів та програм комплексних іспитів, вибірових блоків: а) «Медичне і фармацевтичне право» для здобувачів першого (Бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право»; б) «Право охорони здоров'я» для здобувачів другого (Магістерського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право», у межах тем, що корелюються з адміністративно-правовим регулюванням обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в державах-членах ЄС;

3) подальшому здійсненні критичного аналізу правового забезпечення обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в державах-членах ЄС; а також обґрунтуванні пропозицій щодо його вдосконалення.

4) посиленні літературного забезпечення викладання навчальних дисциплін вибірових блоків: а) «Медичне і фармацевтичне право» для здобувачів першого (Бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право»; б) «Право охорони здоров'я» для здобувачів другого (Магістерського) рівня

вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право», зокрема, нижченаведені публікації автора дисертаційної роботи подані як рекомендовані джерела:

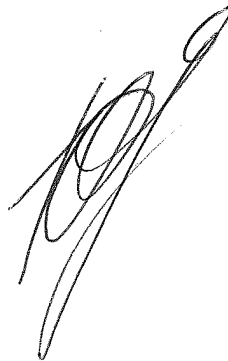
1. Максименко В.В. Становлення державної політики України у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в контексті проблеми доступності наркотичних лікарських засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7/2023. С. 278–282;
2. Максименко В. В. Легалізація медичного канабісу в США: досвід та перспективи для України. *Фахове юридичне видання «Публічне право»*. 2024. № 3 (55). С. 44-53.;
3. Максименко В.В. Політика ЄС у сфері регулювання контролю за обігом наркотичних засобів: вплив та можливості для України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2024. Вип. 4 (57). С. 76–82.
4. Максименко В.В. Особливості формування державної політики щодо наркотиків в Україні: сучасні виклики та перспективи. *Науковий журнал «Наукові перспективи» Серія «Право»*, №1 (55) 2025.

ВИСНОВОК: результати дисертаційної роботи аспірантки кафедри службового та медичного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Максименко Валерії Володимирівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні та в державах-членах ЄС» вважати впровадженими в навчальний процес Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка та такими, що посилюють методіку проведення навчальних занять та навчально-методологічне забезпечення викладання навчальних дисциплін вибіркового блоку: а) «Медичне і фармацевтичне право» для здобувачів першого (Бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право»; б) «Право охорони здоров'я» для здобувачів другого (Магістерського) рівня вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право» кафедри службового та медичного права, та сприятимуть якійсій підготовці здобувачів вищої освіти освітньо – професійної програми «Право» спеціальності «081 Право».

Затверджено на засіданні кафедри службового та медичного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка № від 21.02.2025.

Голова Комісії:

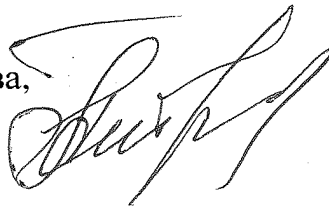
Завідувач кафедри
службового та медичного права
д.ю.н., професор

Анатолій БЕРЛАЧ

Члени комісії:

професор кафедри
службового та медичного права,
д.ю.н.

Іванна МАЦЕЛЮХ

асистент кафедри
службового та медичного права,
к.ю.н.

Алла МЕЛЬНИК

ПОГОДЖЕНО:

Заступник директора
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
д.ю.н., професор

Тарас ДІДИЧ